بەي خوا

ھووجى قنزى

مىللەتلەر نەشرىياتى

پېيجىن

به‌ي خۇا

ئوۋچى قىزى

مىللەتلەر نەشرىياتى
پېيجىن ـ 1957

قىسقىچە مەزمۇنى

چېگىرا تېچ ئەمەس!
لېكىن مۇستەھكەم؛
چۈنكى ئۇيەردە
پاسسبان مەھكەم!

بۇ شېئىر چېگىرا ئەسكەرلىرىنىڭ مەغرۇر ناخشىلىرىدىن بىرى ۋە مۇشۇ كىتابنىڭ مەزمۇنى. بۇ كىتابتىكى بىر نەچچە ھېكايىدا دۆشمەنلەرنىڭ غەربىي جەنۇبىي چېگىرىلىرىمىزغا قانداق تۇلكىلىكلەر بىلەن يوشۇرۇنۇۋالغانلىقى، يۇكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقىغا ئېگە بولغان چېگىرا ئەسكەرلىرى ۋە خەلقىمىزنىڭ دۆشمەنلەرنى قانداق پاش قىلغانلىقى تەسۋىرلىنىدۇ. دۆشمەنلەرنىڭ چېگىرىدىكى سۈيىقەستلىرى چېچەن ۋە باتۇر چېگىرا جەڭچىلىرى ۋە چېگىرا خەلقى ئالدىدا خۇددىي كوپۈككە ئوخشاش توزۇپ تۈگەيدۇ.

بۇ كىتاپ جۇڭگو ياشلىرى نەشرىياتى تەرىپىدىن 1955 – يىلى ئوكتەبىردە نەشر قىلىنغان بىرىنچى نەشرى ئۆچىنچى باسمىسىدىن تەرجىمە قىلىندى.

本書根据中国青年出版社1955年10月第一版第三次印刷本譯出

بۇ هېكايىلارنى بۇ ژىل يازدىم. بۇنىڭدا چېگرا جەڭچىلىرىمۇ تەسۋىرلىنىدۇ، يەنى ۋە تېبەت قىزلىرىمۇ تەسۋىرلىنىدۇ. تېبەت ئۇۋچىسى ۋە مېتورولوگىيە پۇنكتىنىڭ ئىشىك باققۇچىسىمۇ تەسۋىرلىنىدۇ. لېكىن بۇلارنىڭ تېمىسى ئوخشاش؛ مەن مۇشۇ هېكايە ۋە كىشىلەر ئارقىلىق مۇنداق ناھايىتى ئاددى بىر ھەقىقەتنى چۈشەندۈرۈشنى مەخسەت قىلدىم: ئازاتلىققا ئېرىشكەن ۋە بەختىيار تۇرمۇشسېرى كېتىۋاتقان جۇڭگونىڭ چېگرا خەلقى دولىتىمىزنى ھەرقانداق كىشىنىڭ ئاشكارا ياكى مەخپىي رەۋىشتە بۇزۇشىغا يول قويمايدۇ! دۇشمەن مەيلى قانچىلىك رەڭمۇ - رەڭ قىياپەتكە كىرىۋالسۇن، مەيلى ھەرقانداق تاسادىپىي پۈر-سەتلەردىن پايدىلانسۇن، چېگرا جەڭچىلىرى ۋە ھەر مىللەت خەلقى ئۇلارغا يول بەرمەيدۇ!

بىزنىڭ ۋەتىنىمىز نېمە دېگەن كەڭ ۋە گۈزەل! مەنمۇ نۇرغۇن كەتاپخانىلارغا ئوخشاش، ھەر تەرەپتىكى ھايات ۋە كۆرەشنى كۆرسۈتۈپ بېرىدىغان تۈرلۈك ستىللاردا يېزىلغان ئەسەرلەرنى ئوقۇپ تۇرۇشنى ئارزۇقىلىمەن. قارىنىڭ ئۆزى ئەسلىدە رەڭسىز سۈزۈك كىرىستال، لېكىن قار ئۈچقۇنلىرى بىر-بىرىگە قوشۇلۇشى بىلەن قېتىشقان يۈزەدىن نۇر ئەكس ئېتىپ، كىشىنى ئۆزىگە خۇشتار قىلىدىغان ھالغا كېلىدۇ؛ خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، مەن، بۇ ئەسەرنىڭ بىر سۈزۈك قار ئۈچقۇنى سۈپىتىدە ئازغىنە بولسىمۇ نۇر چېچىپ، مول ۋە ئاپپاق قارداللىغا قوشۇلغاندەك، يېڭى جۇڭگونىڭ ئەدەبىيات تېررىتورىيىسىگە قوشۇلۇشنى ئۈمىت قىلىمەن.

بەيجىڭ

1954 - ژىلى يېڭى ژىل ھارپىسى.

مۇندەرىجە

قوڭغۇراقسىز كارۋان 5
بەيگە ھارپىسىدا 82
ئوۋچى قىزى..... 106

قوگۇراقسىز كارۋان

جەنۇبىي يۇننەن تاغلىرىدىكى تارىيىگەت يوللىرىدا ماڭغىنىمىز ، ھەممە كارۋانلاردا ئالدىدىكى ئاتلىرىنىڭ بوينىغا قاتار ئېسىلغان تۆچ قوگۇراقلارنى كۆرۈۋىدۇق . بۇ قوگۇراقلار ئۇزلىرىنىڭ چوڭ - كىچىكلىگى ، خېرىتىلىرىنىڭ تۈرلۈك بولۇشى بىلەن ئاۋازدا پەرقلىق بولۇدۇ . تۈمان ئارىلاپ ماڭغان كارۋان سىزگە ئىراق بولسىمۇ ، ئۇنىڭ قوگۇراقلىرى «بىز كەلدۇق ، بىز كەلدۇق ، بىزنىڭ ئاتلىرىمىز كوپ ، ئۇدۇللىمىزدىكى كارۋانلار ، يول بوشۇتۇپ قويۇڭلار» دېگەنـدەك قىلىپ ھامان جاراڭلاپ تۇراتتى . كارۋان ـــ ھەقىقەتەن شاۋقۇنلۇق ئەترەت . ئۇلار تاڭ يورۇغاندا ، جىمجىت يالقان تاغلارنى ئويغۇتۇدۇ ، كەچقۇرۇنلىرى ئورمانلىقتىكى ئۇچار-قاناتلارنى چوچۇتۇپ ئۇچۇرۇدۇ ...

ـــ بىر يولوچى خاتىرىسىدىن .

ئاجايىپ كارۋان

كۈننىڭ غەربكە پېتىشى بىلەن ئاستا پېيىلىشقا باشلىغان سۇتـەك ئاق تۇمان ئالـدى بىلەن دەرەخزارلىقلار ئىچىدە

ئۇزۇپ، جەمجەتلىق ھوكۇم سۈرۈۋاتقان ئورمانلىقنى ئاجايىپ بىرسىرلىق دۇنياغا ئايلاندۇرۇۋەتتى. قويۇق تۇمانلارنىڭ ھۇجۇمىغا چىداشلىق بېرەلمىگەنلىكتىن بولسا كېرەك، ئېھتىمالىم، يۇپۇرماق ۋە شاخلار مەيۇسلەنگەندەك باشلىرىنى توۋەن ئېگىپ ياشلىرىنى توكۇشمەكتە. ئورمانلىقتا تامچىلاۋاتقان سۇلاردىن چىققان مۇڭلۇق ئاۋازلار كىچىك مۇڭگۈزلىرىنى تىك تۇتۇپ تۇرغان كىچىك بۇغىنى خۇددى ئەتراپىدىن ئوۋچىلار قىستاپ كېلىۋاتقاندەك تەشۋىشكە چۈشۈرۈپ، ئۈياق ـ بۇياقتا ژۇگۇرتمەكتە. مۇڭگۈزىنى دەرھەقە ئېسىپ ئۇخلاۋاتقان قېرى بۇغىمۇ غەلىتى بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى. ئۇ، ھازىر بېشىنى ئىتتىك كوتۇرۇپ، قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، چوڭ ـ چوڭ قىلىپ تامچىلاۋاتقان سۇلارنىڭ ئاۋازىنى، ژىراقتىن ئاڭلاپ ـ ئاڭلاپ كېلىۋاتقان ئاجايىپ بىر ئاۋازنى ئاڭلىدى، ـ بۇ ئادەمنىڭ ئاۋازى ئىدى. بۇنى ئاڭلىغان بۇغا بېشىنى بىر سىلكىپلا قاچتى. كىچىك بۇغىمۇ بىر ئاز تېڭىرقاپ تۇردىدە ئانىدىن بەدەر قاچتى.

ياۋ مىللىتىدىن بولغان پەن ئانا ئورمانلىقتا ئوزىنىڭ ژۇتىتۇرۇپ قويغان ئەركەك خېچىرىنى ئىزدەپ ژۇرەتتى. ئۇنىڭ بۇ خېچىرىنى ئىزدەپ ژۇرگىنىگە ئىككى سائەتتەك ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئۇ، ھازىر قورغاننىڭ جېنىدىن ئىزدىگىنىچە ماڭا ـ ماڭا ئورمان ئىچىگە كېلىپ قالدى.

«ئو ـ ئو! ئو ـ ئو!»ـــ پەن ئانا ياۋ خەلقىغە خاس ئىنچىكە ئاۋاز بىلەن بىر ئۇنلۇك، بىر پەس قىلىپ ئوز خېچىرىنى قېچىقىردى ۋە: «ھەر قېتىم قويۇپ بەرسەم، قېچقىر مىغىچە كەلمەيدۇ! ياۋا بولۇپ كېتەي دېدى!»ـــ دەپ ۋايساپ قويۇپ، يەنە ۋاقىرىدى «ئو ـ ئو!...»

پەن ئانا...قورغاندىكى ياۋ ـ مياۋ بىرلەشمە مۇداپىە كومىتېتىنىڭ ئەخبارات ئەزاسى ئىدى. بۇ قورغان ياۋ، مياۋ خەلقلىرى ئارىلاش جايلاشقان چوڭ بىر قورغان ئىدى. پەن ئانا زىرەك خوتۇن ئىدى. ئۇ، ھەرقانداق بىر گۇمانلىق ئىزـ لارنى سۈرۈشتۈرمەي قويمايتتى؛ ئۇ، ھەتتا ياۋا يىغا ياۋا نلارنىڭ ئىزلىرىدىن شۇ ھايۋانلارنىڭ قانداقلىقىنى، چوڭ ـ كىچىكلىگىنى ۋە قانچىلىك يول ماڭغانلىغىنى پەرق ئېتىپ ئالالايتتى. ئۇ، ناھايىتى ئاز ئۇچرايدىغان بىر قۇچقاچنىڭ ئاۋازىدىن بىر شىپوننى تېپىپ ئالغان ئىدى، بىر ئىلپىزنىڭ ئىزىدىن ئىزدەپ مېڭىپ، باندىتلارنىڭ ئوگىسىنىمۇ تېپىپ ئالغان ئىدى. ئۇ، ئوـ زىنىڭ ئەنە شۇنداق چېچەنلىگى بىلەن چېگىرا مۇداپىە ئارـ مىيە شتابىدىن بىر نەچچە قېتىم تەغدىرلەنگەن ئىدى؛ ئۇنىڭ بۇنداق ھوشيارلىغى چېگىرا خەلقىنىڭ ھاياتىدا ئورتاق ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان.

«ئو ـ ئو! ئو ـ ئو!» ـــ پەن ئانا بىر يوغان دەرەخنىڭ ئوستىگە چىقىپ، ئوزىنىڭ بېشىدىكى ئۇچلوق قىلىپ ئورىغان

قىزىل رومىلىنى تۇزەتتى. ئۇنىڭ مەيدىسىگە چۇشۇپ تۇرغان كومۇش گۈيەكلىرى ۋە قىزىل، سېرىق تاۋۇت توپچىلىرى سەل ـ پەل نەمدەلگەن، قىزىل، يېشىل قارىغاي ۋە ئارچا يۇپۇرماقلىرىنىڭ سورتىنى كەشتىلەنگەن پۇچقاقلىرىمۇ شەدنەم بىلەن نەمدىلىپ كەتكەن ئىدى. ئۇ، يەنە زىل ئاۋاز بىلەن توۋلىدى: «ئو ـ ئو!».

خېچىر سول تەرەپتىن ژۇگۇرۇپ كەلگىنىچە پەن ئانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

«ھەي بەغرەزەي! سەن ھېمىشە مېنى ئىزدىتەمسەن، ماڭ!»ـــدىدى پەن ئانا ئۇنىڭ نۇقتىسىدىن تۇتۇپ، ۋايساپ.

«شۇنچە تۇماندا، مېنى ئورمانمۇ ـ ئورمان ئىزدەتتىڭا...»ـــ پەن ئانا غۇدۇڭشىغىنىچە ئۇنىڭ چۇلۇۋىدىن يېتىلەپ ماڭدى.

خېچىر بۇ سوزلەردىن خىجىل بولۇش بۇياقتا تۇرسۇن، تېخى، بىردىنلا چۇلۇۋرىنى سېرىپ، تاغ باغرىغا قاراپ ھاڭرىغىلى باشلىدى. پەن ئانا خېچىرنىڭ مۇجەزىنى بىلەتتى، ئۇ، بايتاللارنى كورسە ياكى ئۇلارنىڭ قانداقتۇر بىرەرتېۋىشلىرىنى ئاڭلاپ قالسا، ھاڭراپ سەكرەپ كېتەتتى. پەن ئانا دەرھال چۇلۇۋرىنى تارتىپ، ئۇنى بىر دەرەخقە باغلىدى ۋە: «قورغىسىمزدا بۇگۈن ھېچبىر بايتال قويۇپ بېرىلمىگەن ئىدىغۇ، بۇ بايتال نەدىن پەيدا بولدى؟ بايتال بولمىسا، بۇ خېچىر نىمىشكە ھاڭرايدۇ؟»ـــدىگەن گۇمانغا كەلدىدە، غازاڭلارنى

ئاستا دەسسەپ، تاغ باغرىغا چۈشتى. ئۇنىڭ كوزىگە تۈمان ئارىلاپ جەنۇپتىن شىمال تەرەپكە كېتىۋاتقان بىر كارۋاننىڭ قارىسى كورۈندى. ئۇ، توۋەنگىرەك چۈشكەندە، تۇمانمۇ سۈزۈلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، بىرتۈپ دەرەخنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋىلىپ، يۈپۈرماقلارنى ئارىلاپ پەسكە كوز سالدى. لېكىن ئۇنىڭ پۈتى بىردىنلا بىر شاختا تېڭىپ، شاختىن شىلدىرلىتىپ سالدى.

دەل شۇ چاغدا پەن ئانىنىڭ كوزىگە ژىراقتىكى چىغىر يولدا بىر كىشىنىڭ قارىسى كورۈندى. بېشىغا كۆلرەڭ يولۇق باشلىق كېيىگەن، چاچلىرى سول كوزىنى يېپىۋالغان، ئۈستىگە كوك يولۇق بېغىرەڭ بىر ئەدىيالنى ئارتىپ ئالغان، بۇرۇتلۇق بىر كىشى كارۋان ئالدىدىكى سېرىق بايتالغا مىنىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ، خېچىرنىڭ ئاۋازى بىلەن شاختىنىڭ شىلدىرلاپ كەتكەن ئاۋازىنى ئاڭلىغان بولسا كېرەك، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ، چوچۇگەن هالدا ئەترابىغا كوز سالدى. باشقا ئاتلارمۇ تېڭىرقاپ توختاپ قالدى. هېلىقى ئادەم يەنە بىر ەرشەپە ئاڭلىمغاندىن كېيىن، ئاستاغىنە: «چۇھ»—دەپ قويۇپ يولىغا ماڭدى، باشقا ئاتلارمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى. پەن ئانا كوڭلىدە ئاتلارنى سانىدى: جەمئى ئون ئالتى ئات؛ ئالدىدىكى ئاتتا بىر ئادەم بار، ئون ئىككىنچى ئاتنىمۇ قارا ئەدىيال يېپىنىۋالغان، بېشىغا فرانسۇز شەپكىسى كېيىۋالغان بىر ئادەم بار، لېكىن ئۇ بېشىنى ئەدىيالنىڭ ئىچىگە

تىقىۋالغانلىقتىن، ئۇنىڭ چىرايىنى پەن ئانا ئوبدان كۆرەلمەدى؛ بۇلاردىن باشقا ئون ئاتقا كاللەك تۇز، تورتىگە بوزۇنغى ئارتىلغان؛ ھەممىنىڭ كەينىدىكى ئاتنىڭ ئۈستىدە بىر قىزچاقمۇ بار، بۇ قىزچاقنىڭ كىيىملىرىدىن نسۇ (يى) كىشىسى ئېكەنلىگى بىلىنىپ تۇراتتى. ئورمانلىقتىن چىققان شامال بىلەن كەلگەن تۇمان پەن ئانا بىلەن كارۋان ئاردىلىغىنى ژىراقلاشتۇرۇۋاتتى.

بۇ، ئاجايىپ بىر كارۋانغۇ! ئالدىدىكى ئاتقا قوڭغۇراقمۇ ئېسىلمىغان؛ ئون ئاتقا ئاجايىپ مال ئارتىلغان. بۇ ئىچكى ئولكىلەرگە توشۇلۇدىغان مال‌لاردىن ئەمەس؛ ئۇلار ئاجايىپ يول بىلەن مېڭىپتا! بۇ ئورمانلىقتىكى چىغىر يولدا كارۋاننىڭ مېڭىشى قىيىن، ئورمانلىقتىكى چىغىر يولدا دەل ـ دەرەخ خۇددى تورغا ئوخشاش چىرماش، ئۇ يولدا مارال ياكى تەجرىبىلىك ئوۋچىلاردىن باشقا نەرسە ماڭالمايدۇ؛ ھەممىدىن ئاجايىپى، يولغا بۇاخت چىققان. ئالدىدا كەنتمۇ يوق، ئوتەڭمۇ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە كەچ بولۇپ قالدى، ئورمانلىقتا قونغىدەك كەڭتاشا جايمۇ يوق.

پەن ئانا ئەنە شۇ خىياللار بىلەن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، خېچىرىنى يېتىلەپ، قويۇق تۇمان ۋە دەرەخلەرنى ئارىلاپ قورغانغا قاراپ ماڭدى. قاراڭغۇ چۈشتى. بىردىنلا بوران چىقىپ، ھاۋاگۇلدۇرلەپ، چاقماق چېقىشقا باشلىدى، پۈتۈن ئورمان خۇددى چوچۇپ ئويغانغاندەك بولۇپ دەرەخلەر ھۇشقۇيتماقتا،

پەن ئانا يامغۇرغا قاردماستىن، ببرلەشمە مۇداپىە ئەتردد-
نىڭ باشلىغى جۇلنسىننىڭ ئويىگە يېتىپ كەلدى. جۇلنسىن
قورغان بويىچە ھەممدىن قاۋۇل بىر ژىگىت ئىدى. كوپچىلىك
ئۇنى خەلق ھوكۇمىتىگە، ئازاتلىق ئارمىيىگە سادىق ۋە جە-
سۇر بىر ژىگىت بولغانلىغى ئۈچۈن، ئەترەت باشلىغى قىلىپ
سايلاپ قويغان ئىدى.

ئۇ، يۇز-كوزىدىن سۇ چىپىلداپ ئېقىۋاتقان پەن ئاننى
كورۇپ، سەندەل يېنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ:

— نەمە ئىش، ئانا؟—دەپ سوردى.

— ھە، شۇنداق.—دىدى پەن ئانا ئۇنى ئوز يېنىغا چا-
قىرىپ، جۇلنسىن يېقىن كەلگەندىن كېيىن، ئورمانلىقتا ئۇچ-
راتقان ئەھۋاللارنى ئۇنىڭ قۇلىغا سوزلىدى.

— مە، مانا!—لىنسىننىڭ ئانسى ئۇنىڭ قارا ملتىغى
بىلەن مەشئەل ياغمچىنى ئېلىپ بەردى،—توختاپ تۇر، يامـ-
غۇرلۇقنى ئېلىپ بېرەي!

—ياق، ئانا، ئۇنىڭ لازىمى يوق.—جۇلنسىن قارا ملتىق
بىلەن ھېلىقى مەشئەلنى قولىغا ئېلىپ، پەن ئانا بىلەن ئوي-
دىن چىقىپ كەتتى.

— قاراڭلار بۇ بالىنى، يامغۇرغا قاردماستىن چىقىپ كېتـ-
ۋاتقىنىنى!—جۇلنسىننىڭ ئانسى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ تەيـيار
بولغان غىزاسىغا قاردى،—مېنىڭمۇ گېلىم غەققىتە بولۇپ قالدى،

بردەم كۆتەي، ئەندى.....

پەن ئانا بىلەن جۇلنىسىن ياندۇرۇلغان مەشئەلنى كوتۇرۇپ، چىغىر يول بىلەن قورغاندىن ئون بەش چاقىرىم شەرقىتىكى بىر مياۋ خەلقى قورغىنغا—خۇكپۇتۇغا قاراپ ماڭدى. چۈنكى ئۇلار تۇنوگۈن ئاخشام خۇكپۇتۇغا چېگىرا مۇداپىە قىسمىنىڭ بىر رازۋېتكا ئەترىدى كېلىپ چۈشكەنلىگىنى بىلەتتى. ئۇلار بۇ خەۋەرنى ئەندى شۇ ئەترەتكە مەلۇم قىلماقچى.

ئۇچ كارۋان

ھېلىقى ئاجايىپ كارۋان چاقماق چېقىۋاتقان ئورمانلىق بىچىدە قىينىلىپ ماڭماقتا. ئۇچ كارۋان ئاتلىرىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئاتلىرىنى يېتىلەپ، پىچىرلاپ سوزلۈشۈپ ماڭماقتا.

— ۋەي تاغا!—قىزچاق ئەڭ ئاخىرقى ئاتنىڭ يېنىدا ژىڭلامسىراپ سوزلىدى،—مېڭىۋېرەمدۇق، ئاتلارنىمۇ، ئادەمنىمۇ ئولتۇرەي دەمسىز؟

— ئاغزىڭنى ژۇم!—ون ئىككىنچى ئاتنىڭ يېنىدا كېلىۋاتقان ھېلىقى ئادەم جەھلى بىلەن سوزلىدى،—لى يىڭ، يول ئاز قالدى!

— ئۇ، تەڭگىدىن ۋازكەچتى بولغاي!—ئالدىدىكى ئاتنى

يتىلەپ كېتىۋاتقان توكۇر شياۋئۇ ئاچچىغى بىلەن غۇتۇلدە ـ دى، ـــ ئۇنداق بولمىغاندا سەندىن ئۈچ ھەسسە ئارتۇق پۇل سورايتتى!

ـــ مۇشۇ ئەھۋالدا يەنە نەگە ماڭسمز؟ـــقىز يەنە جىدەل لەشتى، ـــ چوڭ يول بىلەن ماڭغان بولساق، بۈگۈن ئاخشام خوكۈپۈتۇغا يېتىۋالاتتۇق. ئالدىراش كارۋان بولمىغاندىن كېيىن، بۇ يولدا مېڭىشنىڭ نىمە ھاجىتى بار! يولىمزمۇ ئۇزاپ كەتتى، ئاتلارمۇ ھېرىپ ئولۇدىغان بولدى!

ـــ ۋالاقلما! ـــ ۋى فۇ كېتىۋاتقان يېرىدە توختاپ، بوغۇق ئاۋازى بىلەن سوزلىدى، ـــ ئات، ئات دەيسەن! سېنىڭلا ئېتىڭ ئات بولۇپ، بىزنىڭ ئون ئىككى ئات ئاتمەسمىكەن! سەن كارۋانىڭ قايسىسىنى بىلمەيدىكەنسەن! قىز بالا بولغاندىن كېيىن ئەيمىنمىش ـ ئىزاتارتىشنى بىلسەڭ بولمامدۇ؟ خوكۈپۈتۇغا ئوزەڭ بېرىپ چۈش! بىز مېڭمۇ بېرىمز. چۈشەندىڭمۇ؟ يەنە ۋالاقلايدىغان بولساڭ، مەن...

لى يىڭ چاقماقتىڭ يورۇغىدا ۋى فۇنىڭ بوزۇرۇپ كەتكەن تەلەتىنى، زەھەرخەندە تۇرغان ئالغاي كوزىنى، پاناق بۇرنىنى ۋە ئوڭ كوزىنىڭ گىرۋىكىدىن قولاق توۋىگە يەتكەن قېلىچ ئىزىنى كورۈپ قالدى ـ دە، ئىختىيارسز تىترەپ كەتتى.

ۋى فۇ ـــ مۇشۇ ئاجايىپ كارۋانىڭ خوجايىنى. بۇنىڭ تارىخىمۇ ناھايىتى ئاددى، شۇنىڭدەك ناھايىتى مۇرەككەپ.

ئاددىي تەرىپى بولسا، قىرىق ياشلارغا كىرگەن يىگىرمە ژىل كارۋانچىلىق قىلغان بۇ ئادەمنى ھەممە كىشى بىلىدۇ. مۇرەككەپ تەرىپى بولسا، بۇنىڭ كارۋانچىلىق قىلىپ قانداق بېيىغانلىغىنى باشقىلار بىلمەيدۇ. بۇنىڭ ئەسلىدە ئىككى ئېتى بار ئىدى، كېيىنچە توخسەن توققۇزغا يەتتى، شۇ چاغدا ئۇ... مەملىكەت كىشىلىرى غەربىي يۇنىنەندە يۈننەن ـ بېرما تاش يولىنى ياسىغاندا، ... مەملىكەت كىشىلىرىگە ماتېريال توشۇپ بەرگەن ئىدى. ئۇندىن كېيىن ئۇنىڭ توخسەن توققۇز ئېتى ئاران ئۇچكە چۈشۈپ قالدى. چۈنكى ئۇ، ئەپيۇن توشىغاندا گومىنداڭ ئەسكەرلىرى ئۇنىڭ ئەپيۇنلىرىنى ئات ـ پاتلىرى بىلەن «مۇسادىرە» قىلىۋالغان ئىدى. ئەمما كېيىن ئۇ يەنە ئەللىك ئاتلىق بولۇپ قالدى. بۇنىڭ سەۋىۋى ئۇ ئوزى بىلەن ھەمسەپەر بولغان بىر كارۋان بېشىنى ئولتۇرۇۋۇپتۇپ، ئۇنىڭ ئاتلىرىنى بۇلاۋالغان ئىدى. ئۇنىڭ ئوك كوزىنىڭ گىرۋىكىدىكى پىچاق ئىزى، شۇ ئولگۈچىنىڭ ئولۇش ۋاختىدا ئۇنىڭ يۈزىگە سالغان پىچىغىدىن قالغان ئىز ئىدى. ئۇنىڭ ژۇرۇگى ئاستىلاپ يۇغۇناپ كەتتى. ئازاتلىقتىن ئىلگىرى ئۇ... مەملىكەت سودىگەرلىرىنىڭ «ئادەتتىكى توۋار»[1] لىرىنى چەت مەملىكەتكە توشۇدى... مەملىكەت «مۇھاجىر» لىرىغا يارەملىشىپ،

① ئۇچاغدا بۇنداق توۋارلار جۇڭگونىڭ ئېسىل ئەرسىلىرى بولۇپ كارۋانلار چەتئەللەرگە توشۇيتتى.

ئۇلارنىڭ «شىكەر قومۇچ»[1] لىرىنى ئىچكى ئولكىلەرگە تونۇشتۇرۇدى..... مەملىكەت كىشىلىرىنىڭ «ئوسۇملۇكلەرنى ئوگۈنۈش گرۇپپىسى»[2] بىلەن ئەيلوشەن ۋە گولىگۈكشەن تاغلىرىنىمۇ كەزدى. قىسقىسى ئۇ ھېمىشە چەتئەل كونسۇللىرىنىڭ تىجارەتىنى قىلىپ، چەتئەل كىشىلىرى بىلەن بېرىش-كېلىش قىلاتتى، كورۇنۇشتە بۇ ئىشلار ئۇنىڭ پۇل تاپار يولى بولۇپ كورۇنسىمۇ، ئەمەلىيەتتا ئۇ، شۇ چەتئەل كونسۇللىرى بىلەن بىرتەن بولۇپ كەتكەن. ئازاتلىقتىن كېيىن ئۇ ئوتتۇز سەككىز ئاتنى سېتىۋېتىپ، ئوزىگە قاۋۇل ئاتلاردىن ئون ئىككىنى قالدۇرۇپ، يەنە كارۋانچىلىق قىلدى. ئۇ، كورۇنۇشتە قانۇنىي پەرمانغا تولۇق رىايە قىلىدىغان، خەلق ھوكۇمىتىگە بېرىپ پول خېتى ئېلىشنى زادىلا ئۇنۇتمايدىغان، باج ئىدارىسىغا بېرىپ باج تولەشنىمۇ ئۇنۇتمايدىغان بولۇپ قالدى. بۇ نوۋەتمۇ كورۇنۇشتە ئۇنىڭ قانۇنسىزلىقىنى تېپىش قىيىن؛ ئۇ، مەيلى چوڭ يولدا ماڭسۇن، مەيلى چىغىر يولدا ماڭسۇن، ئوزىنىڭ مەيلى؛ ئۇ، تۇزنى بولسا، ئىچكى ئولكىدىن چېگرا جايلارغا ئېلىپ ماڭغان، لېكىن دولەت سودا شىركەتلىرى يېقىندا ئۇ جايلارغا نۇرغۇن تۇز كەلتۈرگەشكە، ئۇ، تۇزلىرىنى ساتالماي،

[1] شىكەر قومۇچلىرى ئارىسىدا مىلتىق بولاتتى. بۇنى گومىندانچى تاموژنىلىرى بىلىپ تۇرۇپ سورىيالمايتتى.

[2] بۇ نام ئاستىدىكى شېپونلۇق تەشكىلاتى.

يەنە باج تولەپ قايتۇرۇپ ئېلىپ ماكۇغان... لېكىن ئەمەلىياتتا بولسا ، ئۇ ، ئۇۋ قىلىش باھانسى بىلەن چېگرا ئۇستىدىكى بىر ئورمانلىقتا① ئوزۇنىڭ كونا خېرىدارى ــ ئازاتلىقتىن ئىلگىرىكى بىر چەتئەل كونسۇلى بىلەن ئۇچراشتى. بۇ «كونسۇل» ۋىقۇنۇڭ ئىككى ياۋا چوشقىسىغا بىر خالتاجا تەڭگىنى قوشۇپ ، ياۋا چوشقا قورسۇغۇدىكى «ئازغىنە مال»نى جۇڭگو توپرىغىدىكى بىر كاتولىك ئىبادەتخانىسىنىڭ شەيخىغا ئاپىرىپ بەرگىن ، دەپ تاپشۇردى.

ــ بۇرادەر ، ــ دېدى «كونسۇل» ۋىقۇغا ، ــ مەن جۇڭگودىن ئايرىلغاندىن بۇيان مانا ئەندى سەن بىلەن بىرىنچى قېتىم ئالاقە باغلىدىم ، بۇ ئازغىنە مالنى ھوكۇمىتىمىز قىزىللاشقان جۇڭگودا بىزگە ئۇمىت باغلاپ تۇرغان كىشىلەرگە ياردەم ئورنىدا ئېۋەتتى. مەن بۇنى خېلى كوپ قېتىملىقلار بىلەن بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدىم. ھازىر تېخىمۇ قېتىن... بۇلارنى سەن ئالغاچ كەت ، جۇڭگو كوممۇنىست ئەسكەرلىرىنىڭ زارۇ پىتچىكىلىرىنىڭ كوزىگە كورسەتمە. سېنى ئاللاغا تاپشۇردۇم! يولۇڭ خەيرلىك بولسۇن! قېتىنچىلىققا ئۇچراپ قالساڭ ، شەيخ ماكا رادىو گرامما بىلەن خەۋەر قىلىدۇ! خەير!

ۋىقۇ ئوز شېرىگى شياۋئۇ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ، بىرىنچى كۇنى... ئورمانلىق بىلەن مېڭىپ ، جۇڭگو تۇدىكى رازۋىتچىكلارنى ،

① ئىككى دولەت چېگرىسىدىكى ئورمانلىق.

ئايلىنىپ ، تۇنـدە ... قورغاننىڭ ئارقىسىدىن ئوتۇپ كېتىش قارارىغا كەلدى.

شياۋئۇمۇ ئوتتۇز ياشلارغا كىرگەن، لېكىن ساقال قويۇپ قېرى چىراي بولۇۋالغان ئادەم. ئۇنىڭ تارىخى ۋەقەنامىسىدە مۇنداق يازغان: لېكىن ئۇ، كېچىگىدىن تارتىلا بىر گۇرۇھ خەلقارا باندىتلار بىلەن ھەمتاۋاق بولۇپ كەتكەن. ئۇ، بۇندىن بەش ژىل ئىلگىرى شېرىكلىرى بىلەن بىرتەقى قىزىنى تالىشىپ قېلىپ، شېرىكى ئۇنى دەريادىن ئىشتىرىپ تاشلىغاندا، ئولمىگەن بولسىمۇ، سول پۇتى سۇنۇپ، ژىقىلىپ قالغاندا، كارۋان ۋەقەنى ئۇچراپ ، ۋەقەنى ئوزى بىلەن بىللە ئېلىپ كېتىپ، پۇتىنى ساقايتقان ئىدى. شۇندىن تارتىپ سول پۇتى بىر ئاز قىسقا، لېكىن ئوڭ پۇتى ناھايىتى چاققان. يول بويىدىكى تاشقا چىقىپ، بىر سەكرەپلا ئاتقا مىنەلەيدۇ. شۇڭا ئۇ، كارۋان بېشىنىڭ يارەمچىسى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

بۇ تەرەپتە قارا يامغۇر ئاستىلاپ توختاپ قالدى. شياۋ ئۇنىڭ ئالدىدا كەڭرەك بىر دەريا كانارىسى كورۇندى. ئۇلار خەۋپلىك جايدىن بىر ئاز ژىراقلاشتۇق، دەپ ئويلاشتى. شۇڭا شياۋئۇ بىلەن ۋەقەنى مۇشۇ يەرگە چۈشۈش قارارىغا كېلىشتى.

ـــ لى يىڭ، قۇرسۇغۇڭ ئاچتىمۇ، ھە؟ ـــ دەپ ۋاقىرىدى ۋەقە.

— ئېچىپ ئۇچەيلىرىم تارتىشىپ كەتتى. — لى يىڭ كېتىۋاتقان جايىدا ئوزۇنى تاشلاپلا ئولتۇردى.

— قازانىنى يەشمەسەن! غىزاقىل، قوپ!

— قىلمايمەن! — لى يىڭ ئۇزۇل-كېسىل سوزلىدى — مەن سىلەرگە ئېتىمنى يالىلاپ بەرگەن. ئوزەمنۇ يالىلانغان ئەمەس-مەن!

— ئوھو! — دىدى شياۋئۇ ھەيران قالغان كىشىدەك، — بىز سېنى مېھمان قىلىپ ئېلىپ كېپىتىمىز-دە؟ مەيلىڭ، ئولتۇرۇپ تۇر! تارتقۇلۇقنى كېيىن تارتارسەن!

— لى يىڭ! — ۋى فۇ لى يىڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ، زۇكزۇيۇپ ئولتۇرۇپ ساختا مېھرىۋانلىق بىلەن سوزلىدى، — ئوبدان قىز، داداڭ بۇگۈن ئەتىگەن كارۋاتتا يېتىپ تۇرۇپ سېنى بىزگە تاپشۇرغانلىغىنى ئېيتمىدىمۇ، ساڭا مېنى ۋى تاغا دېگىن دەپمۇ جېكىلمىدىمۇ؟ بىر يولدا ماڭغاندىن كېيىن، ھەممىمىز بىر ئوينىڭ ئادىمىگە ئوخشاش، بىرىنچى كۇنلا...

— كىم سەن بىلەن بىر ئوينىڭ ئادىمىگە ئوخشايدىكەن؟ — لى يىڭ كوزىنى ئالايتتى.

— بوپتۇ، بوپتۇ. سوز تالاشمىدىم. لېكىن غىزاغا تۇتۇش قىل. مەن شياۋئۇ بىلەن ژۇكلەرنى چۈشۈرۈپ، ئاتلارغا بۇغۇز بېرىمەن. — قوپ، قوپ — ۋى فۇ لى يىڭنى تارتتى، — قازان، گوش، تۇز ھەممىسى تورۇق ئاتتا...

لى يىڭ كالپۇگىنى شۇمشەيتكىنىچە تورۇق ئاتتىكى قازان، تۇز ۋە گوشلەرنى يەشكىلى ماڭدى.

— باش بالغا تولىمۇ قاتتىق تېگىش يارىمايدۇ، — ددى ۋىفۇ شياۋئۇغا پىچىرلاپ، — مانا مەندەك سىلىق گەپ قىلساڭ، ئىش ئاسانلا پۈتۈدۇ.

شياۋئۇ بىلەن ۋىفۇ ئون ئالتى ئاتنىڭ چوملىرىنى يەشتى. ئاندىن كېيىن ئاتلارغا توۋرا كەيگۈزدى، ئاتلار ئېچىرقاپ كەتكەشكە توۋرىدىكى قونا قلارنى كوروسلىتىپ چاينا شقا باشلىدى.

ۋىفۇ كېرىلىپ ئالغاندىن كېيىن، تورت چومىنى جۇپلەپ، ئاستىغا ئەدىيالنى سېلىپ، چومىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ياتتى. يۇنەن كارۋانلىرىنىڭ ھەممىسى شۇنداق قىلىپ ئۇخلايتتى.

— شياۋئۇ! — ددى ۋىفۇ بېشىنى چىقىرىپ، — سەن ئاۋۇقىرغا ھەـ ھۇ دېيىشكىن. مەن بىر ئاز ئۇخلاپ ئالاي...— ئۇ سوزلەۋېتىپ «ئا...ـ ئا...» قىلىپ ئەسنىدى.

— ئۇخلاۋە! غىزا تەييار بولغاندا ئويغۇتىمەن. — شياۋئۇ يەلكىسىدىكى ئەدىيالنى بىر ئاز ژۇقۇرى كوتۇرۇپ قويۇپ، لى يىڭنىڭ يېنىغا ماڭدى.

لى يىڭ ئوتنى ناھايىتى تەسلىكتە ياندۇرۇپ، قازاننى بىر ئاچماق ياغاچقا ئاستى. قازاندىكى سۇ چىمشىلداشقا باشلىغاندا، يەنە ئوتقاشاخ شومبا سالدى. ھول شاخلار پاراسلاپ كويمەكتە.

— ھەي!— شياۋئۇ قىزنىڭ ئۇدۇلىدا ھول چوپلۇك ئۇستىدە

ئولتۇرۇپ سورىدى، ــ مەن يارىدەملىشىدىغان ئىش-پىش بارمۇ؟

لى يىڭ ئوتقا شاخ سىلىپ تۇرۇپ، بېشىنى كوتۇرۇپمۇ قويمىدى.

ــ خاپا بولما. بىز بىلەن كېلىشىنى كەلدىڭ، بۇ نوۋەت جەق پۇل تاپىدىغان بولدۇڭ!

لى يىڭ يەنە ئۇن چىقارمىدى.

ــ ھەي! پەرۋاسىز ئولتۇرىسەنغۇ؟ ــ شياۋئۇ بىر چۆنەك بىلەن ئۇنىڭ تاجىسىدىكى① كومۇچ قوكۇغۇراقنى جىرىڭلاتتى، ماڭا قاراپ بىر كۈلۈپ قاتقىنا، بىر كۈلسەڭ بىر يېرىم تەڭگە بېرىمەن!

لى يىڭ بېشىنى كوتۇرۇپ، ئۇنىڭغا غەزەپ كوزىنى تىكتى. ئۇ، بۇگۈن بىر كۈندىلا بۇلارنى يامان كورۇپ قالغان ۋە بۇلارغا نەپرەتلەنگەن ئىدى، ئۇ، بۇلارنى ئازاتلىققىتىن ئىلگىرى خەنسۇلار بىلەن ئوخشاش «روھى نىجاسەتكە ئوخشاش پاسكىنا» دەپ ھىس قىلغان ئىدى. دادىسىنىڭ سوزىگە كىرگەنلىگىگە، ئېتىنى يالاپ بەرگىنىگە پۇشايمان قىلغان ئىدى. ئەگەر يەنە بىرەر كۈن تۇرغان بولسا، سودا شېرىكتىنىڭ ژۇكلىرىنى كراغا ئېلىپ، چوڭ يولدا، ئوتەڭگە چۈشۈپ ماڭاتتى، خىزمەتچى يولداشلار يولدا ئۇنىڭغا غەزەل ئوگۈتەتتى، خەت تونۇتۇپ قويىاتتى.

① يى قىزلىرى كىيىدىغان تاجىغا ئوخشاش دۇپپا.

— غىزا قىلمايمەن! — ئۇ، كويۇۋاتقان ئوتۇنلارنى غەزەپ بىلەن تارتىۋەتتى، ئوت ئوچتى.

— مەيلىڭ، — شياۋئۇ ئۇنىڭ يېنىدىن قوزغۇلۇپ كەتتى، — چىشىمغا تەگمەي، ئوزەڭ قىل!

شياۋئۇ كەتكەندىن كېيىن، لى يىڭ ئوتنى يەنە ياندۇردى.

ئۇچۇيلەن غىزانى يەپ بولغاندىن كېيىن، لى يىڭ يەنە قاچا-قۇچىنى ژىغىشتۇردى، ژى‌فۇ يەنە خورەك تارتىپ ياتتى.

لى يىڭ ئېسىغلىق قازاننى يەنە سۇ بىلەن تولدۇرۇپ، ئوت يېنىدا ئوزىنىڭ كۆلرەڭ ئەدىيالىنى يېيىنىپ، يالغۇز ئولتۇردى. ئۇ، شۇ ھالدا كېچىچە ئولتۇرماقچى.

— لى يىڭ! — شياۋئۇ يەنە ئۇنىڭ ئارقا تەرىپىدە پەيدا بولدى، — ئۇخلىمامسەن؟

— ئۇخلىمايمەن! — لى يىڭ ئۇنىڭغا قارىماستىن تۇرۇپ جاۋاپ بەردى.

— ئۇخلاپ ئالمىساڭ، ئەرتە ئات ئۇستىدىن ژىقىلىپ چۈشسەن، — شياۋئۇ ئۇنىڭ يەلكىسىنى تۇتتى.

— ۋايجان! — لى يىڭ ۋاقىرۋەتتى، — ئالۋاستى!.....

— نېمە بولدى؟ — ۋى‌فۇ چوم ئارىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ توۋلىدى، — شياۋئۇ! ھوي شياۋئۇ! بۇياققا كەل! يەنە ئۇنىڭ چىشىغا تېگىۋاتامسەن!

— كىم ئۇنىڭ چىشىغا تېگىپتۇ؟ — شياۋئۇ ۋى‌فۇنىڭ يېنىغا

كه لدى، ـــ چېقىلا ـ چېقىلماستىن، ئالۋاستى، دەپ ۋاقىراۋاتىدۇ!

ـــ شياۋئۇ! ـــ دىدى ۋېيفۇ ئاۋازىنى پەسەيتىپ ـــ بۇيەر قەيەر؟ ساڭا جان-لازىم ئەمەسمۇ؟ مەن دېمىسەممۇ بىلمەمسەن، بۇ يولغا كىرگەن ئادەمنى قاراقچىلار بىلەن تەڭلەشتۈرگىلى بولمايدۇ. يات ئۇخلا!

شياۋئۇ ساقلىنى سىلاپ، خاپا ھالدا چوملارنىڭ ئارىسىغا كىردى. ۋېيفۇ خودىنى قاراڭغۇ بۇلۇڭدا ياتقان قوڭغۇزلاردەك ئۇنىڭ بىلەن گۇدۇڭلاپ پىچىرلىشىپ كەتتى.

لى يىڭ ئوتنى ئۇيان ـ بۇيان قىلىپ كوچۇلاپ، ئوزى يالغۇز ئولتۇرماقتا. ھازىر ئۇنىڭ يېگانە قېرىندىشى ـــ ئوت. بۇ ئوت ئۇنىڭ ئالدىدىكى يۇپۇرماقلارنى ۋە ئۇنىڭ يۇزىنى يورۇتماقتا. لېكىن ئۇنىڭ ئارقا تەرىپى قاپ ـ قاراڭغۇ، ئەترابىمۇ قاراڭغۇ. ئۇ، دۇمبىسىنىڭ توڭلىغىنىنى ھىس قىلىپ، ئاغرىپ كارۋاتتا ياتقان دادىسىنى، بۇ يات يولنى، ئىككى ياۋۇز ئادەمنى كوز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، كوزلىرىدىن ياش توكتى. ياش تامچىلىرى ئۇنىڭ مۇزدەك يۇزىدىن سىرىلىپ ئاقماقتا، بۇ نەمە دېگەن قورقۇنۇچ! ئۇ، ئىچىدە: «دادا» ـــ دىدىدە بېشىنى تىزىغا قويۇپ ژىغلاشقا باشلىدى.

بىر ئۆزۈن قويرۇقلۇق تېمىن قازان ئېسىلغان شاخنى بويلاپ پەسكە چۈشۈپ، نۇرلۇق كوزىنى لى يىڭغا ھەمدەرتلىك

بىلەن تىكىپ، كېيىن مەدەت قىلىشقا ئامال تاپالمىغانىدەك، يەنە دەرەخقە چىقىپ كەتتى.

ئەخبارات

خوكۈپۈتۈدىكى مياۋ قورغىنى بوران ئىچىدە قالدى. رازۇپتىچىكلار ئەترىدىنىڭ ۋاختلىق شتاۋى بىرلەشمە مۇداپىە ئەترىدىنىڭ ئەزاسى بولغان بىر مياۋ ئايلىنىڭ ساتمىسغا جايلاشقان. ئاتلىقلارنىڭ تولىسى مياۋ ئائىلىسىنىڭ ئاشلىق دوۋىلەيدىغان بىر سوقما تېمى ئىچىدە ئوخلۇشۇپ قالغان ئىدى، پەقەت ئەترەت كوماندىرى بىلەن ئىنستروكتور ساتمىسنىڭ ئايال خوجايىنى بىلەن سەندەل يېنىدا ئولتۇرۇپ پاراڭ سېلىشماقتا. ياش ئايال خوجايىن بوۋاق بالىسىنى قۇچاغلاپ ئولتۇرۇپ، ئائىلىسىنىڭ بۇ ژىلقى ئىشلەپچىقىرىش پلانىنى سوزلەپ بەرمەكتە. ئۇ، خەنسۇچە سوزنى ئانچە ئوبدان سوزلىيەلمىسمۇ، لېكىن ئوختۇرالمىغان سوزلىرىنى ئىشارەت بىلەن بولسمۇ ئوخشىتۇرالايتتى.

ـــ سالام؟ـــ ئىشىك ئالدىغا ئۇرۇش خەندىكىگە خاس يامغۇر كىيىمى بېيىنىۋالغان، ھەپتىلىك دېزورنى ـــ ۋزۇود كوماندىرى كېلىپ، ئەترەت كوماندىرىغا سالام بەردى: ـــ رۇخسەتمۇ كىرىشكە؟

ـــ رۇخسەت!

ـــ هەپتىلىك دەرۋورنى ـــ ۋەزىۋود كوماندىرى فاڭ تىڭگۇيدىن مەلۇمات: ... قورغان بىرلەشمە مۇداپىە ئەخبارات ئەزاسى پەن ئانا بىلەن بىرلەشمە مۇداپىە ئەتىرىدىنىڭ باشلىغى جۇلىنسىن كېچىلەپ ئەخبارات ئېلىپ كېپتۇ!

رازۋېتچىكلار باشلىغى بىلەن ئىنستروكتورسەندەل يېنىدىن تۇردى.

ـــ ئۇلار كىرسۇن! ـــ دىدى رازۋېتچىكلار باشلىغى.

ـــ خوپ! ـــ فاڭ تىڭگۇي سالام بېرىپ قايتتى.

سوقما تام ئىچىدە شىرىن ئۇيقۇدا ياتقان جەڭچىلەرمۇ «ئەخبارات» دىگەن سوزنى ئاڭلاپ، كوماندىردىن بۇيرۇق چۇشمەستىلا، جاڭگىۋار ۋەزىپىگە چىقىشنى پەھىملەشتى ۋە كومانىدىرنىڭ دىققىتىنى ئوغۇرلاپ، سوقماتامدىن ئاستا چۇشۇشتى.

پەن ئانا بىلەن رازۋېتچىكلار باشلىغى كونا تونۇش ئىدى. لېكىن ئۇ رازۋېتچىكلار باشلىغىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، سالام لاشماستىلا، ئورمانلىقتا كورگەن ئاجايىپ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلدى. ئۇ، مەلۇمات بېرىۋاتقاندا، ساتما ئويدە شۇنداق جىمجىتلىق ھوكۇم سۇرىدىكى، ھەتتا ھەممە ئادەم نەپەسلىرىنىمۇ توختۇتۇۋالدى، ياش مياۋ ئايلى بالىسىنى قۇچاغلاپ ئولتۇرۇپ، بوينىنى ئۇزارتىپ قۇلاق سالدى. ئۇجەڭچىلەرنى ئوز بېشىدىن ئوتكەزگەن بىر ئايال ئىدى. شۇڭا ئۇ جىددى ۋەتەمكىن ھالدا ئولتۇردى. جەڭچىلەر ئوزلىرىنىڭ مەسئۇلىيەت

ۋە ئادەتلىرى بويىچە بەتىنگىلىرىنىڭ بوقۇشلىرىنى چىگىشكە باشلىدى. تالادا چاقماق چېقىپ ئىشىككە يولۇنۇپ تۇرغان جەڭچىلەرنىڭ يۈزىگە پات ـ پات چاقماق نۇرى چۈشۈپ تۇراتتى:

پەن ئانا بىلەن جۇلىنسىن ئەھۋالىنى جىددىيەت بىلەن مەلۇم قىلىپ بولغاندىن كېيىن، كوماندىر ئوزىنىڭ كەمرىنى چىگىتىپ بولۇپ، ئارقىسىغا قارىدى ۋە بىردىنلا ئىككى ياندا توپلىشۇپ تۇرغان جەڭچىلەرنى كۆرۈپ قالدى.

ـــ يولداشلار نېمە قىلىۋاتىسىلەر؟

ـــ تەييارلاندۇق، ۋەتەننى قوغداشقا تەييارمىز!ـــ جەڭچىلەر تىك تۇرۇشۇپ جاۋاپ قايتۇردى.

ـــ توغرى!ـــ ددى كوماندىر بىر كوز ژۇگۇرتۇپ ئېلىپ، ـــ تەييار تۇرغىنىڭلار توغرى. لېكىن سىلەرنى ھەركەتلىنىڭلار دېگەن كىشى يوقمۇ؟ شۇنداقمۇ ئىنستروكتور؟

ـــ شۇنداق.ـــ ئىنستروكتور جەڭچىلەرگە قارىدى،ـــ سىلەر دەم ئېلىپ تۇرۇڭلار، ۋەزىپە چىققاندا چاقىرىمىز.

جەڭچىلەر يەنە يالغۇز ياغاچقا يامىشىپ، بىر ـ بىردىن سوقما سۇپىغا چىقىشتى. ئەلۋەتتە، ئۇلار سۇپىغا چىقىپ بولغاندىن كېيىن، پەس ئاۋاز بىلەن ئوز ھوكۇملىرىنى سوزلەشمەي قالمىدى.

ـــ پەن ئانا، جۇلىنسىن، ئولتۇرۇڭلار ـــ كوماندىر مېھان

لارنی سەندەل پینغا تەكلىپ قىلدى. ــ بۇ ئاجايىپ كارۋان ئىكەن. مېنىڭ پەھمىمچە، بۇ كارۋان لامۇڭ كەنتىدىن كەلگەن بولسا كېرەك.

ــ شۇنداق بولسا كېرەك. ــ ئىنستروكتور تەمكىن سوزلىدى.

ــ توغرى، لامۇڭ كەنتى بىلەن بىزنىڭ قورغانىمىزنىڭ ئارقا تەرىپى بىر كۇنلۇك يول... ــ جۇلىنسىن قولىدىكى مەشئەلنى ئوچۇرۇۋەتتى.

ــ تېلېفونچى! ــ كومانىدىر قىچقىردى.

ــ بار! ــ تېلېفون يېنىدا ئولتۇرغان تېلېفونچى ئورنىدىن تۇردى.

ــ تېلېفون توغرىلاغلىقمۇ؟

ــ بۇيەرگە كېلىش بىلەنلا توغرىلاپ قويغانمەن.

ــ ئۇنداق بولسا، لامۇڭ كەنتى 0069 ــ 3 ــ بولۇمنى ئال.

ــ خوپ! ــ تېلېفونىنى بۇردى.

ــ كومانىدىر، ــ دىدى پەن ئانا، ــ بۇ كارۋانىنى توختۇتۇپ قويمايلىمۇ؟

ــ نىمىشقا؟ ــ كومانىدىر سوردى.

ــ ئۇلارنى تەكشۈرۈشىمىز لازىم! ــ پەن ئانا دەرھال جاۋاپ بەردى.

ــ ھازىر ئۇلار ئۇستىدە پەقەت گۇمانلا بار. ئەگەر تەكشۈرۈپ ئۇلارنى چوچۇتۇپ قويساق، ئىشىمىزنى چاتاقلاشتۇرۇپ

قويۇمىز. تەكشۈرۈشتىن نېتىجە چىقىرىشىمىز بۇياقتا تۇرسۇن، ئەكسىنچە ئۇلار قەستەنلىگە بىزنى توسۇۋالىدى، دەپ گەپ تاپىدۇ.

ـــ لېكىن بۇكارۋاندا چاتاق بار.ـــجۇلىنسىن سوزلىدى.

ـــ چاتاق نەدە؟ـــئىنستروكتور سورىدى.

جۇلىنسىن دەرھال ئىشەنچسىلىك بىر ئاساس كۆرسۈتەلمىدى.

ـــ ئۇلاردا چاتاق بار. چاتاقنى تەكشۈرۈپ تاپماي قويمايمىز، ئۇلار قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ. ئۇلار ئورمانلىققا يوشۇرۇنۇپ ئالالايمىز دەپ ئويلىسا كېرەك، لېكىن بىز، ئورمانلىق ئۇلارنى تۇتۇدىغان تور دەپ ئويلايمىز.ـــئىنستروكتور ئوت كوچىلاپ تۇرۇپ سوزلىدى.

ـــ كوماندىر!ـــتېلېفونچى تروپكىنى سۇندى،ـــ0069 ـ 3ـ بولۇم.

كوماندىر تروپكىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇ تەرەپتىن سورىدى:

ـــ ئالو! 3 ـ بولۇمما؟ سىز...سىز تەكشۈرگۈچى فاكمۇ؟

ـــ ھە، مەن! ئاڭلىدىم. سىز 205 ـ رازۋېتچىكلار ئوتتۇرا ئەترىدىنمۇ كوماندىرىمۇ!...ـــتەكشۈرگۈچى فاك جاۋاپ قايتۇردى.

ـــ ئالو! بۇگۈن سەھەردە سىلەر تەرەپتىن ئون ئالتى ئاتلىق بىر كارۋان يولغا چىقتىمۇ؟

ـــ ھەئە.

ـــ نەچچە كىشى بار؟

ـــ ئۇچ كىشى. ئىككى ئەركەك بىر قىز.

ـــ يول خېتى بارمۇ؟

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ! يولداش كوماندىر، يول خېتىنى تەكشۈردۈك، باج قەغەرلىرىنىمۇ تەكشۈردۈك. ئۇلار ئادەتتىكى سودىگەر كىشىلەر...

ـــ مېنىڭچە ئادەتتىكى كىشىلەر بولمىسا كېرەك! ئادەتتىكى كىشىلەردىن بولسا، نىمىشكە تۇزنى ئىچكى ئولكىگە ئېلىپ ماڭىدۇ؟

ـــ ئۇلار تۇزنى ئوتكەن ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا كەنتىمىزگە ئېلىپ كەلگەن ئېكەن. دولەتلىك سودا شىركىتىدىن نۇرغۇن تۇز كەلتۈرۈلگەشكە، ئۇلار تۇزنى سودا شىركىتى بىلەن ئوخشاش باھادا سېتىشنى خالىماي، ئىچكى ئولكىگە قايتۇرۇپ كەتمەكچى بولدى. ئۇلار كەنتتىن يەنە تورت ئات يالاپ ئالدى، تورت ئۇلاق بوزۇبغى ئالدى. ئۇلارنىڭ ھەممە ئىشى بىزگە مەلۇم...

ـــ ھەممىسى مەلۇممۇ؟ـــ كوماندىر قايتا سورىدى.

ـــ مەلۇم، ـــ تەكشۈرگۈچىنىڭ جەھلى چىققاندەك بولدى.

ـــ سىلەرگە مەلۇم بولمىغان يەرلىرىمۇ بولۇشى مۇمكۈن؟

ـــ يوق.

ـــ ئۇنداق بولسا سىزدىن بىرلا مەسىلە سورايمەن.

— سوراڭ!

— بۇ كارۋان كه نتله‌رده تۇرغاندا نمه ئشلارنى قىلدى؟

— به ...به‌لكم سودا — سپتىق ئشلىرىنى قىلغان بولسا كېرەك.

— به‌لكم؟ — كوماندىر ئۇنلۇك سوزلدى. — ئەگەر باشقا ئشلارنى قىلغان بولسىچۇ؟

— ئۇنىڭغا...

— ئېنىق ته‌كشۇرۇش كېرەك! — كوماندىر جددىي سوزلدى، — مەن چېگرا مۇداپىه شتاۋىنىڭ بۇيرۇغىنى ئىجرا قىلىپ، سىزگه بۇيرۇيمەن: بۇ كارۋانىنىڭ كه نتىگىزده قىلغان هەممه ئشلىرىنى ئېنىق ته‌كشۇرۇسىز. بۇ بزنىگىچه مۇهىم. چاپسان هەم ئوبدان ته‌كشۇرۇڭ!

— خوپ!

كوماندىر تروپكىنى داقمتا قويۇپ، ئىنسترۇكتور ته‌ره‌پكه قاردى.

— بزنىڭ به‌زى خزمه‌تچىلىرىمىز، هۇججه‌تله‌رنى كورۇپ بېقىش بىله‌نلا قانائه‌تلىنىدىكه‌ن!

— توغرى، — ده‌پ كۇلدى ئىنسترۇكتور، — ئۇلار ئەڭ گالۋاڭ شېيىننىڭمۇ يول خه‌ت ئېلىشنى ئۇنۇتمايدىغانلىغىنى بىلەمەيدۇ.

— مۇنداق بولسۇن، — كوماندىر په‌ن ئاننغا مه‌سلىهه‌ت تېپىقمـ

سىدە سوزلىدى، ــ بۇ ئىشقا يەنە ئىككىنجىلار كۆچ چىقىرىڭلار. مەن بىرىنچى ۋزۇۋد كوماندىرى فاڭ تىڭگۈينى سىلەرگە قوشاي. يەن ئانا، سىلەر كېچىلەپ كارۋانىڭ ئالدى تەرىپىگە ئوتوپ، ئۇلارنى ... كوچىدا كۆتۈپ تۇرۇڭ... ــ كوماندىر ئىشمىكە قاراپ قىچقىردى، ــ بىرىنچى ۋزۇۋد كوماندىرى.

ــ بار! ــ فاڭ تىڭگۈي كوماندىر ئالدىغا كەلدى.

ــ سىز مۇشۇ يەرلىك، كۆرەش تەجرىبىڭىزمۇ بار. ئازاتلىقتىن ئىلگىرى بۇيەردە پارتىزانلىقمۇ قىلدىڭىز. سىز ھازىر جۇلىنسىن ۋە يەن ئانا بىلەن مۇشۇ كارۋانىنى تەكشۈرۈڭ. شەرت شۇ: ھېچكىمنى چوچۇتۇشكە رۇخسەت يوق. تولۇق ئاساس تاپقاندىن كېيىن... ــ كوماندىر سوزىنىڭ ئاخىرىدا بەزى كونكرېت چارىلارنىمۇ كورسەتتى.

فاڭ تىڭگۈي جۇلىنسىن ۋە يەن ئانا بىلەن ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىشقا تەييارلىنىش ئالدىدا تۇراتتى، تېلېفون چىرىڭلاپ قالدى.

كوماندىر تېلېفوننى قولىغا ئېلىشى بىلەن، تەكشۈرگۈچى فاڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ــ يولداش كوماندىرما؟...

ــ پېكىن ئەھۋال بارمۇ؟

ــ بىرلا ۋەقە تېپىلدى.

ــ نېمە ۋەقە؟

ـــ ئىككى كارۋان تورت كۈن ئىلگىرى ئورمانلىققا بېرىپ ئوۋ قىلغان ئېكەن.

ـــ ئوۋدا نېمە چۇشۇرۇپتۇ؟

ـــ ئىككى ياۋا چوشقىدىن باشقا نەرسە چۇشۇرمىگەن ئوخشايدۇ.

ـــ ھە! ياۋا چوشقا؟ يەنە باشقا ئەھۋال بارمۇ؟

ـــ باشقىسى... تەكشۈرۈۋاتىمىز، تەكشۈرگەندىن كېيىن يەنە مەلۇمات بېرىمەن.

ـــ بولۇدۇ! ـــ كوماندىر تېلېفونىنى قويۇپ فاشىستلارغا سوزلىدى:

ـــ ئۇلارنىڭ ئوۋغا چىقىشى سەۋەبسىز بولمىسا كېرەك. كارۋانىنىڭ سودىگەرچىلىكىنى قىلماي ئورمانلىققا بېرىپ ئوۋقىلىشى، ئىككى ياۋا چوشقىنى چۇشۇرۇشى ھوكۇم چىقىرىشىمىزغا قىيىن بىرگەپ ئەمەس. خەير، يولدا دىققەت قىلىڭلار! ھازىرلا يولغا چىقىڭلار.

ـــ خوپ! ـــ فاشىستلارغا سالام بېرىپ، چىقىپ كەتتى.

پەن ئانا ۋە جۇلىنسىن كوماندىر ۋە ئىنسترۇكتورلار بىلەن بىر ـ بىردىن قول سقىشىپ، فاشىستلارنىڭ كەينىدىن چىقىپ كەتتى، بۇ ئۇچ كىشى ـــ ۋاختىلىق، ھەم دائىملىق چېگرا رازۋېتچىكلىرى قارا كۆۋدا ئاغىپ بولدى.

تېلېفون يەنە جىرىڭلىدى. ئىنسترۇكتور كوماندىرنى توخ-

تۇتۇپ ئېلىپ:

ـــ تېلېفوننى مەن ئالاي، سىزدەم ئېلىڭ! ـ دەپ تېلېفونـ نى قويغا ئالدى.

كارۋان يولدا

پەن ئانا بىر ئاتنى يېتىلەپ، ئورمان ئىچىدىكى يەنە بىر چىغىر يولنى ئايلىنىپ، كېچىلەپ...گە قاراپ ماڭدى.

پاكىتكۆكوي بىلەن جۇلنىسن يامغۇردىن كېيىنكى سالقىن سەھەردە،.....ئورمانلىقنىڭ ئايغىدىكى كارۋان يولدا پەيدا بولدى، ئۇلارنىڭ كورۇنۇشى ئەڭ ئاددىي كارۋانچىلارغا ئوخـ شايتتى. ئۇلار تورت كىچىك، لېكىن تېتىك ئاتقا پاختا ئارتىپ ماڭماقتا.

ياش فاكىتكۆكوي چاچلىرى پاخمايغان، ژىرتلىپ كەتكەن چىغ شىلەپىسى مۇرىسىگە چۈشكەن، ئۇستىگە كوكۈچ لېكىن ئاقىرىپ كەتكەن كالتا چاپان ۋە تامبال كېيگەن، چاپىنىنىڭ ئالدى ئوچۇق، قولدا بامبوك تاياق تۇتقان، ئاپتاپقا قاراپ كۈلۈمسىرىگەن هالدا ئاتلارنى هايداپ كارۋان يولدا ماڭماقتا.

جۇلنىسن بولسا، ئۇستىگە پالما دەرىخىنىڭ قوۋزىغىدىن توقۇلغان يامغۇرلۇقنى ئارتقان، كۈلرەڭ كويىنىگىنىڭ ئۇستىگە كارۋانلارغا خاس بولغان، كالا تېرىسىدىن تىكىلگەن جىلىتكە كېيگەن، جىلىتكىسىنىڭ يانچۇقلىرىنى خۇددى پۇل ۋە تەڭگە

بىلەن تولدۇرغاندەك قىلىپ تومپايتىۋالغان، چاچلىرى چۈۋۈلـ
غان بېشىغا لۈڭگە ئورىغان هالدا فىڭتىڭگۈينىڭ يېنىدىن ئۇنـ
لۈك نەي چېلىپ ماڭماقتا.

بۇلار ئىككى داۋاندىن ئېشىپ نىشانلىغان كارۋانغا يېتىشىپ
ئالدى. ئالدىدا كېتىۋاتقان بۇ كارۋاننىڭ ئادەملىرى، ئاتـ
لىرىنىڭ سانى، مالىلىرى ۋە ئاتلىرىنىڭ رەڭگى پەن ئانـ
نىڭ...ئورمانلىقتا ئۇچراتقىنى بىلەن ئوخشاش ئىدى. لېكىن
پەقەت بىرلا يېرى ئوخشمايتتى: بۇ كارۋانىنىڭ بىرىنچى
ئېتىنىڭ بوينىغا بىر قۇر ئەمەس، ئىككى قۇر تۇچ قوڭغۇراق
ئېسىلغان، بۇلا ئەمەس، يەنە بېشىغا ئىككى تۇلكە قويرۇغى
ئېسىلغان، ئاتنىڭ ئىككى قۇلۇغىغا توزنىڭ ئىككى پېيىمۇ قا-
دالغان ئىدى. مەلۇمكى، بۇ، ئۇلار ئورمانلىقتا تۇنگەندىن
كېيىن، رازۋېتچىكلار بار جايىنى ئايلىنىپ ئوتكەندىن كېيىن
قىلغان ياساڭچۇغى ئىدى، باشتىكى شياۋئۇ مىنگەن ئات بېشىنى
ئىگىز تۇتۇپ، تىزگىن سېرىپ، كىشنەپ ماڭماقتا؛ قالغان
ئاتلارمۇ يايلىلىرىنى ئوينۇتۇپ چاپسان-چاپسان ماڭماقتا، ئات
ئۇستىدە ئىككى قولى بىلەن چىكسىنى تۇتۇپ، قان تولۇپ
تاشقان كوزىنى تاغ ئارىسىدىن كورۇنۇپ تۇرغان كۇنگە تىككەن
لى يىگمۇ پات-پات يەلكسىنى سىلكىپ، تاجىسىدىكى كومۇچ
قوڭغۇراقچىسىدىن زىل ئاۋاز چىقىرىپ، ئوز تەجرىبىسى بويىچە
ئىككى پۇتىنى ئاتنىڭ بوينىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە چۇشۇرۇپ،

سول پۇتىنى ئاتنىڭ كەمەلدۇرۇگىگە تىرەپ، ئوڭ پۇتىنى ئاتنىڭ يان كوكسىگەتىرەپ مەھكەم ئولتۇرماقتا. كارۋان يولىدا ماڭغان كارۋانلارنىڭ ھەممىسى شۇنداق ئولتۇراتتى. ئات ھەر قانچە ئىلدام ماڭسىمۇ، ئۇ ۋىقىلىپ كەتمەيتتى.

فىڭتىڭگۇي بىلەن جۇلىنسون ــ بۇ ئىككى قاۋۇل كارۋان تورت ئات بىلەن ئۇچقاندەك مېڭىپ، بۇ كارۋانىنىڭ قويرۇغىغا ئولاشقاندا، بىر ئاز ئوره ــ توپىچىلىك پەيدا بولدى. بۇ قاۋۇل تورت ئاتنىڭ كىشنەپ پېتىپ كېلىشى بىلەن ئالدىدىكى كارۋانىنىڭ ئون ئالتىنچى ئېتى ئوزۇنىنى تۇتۇپ ئالالماي، كىشنەپ ــ سەكرەپ ئون بەشىنچى ئاتنىڭ قويرۇغىغا تاقىلىپ ئالدى، شۇنىڭ بىلەن قالغان ئاتلار بىرىنىڭ كەينىگە بىرى دىگەندەك تاقىلىپ، پاتپاراقلىشىپ قالدى، ئون ئىككىنچى ئات ئۇستىدە ئولتۇرغان ۋېيفۇ دەرھال ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، بۇ ئىككى كارۋان بىلەن تورت ئاتنى قاراپ ۋاقىرىدى:

ــ ئىككى ئادەم تورت ھايۋاننى باشقۇرىشالمىدىڭمۇ؟

باشتىكى ئاتتىن سەكرەپ چۈشكەن شياۋئۇ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، ئاغزىنى بۇزۇپ، ئۇلارنى كارۋانلارنىڭ بارلىق سېپىق تىللىرى بىلەن ۋە كارۋانلارنىڭ قايىدىسىنى بىلمىگەيدىكەنسەن دەپ تىللىدى.

لى يىڭ ئېتىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، بۇ ئىككى يات ۋىگىتكە

نەپرەت كوزى بىلەن قاراپ قويدى.

فكۇتىكگۈي دەرھال ئېتىنى توختۇتۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر-كىتىگە چىچەنلىك بىلەن كوز سالدى. توختىماستىن تىللا-ۋاتقان شياۋئۇنى كورگەن جۇلىنسىن چىداپ تۇرالمىدى. ئۇ-نىڭ يۈزى ئوت ئالدى، گەپ ياندۇرماقچى بولدى، لېكىن فكۇتىكگۈينىڭ ئىملاپ قويۇشى بىلەن ئوزىنى بېسىۋالدى.

ـــ ھەي، كارۋانچى ئاكا!ـــ دەپ ۋاقىرىدى فكۇتىكگۈي شياۋئۇغا قاراپ،ـــ تىللاپ بولغانسىز! تىللاپ بولغان بولسىكىز، بولمىزغا ماكىمايلىمۇ؟

ۋى‌فۇ شياۋئۇنى توختۇتۇپ قويۇپ، فكۇتىكگۈيگە سوزلىدى:

ـــ سەنلەر ئالدىمىزدا مېڭىش. سەنلەرنىڭ تورت ياۋايى ئۇلۇغۇڭ بىزگە ئەرگەشمىسۇن.

ـــ ياخشى بولۇدۇ!ـــ پكۇتىكگۈي ئاتنى يېتىلەپ ئالدىغا ئوتۇشكە ماكىدى. يول تار ئىدى، ئىككى ئات دوچ كېلىپ قالسا، بىر-بىرىگە سوقۇلماي قالمايتتى. بۇ تورت ئات سو-قۇلغانغىمۇ قارىماستىن، يانداپ ئوتۇۋەدى. شۇ ئارىلىقتا فكۇ-تىكگۈينىڭ دىققىتى ھەر بىر ئاتقا ئارتىلغان ژۇكىتە ئىدى. ھەتتا ئوز ئاتلىرىنىڭ ئۇرۇلۇشى بىلەن ئۇلارنىڭ ئاتلىرى ئۇستىدىكى ژۇكتىن چۈشۈپ كەتكەن ھەر بىر پارچە تۇزغىمۇ دىققەت قىلاتتى، لېكىن بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ كارى يوق ئىدى. پكۇتىكگۈينىڭ ئېتى ئون بىرىنچى ئاتقا ئۇرۇلغانىدا،

ۋىفۇ ئېتىكىنى ئاۋايلاپ ئوتكۇزۇپ كەتكەن دەپ ، فەتتىگـ
گۈينى توختۇتۇپ ئالدى. تورت ئات خېلى تەسلىكتە ئولار-
نىڭ ئالدىرىنىڭ ئالدىغا ئوتۇۋالدى، ئاخىردا شاۋقۇنىڭ
ئالدىغا كەلگەن ئات شاۋقۇدىن بىر تېپىكمۇيدى. شۇنىڭ
بىلەن كومىدىيىگە ئوخشاش بىر جاڭجال تۇغۇدى.

ئىككى كارۋان ئون ـ تۇنسز جەمجىت ماڭماقتا . لېكىن
ۋىفۇنىڭ كۆڭلى جايىدا ئەمەس. ئۇنىڭ كۆڭلىدە بۇ ژىگىتكە،
پاختا ئارتىلغان تورت «ياۋاتات»قا گۈمان پەيدا بولدى. ئۇ،ـ
«ئوغرىنىڭ ژۇرۇگى پوكپوك» دېگەندەك، مېنىڭ گۈمانىم قۇـ
رۇق گۈمان بولسا كېرەك، بۇلار بەلكىم قورغاندىن چىققان
كىشىلەر دېخانچىلىقتىن بىكار بولغان ۋاختىلىرىدا ئىچكى
ئولكىلەرگە ئوز نەرسىلىرىنى توشۇيدىغان كىشىلەر بولسا كېرەك،
بوپتۇ،...بۇنىڭغا نىمىشكە بېشىمنى ئاغرىتاي...ـــدەپ ئويلايتـ
تى. لېكىن يەنە خاتىرجەم بولالماي، ئۇنىدىغىسىگە، بۇندىـ
غىسىگە ئويلۇنۇپ، زادى كۆڭلى ئارام تاپمايتتى.

جۇلىنسىن ئات ئۇستىدە مەھكەم ئولتۇرۇپ ، نەينى قولىغا
ئېلىپ چېلىشقا باشلىدى .

. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ چالغان نېيى شاۋقۇ بىلەن ۋىفۇنى
قىزىقتۇرمايتتى. چۈنكى كارۋان يولىدا نەي چالىدىغانلار
كوپ ئىدى ، نەي چېلىشمۇ ئادەتتىكى ئىش ئىدى.

لېكىن بۇ مەخسەتلىك چېلىنغان نەي لى يىڭنىڭ ژۇرۇگىگە

تەگدى. ئۇ، بۇ يى خەلقنىڭ نېيىنى چۈشەندى. بۇ ئاھاڭ ئايدىڭ كۈنلەردە ئورمانلىقتا چېلىناتتى. بۇ ئاھاڭدىن قىزغا چاقچاق قىلغان مەنە چىقىپ تۇراتتى..... لى يىڭ ئىككى مەڭ زىنىڭ ئىختىيارسىز قىزىرىۋاتقانلىغىنى ھىس قىلدى. ئۇ يۈزىنى ئەدىيال بىلەن ئاستا ئۇراۋېلىپ، پەقەت كوزىنىلا ئوچۇق قويدى. ــ ئۇنىڭ بۇ ھالىنى ھېچكىم بىلمىدى، ھېچكىم كورمىدى، ھەتتا چىكىسىگە قىستۇرىۋالغان گۈللەرمۇ سەزمىدى، لېكىن بۇ قىز، بۇ سادىدا قىز: «بۇ كىشى ئەجىۋا بىز يى خەلقنىڭ نېيىنى چالدى ــ يا!» ــ دەپ ئوز ــ ئوزىدىن ئەيمىنىپ كەتتى.

جەنۇبىي يۇننەندىكى كارۋان يولىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى كوپ: يولنىڭ تاغنىڭ قاپ بېلىنى ئايلىنىدىغان يېرىمۇ بار، تاغدا پەستىن ژۇقۇرىغا تىك ماڭىدىغان يەرلەرمۇ بار، سۇيۇق توپىغا چومۇلىدىغان يەرلىرىمۇ بار، ھېمىشە پاتقاق قۇرۇماي-دىغان يەرلىرىمۇ بار، ئىككى تەرىپى خۇددى تاش تامغا ئوخشاش قورام تاشلار بىلەن ئورالغان يەرلىرىمۇ، ئادەم بويى ئوت ــ چوپ باسقان، تاغ گۈللىرى قاپلاپ كەتكەن، سۇ ئېقىپ تۇرۇدىغان يەرلىرىمۇ بار، بۇ يولىلارنىڭ مەنزىرىسى دايىم ئوزگۈرۈپ تۇرۇدۇ. شۇڭا ئات ۋە ئادەملەر چولىسىرەپ قالمايدۇ. يۇننەن ئاتلىرىنىڭ كىچىكلىگىمۇ بىر خۇسۇسىيەت، بۇ ئاتلارنىڭ ئېغىر ژۈكلەر بىلەن داۋان ئاشالىشىمۇ بىر خۇ-

سۇسىيەت. بۇ خۇسۇسىيەتلەر ئوزۇنگە يارىشا ئالاھىدە مۇھىتقا مۇۋاپىق پەيدا بولغان.

فكۇ تىكگۈي ئاتلارنى قەستەنگە ئاستىلاتتى. بەزىدە ئاتلارنى سۇغاردى. ئاتلار ھەتتا يول بويىدىكى ئوت ـ چوپلەرنى ئوتلاپ ماڭسىمۇ ئۇلارنى قامچىلىمىدى، ئۇنداق بولغانىدىن كېيىن، ئەلۋەتتە، ئاتلارنىڭ ئوتلاپ سۇ ئىچىپ، ئالدىرىماي مېڭىشى تەبىي، كوپرەك ئاتلار بىللە ماڭغاندا، ئەگەر ئۇلار ئاستا ماڭسا، سېرىق توپىلار چېكىپ، ئات ـ ئادەمنى كورگىلى بولماسلىغى، ئات ـ ئادەم ـ لەرنىڭ دوقمۇرۇشۇپ كېتىشى تۇرغان گەپ.

«چۇھ! چۇھ!» ـ ـ شياۋئۇ ھەدەپ ئاتلارنى ھايدىماقتا. لېكىن ئۇنىڭ باشقىلارنىڭ ئېتىنى ئىلدامىلتىشى مۇمكۇن ئەمەس ئىدى. ئۇ ئېتىدىن سەكرەپ چۇشۇپ، جۇلىنسىنغا بېتىشىپ كەلدى:

ـ ـ مېڭىشامسەن يوقمۇ؟

ـ ـ مېڭىۋاتماي نىمىش قىلىۋېتىپتۇق؟ ـ ـ جۇلىنسىن ئاغزىدىكى نەينى ئېلىۋېلىپ، غاجـغۇچ جاۋاپ قايتۇردى.

ـ ـ ئات ھايداپ كېتىۋاتامسەن ياكى كالىمۇ؟

ـ ـ كوزۇكۇ يوقمۇ؟

ـ ـ ئەمىسە، نىمىشكە مۇنچىۋالا ئاستا مېڭىشىسەن؟

ـ ـ ئاتلىرىمىز كىچىك، قۇرسىغى پات ئاچىدۇ، ئاتلار

ماڭغىلى ئۇنمىسا، قانداق قىلاتتۇق؟

ـــ قامچىلىمامسەن؟

ـــ كىمنىڭ ئوزىنىڭ ئاتىلىرىغا ئېچى ئاغرىمسۇن؟ قامـ
چىلىمايمەن!

ـــ ساڭا ئاغزىمنى ئۇپۇرۇتۇپ نىمە قىلاي. بىز ئالدىڭغا ئۆـ
تۈپ ماڭىمىز.

ـــ مەيلىڭ. ـــ فڭ‌تىڭگۈي ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى، ـــ
ئۇلار ئالدىمىزدا ماڭسۇن.

شياۋئۇ قېيىداش بىلەن ئېتىنى قامچىلاپ، فڭ‌تىڭگۈينىڭ يېنـ
دىن ئوتتى. ئۇنىڭ سول پۇتى قىسقا بولغاشقا، دوڭغاقلاپ ماڭاتتى.

ۋېيفۇ ئون ئىككىنچى ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، تۈز ئارـ
تىلغان ئون بىرىنچى ئاتنى مۇغدىبەرلىك بىلەن فڭ‌تىڭگۈينىڭ
ئېتىنىڭ يېنىدىن يېتىلەپ ئوتتى. فڭ‌تىڭگۈي ئون بىرىنچى
ئاتنىڭ ئالا ـ تاغىل ئات ئېكىلىنىڭ ئۇنىڭ يۇپۇغىغا بوينىنى
سوزۇپ قىچقىرىۋاتقان خورازنىڭ سورتىنى كەشتە قىلىنغانلىغىنى
ئالالماچان پەسلەپ ئالغان ئىدى.

ئاخىرقى ئاتتا دۇمچۇيۇپ، يۇزلىرى قىزارغان، بېشى سېـ
لىنغان ھالدا ئولتۇرغان لى يىڭ جۇلىنسىنىڭ يېنىدىن ئۆـ
تۈپ كەتتى.

قىزىق گەپ! كارۋاننىڭ ئارقىسىدا قالغان بۇ تورت ئاتنى
قامچىلىمىسىمۇ كارۋان ئارقىسىدىن مېڭۈەدى. ئېھتىمال، بۇ

ئاتلاردىكى بىر خۇسۇسىيەت بولسا كېرەك.

بۇ تورت ئاتنىڭ ۋەزىپىسىنى ئارقىسىغا كىرىپ مېڭىشى ۋە قۇنۇش نەزىرىدە خۇددى ئەتتىگەنلىك غىزادا چىۋىن يەۋېلىپ، ئۇنى ژۇتالماي، ياكى تۆكۈرۈپ بۇغزىدىن چىقىرىۋېتالماي، كۆڭلىنى ئېلىشتۇردۇاتقاندەك بىرئىش ئىدى.

چۇشكۇن

تاغلىق كەنتتە ئادەم تونۇغىلى بولمايدىغان ۋاخت بولۇپ قالدى، كوز قارايدى، تاغ ئارقىسىدىكى ھاۋادا ئولتۇرۇپ كەتكەن كۇننىڭ ئالا ـ بۇلاشولىسى ئاندا ـ ساندا كورۇنۇپ، ئاسمان ئاجايىپ چىرايلىق بىر كورۇنۇشكە كىرگەن ئىدى.

شىاۋئۇ مىنگەن ئات بىركەنتكە كىرىپ كەلدى. بۇ كەنت تاغ ئۇستىگە جايلاشقان ئىدى، ھارغان ـ ئاچقان ئاتلار باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ، تاغلىق كەنتنىڭ ئىگىز ـ پەس تاشلىق يولىدا روھسىز ماڭماقتا.

قولغا لىق ياغ تولدۇرۇلغان ئەينەك پانۇس تۇتقان سېكىلەك قويغان بىر بالا ئات سارىيىنىڭ چوڭ دەرۋازىسىدىن ژۇگۇرۇپ چىقىپلا ۋاقىرىدى:

ـــ كارۋانچى تاغا! سارايغا چۇشەمسىز؟ سارىيىمىز ئازادە؟ ئوتـــ بۇغۇز كوپ. تۇخۇم بىلەن قورۇلغان گاكپەن، ئۇگرە، قېزا، ھەممە غىزا بار. تاغا بىزنىڭ سارايغا چۇشۇڭ!

باشتكى ئات توختىدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن كوپۈك چىقىپ تۇراتتى. ئارقىدىكى ئاتلارمۇ قوڭغۇراقلارنىڭ جاراڭلاشتىن توختۇغىنىنى ئاڭلاپ توختىدى.

شياۋئۇ بالىغا ئالىغاي كۆزىنى تىكىپ:

ـــ چۈشمەيمىز. ئايەرگە بېرىپ چۈشمىز!ـــدەپ زەردە بىلەن سوزلىدى.

سارايىنىڭ كەڭ دەرۋازىسى باشتكى ئاتنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىۋالدى. ئۇ ئات سارايغا قاراپ چاپچىدى...شياۋ ئۇ ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئۇنى يامان تىللار بىلەن تىللاپ، چۈلۈۋۇر بىلەن باش-كۆزىگە ئايلاندۇرۇپ بىر نەچچىنى ئۇردى، شۇنىڭ بىلەن بۇ سارايغا چۈشۈشتىن ئۈمىت يوقلىغىنى پەھمەلىگەن ئات بېشىنى بۇراپ، يولغا چۈشۈپ ماڭدى.

ۋېيفۇ ھېلىقى بالىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، بالا يەنە قىچقىردى:

ـــ كاروانچى تاغا، سارايغا چۈشمەمسىز؟ سارىيىمىز كەڭ، ئازادە. ئوت-بوغۇز بار. تالادا چۈشكەن قىلغاندىن ياخشى. تاغا، چۈشمەمسىز؟

ـــ بالىنىڭ كىشىنى قىزىقتۇرارلىق سوزلىرى ۋېيفۇنى جەلىپ قىلالمىدى.

ـــ ئارقىمىزدا يەنە كاروان بار. سارىيىڭ بوش قالمايدۇ. بىز ئالدىمىزدا چۈشكەن قىلمىز ـــ دېدى ۋېيفۇ.

ئەڭ ئاخىرقى ئات بالا ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، بالا قولـ دىكى پانارنى ئىگىز كوتۇرۇپ، زىل ئاۋازى بىلەن قىچقىردى:

ـــ كارۋانچى ھەدە! دەم ئېلىۋېلىڭلار، قاراڭغۇ چـۈشۈپ قالدى، چۈشكۈن قىلمىساڭلار توڭلاپ قالسىلەر. سارايغا چۈـ شۈڭلەر. ھەدە، ئاتلىرىڭىزدىن مەن خەۋەر ئالمەن...

بۇ سوز لىيىڭنى ھەقىقىتەن تەسىرلەندۈردى. ئۇ، چۈشـ كۈن قىلىشنى، بۇ ئىككى «ئالۋاستى»غا ئىزا قىلىپ بېرىشنى خالىمايتتى. لېكىن ئۇنىڭغا نىسمە ئامال بار؟ ئۇ، بالىغا قاراپ مەيۈسانە كۈلدى:

ـــ ياق، بىز ئىلگىرى بېرىپ چۈشكۈن قىلىمىز!

جۈلىنىسىن بىلەن فەڭتىڭگۈيلار يېتىپ كەلدى. بالا پا ـ نارنى ئىگىز كوتۇرۇپ، فەڭتىڭگۈيگە يېقىن كېلىپ قىچقىردى:

ـــ كارۋانچى ئاكا، سارايغا چۈشۈڭلەر، سارىيىمىز كەڭ ـ ئازادە! ئاپام تۇخۇم قورۇپ بېرىدۇ...

ـــ ئۇكام ـــ دېدى فەڭتىڭگۈي ئۇزرە خالىق بىلەن، ـ سار ـ يىڭغا كېلەر نوۋەت چۈشەيلى. ئېتىمىز بىر ئاز كوك چوپ يە ـ ۋالسۇن، ئالدىمىزدا چۈشكۈن قىلىمىز.

بۇنىڭ ئاۋازى ئانىچە ئۇنلۇك چىقمىغان بولسىمۇ، لېكىن ۋېقۇنى چوچۇتۇۋەتتى. ئات ئۈستىدە ئولتۇرغان ۋېقۇ دەر ـ ھال ئارقىسىغا قارىدى. ئۇ ژۇرۇڭىنىڭ قاتتىق ئىككىنى سوق قانلىغىنى ھىس قىلىپ: «ئۇلارمۇ چـۈشكۈن قىلىدىكىنا؟» ـ

دەپ ئوز ـ ئوزىگە سوزلەپ قويدى.

كارۋان ساربيدىكى بالا شۇنچە تەكلىپ قىلىپ، بىر ئاتـ نىمۇ قالدۇرالمىدى. ئارقىسىغا قارىسا، بىر ئاتمۇ كورۇنمەيتتى. شۇڭا ئۇ قارا ـ قۇرا كېتىپ بارغان كارۋانـلارغا قاراپ بىرنى تۇكۇردى ـ دە، پانارنى ساڭگىلىتىپ:

ـــ ئاپا! بىر ئاتمۇ چۇشمىدى!ـــ دەپ سارايغا ژۇگۇرۇپ كىرىپ كەتتى.

كارۋانلار كەتتىن ئوتۇپ، تاغ باغرىغا چۇشتى. ئاتلار توـ ۋاقلىرى بىلەن سۇيۇق لايلارنى چېچىرىتىپ، ئېقىنغا چۇشتى، ئېقىنىنىڭ يېنىدا كەڭ قۇرغاق ئېتىزلىق بار ئىدى، شياۋ ئۇـ نىڭ چۇشكۇن قىلىشقا تاللىغان يېرى ئەنە شۇ ئىدى، ئاتلار توختىدى. فڭ تىڭگۇي بىلەن جۇلىنسىنمۇ توختىدى. مۇشۇ قۇرۇق ئېتىزغا ئىككى كارۋان چۇشتى. ۋىفۇنـڭ ئاتلىرى ئوز ـ ئوزىدىن شەرق تەرەپكە توپلاندى. فڭ تىڭگۇي بىلەن جۇلىنسىنىڭ تورت ئېتى غەرپ تەرەپتىكى بۇرجەكـكە قاۋـ لىپ قالدى.

فڭ تىڭگۇي جۇلىنسىن بـلەن ژۇكـلەرنى چۇشۇرۇۋېتىپ، ۋىفۇ بىلەن شياۋئۇنىڭ ھەممىدىن ئاۋال ھېلىقى يۇيۇغىغا ئاق خورازنىڭ سورىتى كەشتە قىلىنغان ئاتـنىڭ ژۇكىنى ئېلىپ، ئۇنى يەرگە ناھايىتى ئاۋايلاپ قويۇپ، ئانـدىن كېيىن باشقا ئاتلارنىڭ ژۇكلىرىنى ئېلىپ، ھېلىقى ژۇكنىڭ ئىككى يېنىغا

قويغانلىغىنى كوردى. ئىككى كارۋاننىڭ جەمئى يىگىرمە ئېتى ئېتىز قىرلىرىغا تارقىلىپ، ئوتلىماقتا. قۇرۇق ئېتىزنىڭ شەرق تەرىپى بىلەن غەربىي بۇلۇڭىدا بىردىن گۈلخان يېقىلدى.

ئۇ تىڭگۈي جۈلنىسىن بىلەن ئاستا پىكىرلىشىپ ئالغاندىن كېيىن ئىككى بوغۇم بامبۇكىنى كېسىپ ئېلىپ، سۈغا چىلانغان گۈرۈچ بىلەن قېزىنى ئۇنىڭ ئىچىگە تىقىپ، ئۇنى ئوتقا تۇتتى. بۇ ئاددىي غىزا پۇشۇرۇش ئۇسۇلى ئىدى.

جۈلنىسىن چىلىمىنى كوتۇرۇپ، قەستەنلىگە قۇرۇق ئېتىزنىڭ شەرقىي بېشىغا بېرىپ ئېقىننىڭ سۈيى بىلەن چىلىمىنىڭ سۈيىنى يەڭگۈشلىدى ۋە شۇ ئەسنادا ۋېيفۇ باشلىق ئۇچۇيلەنىگە كوزسالدى. ئۇلار گۈلخانغا قازانىنى قۇرۇپ، گۈلخان بويلاپ ئولتۇراتتى. گۈلخاننىڭ ئوتى ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى، قىزچاق پىششىق گوش توغراپ ئولتۇراتتى، جۈلنىسىن ئوتنىڭ ئوڑىدا يۇغان دەرەخلەردىكى خۇددى قىزىل ئۇنچىگەئوخشاش مۇللەرگە كوزى چۈشۈپ، جىددىيەت بىلەن ۋاقىرىدى:

— ئوھو پاگلامسەي①!

بۇ ئاۋازنىڭ چىقىشى بىلەن تەڭ لېيىك بېشىنى كوتۇرۇپ قارىدى ۋە:

— ۋاي ئاللا! بۇ مەن ئوبدان كورۈدىغان ھەم تاتلىق ھەم چۈچۈك مۇۋە شۇئەمەسمۇ!— دەپ ئىختىيارسىزلا ۋاقىرىۋەتتى

① پىر خىل قىزىل مېۋىنىڭ يېى خەلقىچە ئىسمى.

ۋە ئارقىسىغا قاراپ، ئەتىدىن بۇيان كارۋاننى ئەگىشىپ كەلگەن بۇياش ژىگىتنى كوردى، بۇياش ژىگىت قىزغا قاراپ كۈلەتتى، قىز مانا ئەندى بۇ ژىگىتنىڭ يېى كىشىسى ئېكەنلىگىنى بىلىپ، كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ئۇنىڭغا يېتىلى بىلەن سوزلىدى:

ـــ ئاكا، سىزىمۇ؟

ـــ ھەئە. ـــ جۇلىنسىن كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاپ بەردى، ـــ ئەندى بىلدىڭىزمۇ؟

ـــ ئەندى بىلدىم. ـــ لېيىڭ خوشال بولۇپ كەتتى. بۇيات، قورقۇنۇچلۇق يولدا ئوزمىللىتىدىن بىر ژىگىتنى ئۇچرۇتۇش، ھەقىقىتەن خوشال بولۇدىغان بىرئىش. مىللەتلەرئارىلاش ياشايدىغان جايدا بولمىغان ئادەم بۇنداق روھى ھالنى ئاسان ھېس قىلالمايدۇ. لېيىڭ خوشال بولۇپ سورىدى:

ـــ سىز بۇ مۇدىنى ئوبدان كورەمسىز؟

ـــ ھەئە. ـــ جۇلىنسىن بېشىنى گىلدىڭشىتتى، ـــ ئوزىڭىزچۇ؟

ـــ مەن بۇمۇدىنى ناھايىتى ئوبدان كورۈمەن! ـــ لېيىڭ ھەسرەتلىنىپ سوزلىدى، ـــ لېكىن ئۇزۇپ ئېلىشقا بويۇم يەتمەيدىغاندەك تۇرۇدۇ.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ! ـــ جۇلىنسىن چوڕىغىنى پېشۇپتىپ، خۇددى مايمۇندەك شاخقا ياماشتى.

جۇلىنسىن لېيىڭ بىلەن سوزلىشۇاتقاندا، بۇسوزلەرنى بىلمەيدىغان شياۋئۇ بىلەن ۋېيفۇ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپقالدى.

جۇلنسن دەرەختتن بىر مۇنچە «پاگلامسەي» نى شېخى بىلەن سۇندۇرۇپ ئېلىپ، ھەممىسىنى لى يىڭگە بەردى.

— ماڭا بىرەر شاخ بەرمەمسەن؟ — دېگەن تىڭگۇي بىردىنلا ئۇنىڭ ئارقىسىدا پەيدا بولدى.

— ئاكا! — جۇلنسن لى يىڭنىڭ قولىدىن برتال شاخنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا سۇندى، — بۇ بىزنىڭ يى قىزى... ئېتىكىز نىمە؟

— لى يىڭ. — لى يىڭ كەمتەرلىك بىلەن جاۋاپ بەردى.

— مېنىڭ ئېتىم فۇلاۋدا. مەن جۇلنسننىڭ شېرىگى. بىزنەندى تونۇش بولۇپ قالايلى. — دىدى دېگەن تىڭگۇي.

— تونۇش بولۇپ قالايلى! — لى يىڭ كوكلىدىن قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— بىزمۇ تونۇشۇپ قويايلى، ژېگىت! — ۋى فۇ بىردىنلا كۈلۈپ سوز قاتتى.

— ئېتىكىز نىمە؟ — فۇ تىڭگۇي سورىدى.

بىز بۇگۈن ئەتىدىن كەچكىچە غىژىللاشتۇق، بۇمۇ قىزىق گەپ بولدى، سەپەردە بىللە بولۇپ، مانا ئەندى بىللە چۈشكۈن قىلدۇق، مېنىڭ ئىسمىم ۋى فۇ، — ئۇ شياۋۇنى كورسەتتى، — بۇ مېنىڭ شېرىگىم.....

— شياۋ ئۇ! — شياۋ ئۇ ئوز ئىسمىنى غەزەپ ئارىلاش ئېيتتى.

جۇلنسن لى يىڭ بىلەن، فۇ تىڭگۇي ۋى فۇ بىلەن يېقىن ئولتۇردى.

ـــ كارۋان بېشى، تۇزنى ئېچىكىرىگە ئېلىپ كېتىۋاتامالا؟

ـــ سوردى فاڭ تىڭگۇي.

ـــ ياق. ـــ ئەسلىدە لامۇڭ بازىرىغا ئېلىپ بېرىپ ساتماقچى ئىدىم. نەدىن بىلەي، دولەتلىك سودا شىركىتىنىڭ بىر مۇنچە تۇزى يېتىپ كېپ قاپتۇ، ئۇزلىرىگە مەلۇم، بىزتۇزنى زۇ- لەتلىك شىركەت بىلەن بىر باھادا ساتساق بولامدۇ، سوتسالىستىك ئېگىلىك بىلەن رىقابەتلىشىش قىلىمىزدىن كېلەمدىغان! ھا... ھا...! ئامال بولمىدى، شۇڭا قايتۇرۇپ ئەكېتىۋاتىمەن.

ـــ ھە، شۇنداق دېسىلە! ـــ فاڭ تىڭگۇي خوشامەت قىل- غان شۇمال سوزلىدى.

ـــ ئۇزلىرى ئېچىكىرىگە پاختا ئېلىپ كېتىۋاتامالا؟

ـــ شۇنداق، بۇ بىزنىڭ كەنتنە بۇلتۇر ئېلىنغان پاختا ئىدى، بىز ئىككىمىز ئۇنىڭدىن تورت ئۇلاق ئېلىپ تۇزغا تېگىشكىلى كېتىۋاتىمىز.

ـــ ھە! ـــ ۋېي فۇ سوز ئالماقچى بولۇپ سوزلىدى، ـــ سىلەر بۇ يولنى دايىم مېڭىپ تۇرمايدىغاندىلا؟

ـــ دايىم مېڭىپ تۇرۇمىز.

ـــ ھازىر تىجارەتچىلەرنىڭ ئىشى تەس بولۇپ قالىدى، كارۋانچىلىقتىنمۇ مەنپەئەت تەگمەيدىغان بولدى، ماشىنا يولى تەرەپ ـ تەرەپكە سېلىنىپ كېتىپبارىدۇ...

ـــ ماشىنا يوللىرى پۈتسە ياخشى بولاتتى ـــ دىدى فاڭ

تىڭگۈي ،ـــ ئۇ چاغدا بىزدەك چېگىرا خەلقىغە جىق ئاسان بولۇدۇ.

ـــ قويسىلىچۇ! ـــ ۋىۋۇ قولىنى چايقىدى ، ـــ بۇرادەر، ماشىنا يولى پۈتسە ، بىزكارۋانلار نەمە ئىش قىلىمىز! تىجارەتنىڭ ھەممىسى دولەت قولىغا ئوتۇپ كېتىدۇ.

بۇ ئىككۈيلەن پاراڭدىشىۋاتقاندا ، لى يىڭ بىلەن جۇلىنسن يى تىلى بىلەن سەممى سوزلەشتى. لى يىڭ پات ـ پات ئەيمىنگەن ھالدا قاقاخلاپ كۈلۈپ قويۇاتتى. شياۋ ئۇ چىلىمنى تارتىپ ئولتۇرۇپ، بۇ يى ژىگىتى بىلەن يىقىزغا خۇددى خەنجەرسالغۇسى كەلگەندەك ھەسەد كوزى بىلەن قاراپ قويۇاتتى.

ـــ ھە!ـــ دىدى ۋڭ تىڭگۈي بىردىنلا ئوتقا سېلىپ قويغان غىزاسى ئېسىگەكېلىپ ،ـــ قايتايلى، غىزايىمىز كويۇپ كەتمەسۇن، ئۇجۇلىنسىننى بقىنلاپ قويدى.

ـــ ژۇرۇڭ ،ـــ دىدى جۇلىنسن لى يىڭنى تارتىپ ،ـــ بىز تەرەپكە بېرىپ، غىزا يەپ كېلىڭ!

لى يىڭ قىلچە ئىككىلەنمەستىن ، جۇلىنسن ۋە ۋڭ تىڭگۈي بىلەن غەربىي تەرەپكە كەتتى.

ـــ لى يىڭ ، بىزدىن كەچتىكمۇ؟ ـــ شياۋئۇ ۋاقىرىدى، لېكىن ئۇنىڭ ئاۋازى لى يىڭنىڭ جاراڭلىق كۈلكە ئاۋازىدا بېسىلىپ قالدى.

قازانـدىكى شورۇا گۈرۈچ پوروخلاپ قاينىماقتا، قازانـ
نىڭ تۈۋىغى ئاللىقاچان چـۈشۈپ كەتـكەن ئىدى، قايـناپ
چاچراپ چىققان شورۇا گۈرۈچنىڭ سۇلىرى شياۋئۇ بىلەن ۋى
فۇنىڭ يۈزىگە چاچراپ، ئۇلارنى ۋايـجانلىتىۋاتتى، ئاخىرى
ۋىفۇ ئوتنى ئوچۇرگەندىن كېيىن، قازان جىددىي قاينىشتىن
توختىدى.

ـــ ھارامتاماق قىز!ـــشياۋئۇ ئوتتا قىزىرىپ كەتـكەن يۈـ
زىنى سىلاپ تۇرۇپ تىللىدى.

ـــ ھىم... م...! ۋى فۇ لى يېڭدىن چوچۇپ قالدى.

فڭ تىڭگۇي بىلەن جۇلىنسىن ئوتتا كويۇن كومەش بولۇپ
كەتكەن بامبوكنى تاياق بىلەن تارتىپ ئالـدى، قېزا باسـقان
گاڭپەننىڭ ھىدى لى يېڭنىڭ بۇرنىدىن كىرگىنىچە ئېچىرقاپ
كەتكەن ئۇچەيلىرىنگىچە يېتىپ باردى، ئۇ سەكرەپ دوكـگە
چىقىپ باناننىڭ بـىرتال كوك يۇپۇرمىغىنى ژىرىپ ئېلىپ،
ئۇنى ئېغىزىنىڭ سۈيىدە ژۇيۇپ، جۇلىنسىنىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ
كېلىپ، يەرگە يايدى، فڭ تىڭگۇي ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىن مىنـ
نەتدار بولۇپ:

ـــ باربكاللا، رەھمەت سىزگە.ـــدىدى.

ـــ رەھمىتىگىزنىمىسى، مەن تېخى غىزا يېگىلارنى يىمەكچـ
مەن!ـــلى يېڭ ھېلىقى كويگەن بامبوكنى بانان يۇپۇرمىغى ئۈسـ
تىگە قويۇپ، بامبوكنى ياغاچ بىلەن ژىرىشى ھـامان ئاپـپاق

گاڭپەن، گاڭپەنگە ئاربلىشپ كەتكەن ياغلىق قېزا ئېچىلدى.

بۇ ئۇچ خوشخۇي دوست چۈشىنى چوكا قىلىپ، قىزىق غىزانى يېيىشتى.

كوكۇلۇك كەچكى غىزادىن كېيىن فكتىكگۈي جۇلىنسىنىڭ تەرجىمانلىق قىلىشى بىلەن لى يىڭنىڭ سەرگۈزەشتىسىنى بىلدى: لى يىڭنىڭ دادىسى ئاق كوكۇل كارۋان ئىدى، ئۇ ئۇزۇنىڭ مۇشۇ يەككە - يگانە قىزى بىلەن تورتئاتىنى ھايداپ ژۇرۇپ، ئون نەچچە ژىلدىن بۇيان كارۋانچىلىق قىلىپ كېلىۋاتقان بىر جاپاكەش ئادەم ئىدى، ئازاتلىقتىن كېيىن سودا شېركىتىنىڭ ژۇكىلىرىنى توشۇش ئىشىغا يارەملىشىپ كېلىۋاتاتتى. ئوتكەن ئايدا ئۇشتۇمتۇت ئاغرىپ يېتىپ قالدى. لامۇڭ بازىرىدىكى دوختۇرلۇق پۇنكىتىنىڭ دوختۇرى ئۇنىڭغا بىر ئاز ۋاخت يېتىپ دەم ئېلىشنى بۇيرۇدى. بۇندىن ئۇچ كۈن ئېلىگىرى ھېلىقى ۋېنفۇ دېگەن سودىگەر بىرمۇنچە ياخشى گەپسوزلەرنى قىلىپ، ھەتتا ئۇچ ھەسسە ئارتۇق پۇل بېرىمەن دەپ، ئۇنىڭ تورت ئېتىنى يالالاپ ئالغاندا، ئۇ، قىزىنىمۇ ئېتىغا قوشۇپ بەرگەن ئىدى. لى يىڭ سوز ئاربسىدا شىكايەت قىلىپ، بۇ كارۋاننىڭ بىرىنچى كۈنى ئورمان ئىچىدىكى چىغىر يول بىلەن ماڭغانلىغى، شىاۋئۇ دېگەن توكۇرنىڭ قەستلەپ ژۇرگەنلىگىنى سوزلىدى.

— لى يىڭ، — دىدى فكتىكگۈي ئاستا ئاۋاز بىلەن، —

كەشته تكمشنى بىلەمسز؟

ـــ بىلمەن.

ـــقانداق گۈللەرنى كەشتىلەشنى ياخشى كورۈسز؟

ـــياخشى كوردىغان كەشتىلىرىم كوپ.

ـــزادى قاندىغىنى ھەممىدىن ياخشى كورۈسز؟

ـــخورازنى.ـــلى يىگىت تەبەسسۇم بىلەن كۈلدى.

ـــھە! ھېلىقى بوز ئات سىلەرنىكىمۇ؟

ـــھەئە. شۇ ئاتنىڭ يوپۇغدىكى ئاق خورازنى مەن كەشـ تىلىگەن.

ـــنىمشكە ئۇ ئېتىكىزدىن خەۋەر ئالمايسز؟

ـــمىنى يېقىن يولاتمايدۇ. ئۇلار توزنىڭ ھەممىدىن ئېغـ رىنى شۇ ئاتقا ئارتىۋالدى. ئۇلار ماڭـا: بۇ ئاتنى باشقا ئاتـ لارنىڭ ئوتتۇرىسىدا قويۇمىز. بىز ئوزىمىز خەۋەر ئالىمىز، دەيدۇ. مەن بوپتۇ، دىدىم. ئۇلار ئۇ ئاتقا يامان ئەمەس قارايـ دۇ، ئۇنىڭغا ئالاھىدە كوڭۈل بولۇدۇ.

ـــھە...ـــبۇ سوزلەر فىڭتىگۈينىڭ دەسلەپكى گۈمانىنى ۋە ھوكۈمىنى ئېنىقلىدى.

شەرق تەرەپتە قويۇق دىسە قويۇق ئەمەس، سۇيۇق دىسە سۇيۇق ئەمەس، ئالاراق پىشقان گاكپە نىنى يەپ ئولتۇرغان ۋىيفۇ بىلەن شياۋئۇ بىرئاز مەسلىھەتلەشتى. لى يىگىنىڭ ھېلىقى ئىككى ژىگىت بىلەن بىللە بولۇۋېلىشىنى زىيانلىق دەپ ئويلاشتى.

شیاؤئو ئاغزینی سۈرتۈپ بولۇپ، غەرپ تەرەپكە ژۇگۇرۇپ كېلىپ لى يىڭغا كايىدى :

ـــ پارىڭكىڭ تۇگۈمەي كەتسىغۇ! قايتىپ كېلىپ ئۇخلا، ئەرتە سەھەررەك يولغا چىقىمىز!

ـــ ماقۇل! ـــ لى يىڭ ماقۇلغا جاۋاپ يوق دېگەندەك، جاۋاپ قايتۇردى.

ـــ بېرىپ ئۇخلا!

ـــ نەگە بېرىپ ئۇخلايمەن؟

ـــ بىزتەرەپكە. ساڭا ئورۇن تەييارلاپ قويدۇم.

ـــ مەشەدە ئۇخلايمەن!

ـــ ھە! مەشەدە ئۇخلامسىنا؟ ـــ شیاؤئو چىچاڭلاپ قالدى.

ـــ ھەئە، جۇلىنسىن ئاكىلار تەرەپتە ئۇخلايمەن!

ـــ ھەي يۈزسىز ماڭ! ـــ شیاؤئو ئۇنى تارتتى، ـــ سېنى بىز يالاپ ئەكەلگەن!

ـــ قولۇڭنى ژىق. ـــ جۇلىنسىن چىداپ تۇرالماي، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇنى توستى، ـــ بۇنى بوزەك قىلما! سەن يالىلىۋالغان بولساڭ بۇنىڭ ئېيتىنى يالىلىۋالغان. ئوزىنى يالىلىۋالغان ئەمەس! بىلەمسەن، ھازىرقى ۋاختىنى! ھازىر ئازاتلىقتىن ئىلگىرىكى ۋاخت ئەمەس!

ـــ بىڭساڭ بولسا كورسەتمەمسەن! ـــ شیاؤئو مۇش ئاتقاندەك قىياپەتتە ھومەيدى.

— نمه دەيسەن؟ — فكۇتكۈكۈي ئورنىدىن تۇردى، — مۇتەھەملىك قىلماقچىمۇسەن؟ مەرت بولساڭ، — كېلە! ئۇ يەلكسسىنى بىرسىلكىپ، يەلكسسىدىكى كىگىزنى چوپلىكىكە تاشلىدى، — كىشىنى خالىغان يېرىدە تۇرغىلى قويماي، بوزەك قىلمەن دەمسەن؟ بۇ ئازات يەر. بۇ يەردە كىشىنى بوزەك قىلالمايسەن. بۇ بىرقىز تۇرسا!

شەرق تەرەپتە تۇرۇپ ۋاڭ — چۇكۇنىئاكلىغان ۋىقۇ دەرھال ژۇگۇرۇپ كېلىپ، جىدەلنى بىلمىگەنكىشى بولۇپ سوزلىدى:

— نمە ئىش! شياۋئۇ قايتىپ كەل! مەيلى نەدە تۇرۇمەن دىسە شۇ يەردە تۇرسۇن، گۇدەك بالا شوخ بولۇدۇ. بىز بولساق قېرىپ قالغان كىشىلەر. ئۇلار بولسا ياش...

— ئۇنداق گەپ ئەمەس! — ددى جۇلىنسىن، — بىز بۇنى بوزەك قىلمىغاشقا، بىزنىڭ يېنىمىزدا تۇرۇمەن دەۋاتىدۇ. — جۇلىنسىن توم بىلەكلىرىنى چىقاردى.

— ئۇكام ئۇنداق دىمەڭ، بىزنىڭمۇ ئۇنى بوزەك تاپقان يېرىمىز يوق ... بوپتۇ قوي. ۋىقۇ شياۋئۇنى تارتتى، — ماڭ، ژۇر. خەير... خوش...

شياۋئۇ دەردىنى سىڭدۇرالماي، چىشىنى غىچىرلىتىپ، دىڭگاقىلاپ مېڭىپ كەتتى.

ئۇلار كەتكەندىن كېيىن فكۇتكۈكۈي ئوزىنى توختىتىۋالالماي ئاغزىنى تۇتۇپ كۇلۋەتتى. جۇلىنسىن ئاچچىقىنى

باسالماي كېلىپ ئولتۇردى . لى يىڭمۇ ياكى كۆلۈشنى ياكى ژىغىلىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. لېكىن ئۇ ، قورقۇشتىن توختاپ قالدى.

ئىككى ژىگىت بىلەن بىرقىز گۈلخانىنى بويلاپ، ئەدىيال بىلەن كىگىزگە ئورۇلۇپ ياتتى، جۇلىنسىنگە بېشىنى قارىمۇ-قارشى قىلىپ ياتقان لى يىڭ جۇلىنسىنگە يى تىلدا ئاستا ئاۋاز بىلەن ئوزىنىڭ ئانسىنىڭ هايات ۋاختىدا ئانسىدىن ئاڭلىغان بىر هېكايىنى سوزلەشكە باشلىدى.

ـــقاراڭ، ئانامنىڭ ئېيتىشىچە، قېدىمقى زاماندا، ژىراق بىرجايدا بىز يى خەلقى ئىچىدە ناهايىتى چىرايلىق بىر قىز بار ئېكەن، ئۇنىڭ ئىسمى ساماىبزى ئېكەن. ئۇ هېمىشە قىزىل كىگىزنى ئۇستىگە ئارتىۋالىدىكەن، ئۇ، قىزىل رەڭنى ئەركىنلىكنىڭ بەلگىسى دەپ بىلىدىكەن . ئاڭلاۋاتامسىز؟

ـــ ئاڭلاۋاتىمەن.ـــ جۇلىنسىن كوزىنى ئاچماستىن تۇرۇپ جاۋاپ بەردى.

ـــ...ئۇ قىز ناهايىتى چىرايلىق ئېكەن. كوزىنى ئاچسا، ئۇنىڭ كوزىنىڭ نۇرىدىن ئايمۇ خىجىل بولۇپ، ئوز نۇرىنى چاچالماي قالىدىكەن...هەتتا بىرقۇلدار ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ، ژىغىلايمۇ سالغان ئېكەنمىش! جۇلىنسىن ئاكا، ئاڭلاۋاتامسىز؟

ـــ ئاڭلاۋاتىمەن ... ئۇنىڭ ئاۋازى ئاستا چىقتى:

ـــ هېلىقى ژىغىلاڭمۇ قۇلدار ئۇ قىزغا ئورغۇن سوغا، ئەژ-

دەرھالنىڭ كوزىدىن تىزغان بويۇن مارجنى ۋە سۇمرۇغ قا-
ناتلىرىدىن ئىشلىگەن تاجى دۇپپىلارنى ئېۋەتسە ساماىبزى
ھەممىسنى قايتۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇبرمەرگەن ژىگىتكە ئاشىق بولغان
ئېكەن، ئۇ ژىگىتنىڭ ئىسمى ئاگادۇر ئېكەن ... ئاڭلاۋاتامسز؟

ـــ ئاگادۇر ...ھە... ـــ جۇلنىسن خودىدى جۇيلىگەندەك
جاۋاپ بەردى.

ـــ ھېلىقى ژىغلاكىنۇ قۇلدار ئۇقىزنى بۇلاپ ئېلىش ئۈچۈن
ئەسكەر ئېۋەتكەن ئېكەن، ئاگادۇر بىرمۇنچە مەرگەنلەربىلەن
ساماىبزىنى قوغداش ئۈچۈن قۇلدار بىلەن سوقۇش قىپتۇ.
ئاگادۇر ئوقيا بىلەن يۈز دۇشمەننى ئولتۇرۇپتۇ، كېيىن ھېرىپ
كەتكەندە، ئوزىنىڭ ئون يېرىگە ئوق تېگىپ ئۇلۇپكېتىپتۇ!
قانلىرى ئېقىپ تۇگەپتۇ...كېيىن...جۇلنىسن ئاكا!

جۇلنىسن بۇ چاغدا خورەك تارتىپ ئۇخلاپ كەتكەن
ئىدى. چۇنكى ئۇنىڭ ھەددىدىن ئارتۇق ھارغاندا، ھېكايە
ئاڭلاشقا قانداق ھەپسىلسى قالسۇن.

لى يىڭ بېشىنى كوتۇرۇپ، گۇلخانىنىڭ يورۇغىدا جۇلنى-
سىنىڭ يۇمۇغلۇق تۇرغان چوڭ كوزلىرىگە قارىدى. ئۇنىڭ
كوكرىكىدە تۇرغان بازغاندەك مۇشتۇمى ئوپكىسىنىڭ دەم ئېلىشى
بىلەن بىر كوتۇرۇلۇپ، بىر چۇشۇپ تۇراتتى.

ـــ كېيىن...ـــ لى يىڭ ئەنىياغا ئورۇلۇپ يېتىپ، بۇ ئېچى-
نىشلىق ھېكايىنىڭ ئاخىرىنى ئويلىدى: «ساماىبزى دۇشمەن

بىلەن ئورۇشۇپ، ژىغلاكىمۇ قولدارنى ئولتۇردى. ئوزى ... ئاگادۇرنىڭ جەسىدى يېنىدا ئوزىنى ـ ئوزى ئولتۇرۇۋالدى. شۇ چاغدا ھېلىقى ئوستىگە ئارتىۋالغان قىزىل كىگىزى بۇ ئاشىق ـ مەشۇقنى يوگەپ، ئەركىن ئاسمانغا ئۇچىۇپ كەتتى ...» لى يىڭ ئويلاپ ـ ئويلاپ، ئوزىمۇ ئۇيقۇغا كەتتى.

فڭ تىڭگوي ئۇخلىمىدى، لى يىڭنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاشقىمۇ قىزىقمىدى، ئۇنىڭ ئوستىگە، ئۇ يى تىلىنى بىلمەيتتى. ئېقىندىكى سۇنىڭ شىلدىرلاپ ئېقىشى بۇ جايىنى ئۇنىڭ ئېسىگە چۈشۈردى. ئۇ بۇندىن 5 ژىل ئىلگىرى ئەتىياز ۋاختىدا پارتىزانلار بىلەن بۇ ئېقىن بويىغا كېلىپ، خائىن جياڭ كەيشىنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن سوقۇشقاندا، ئۇچ يولدىشى مۇشۇ ئېقىندا قۇربان بولغان ئىدى. ئەتىسى تۇندە ئۇ يەنە تورت پارتىزان بىلەن ھېلىقى قۇربان بولغان يولداشلىرىنىڭ جەسىدىنى ئىزدەپ كەلسە، جەسەدلەرنى سۇ ئاققۇزۇپ كەتكەن ئېكەن. شۇنىڭ بىلەن بۇلار بىر ـ بىرىنى ھەسرەت بىلەن قۇچاغلاشقان، ئېقىنىدىكى سۇلارمۇ خۇددى ژىغلىغاندەك سادا چىقىرىپ ئاققان ئىدى. شۇڭا ئۇ كېيىنكى چاغلاردا ھەر قاچان ئېقىن سۇنىڭ شىلدىرلاپ ئاققىنىنى ئاڭلىسا، ئوز يولداشلىرىنى ئېسىگە كەلتۈرەتتى. «شۇ چاغلار ئەجەپمۇ قىيىن بىرچاغلار ئىدى! قىزىل پارتىزانلارنىڭ ئالقانچىلىكمۇ مۇقىم يېرى يوق ئىدى، دۇشمەن ئۇياقتىن ـ بۇياقتا قوغلاپلا ژۈرەتتى. خەلقنىڭ ئىسسىق قانلىرى

ئېقىپ تۇراتتى ... مانا ئەندى ۋەتەن تۇپرىغىمىزنىڭ ھەممىسى بىزنىڭ. خەلق قەددىنى كوتەردى. كىچىككىنە تۇزانىمۇ ۋەتىنىمىزگە توزۇپ كىرىشىگە يول قويمايمىز ... بۇنىڭ ئۈچۈن بىز كومۇنىستلار، چېگرا جەڭچىلىرى دۇشمەنىڭ ۋەتىنىمىزگە كىرىۋ بلىشىدىن، خۇددى كىشىلەر توزانىڭ كوزلىرىگە كىرىشىدىن ئېھتىيات قىلغاندەك ئېھتىيات قىلىشىمىز لازىم. دۇشمەننىڭ ھەر قانداق قەستلىرىنى خۇددى تومۇرنى ئۇچراتقان ماگىنىتنىڭ ئوتكۇرلىگىدەك ئوتكۇرلۇك بىلەن بىلەپ ئېلىشىمىز لازىم ...»

شەرق تەرەپتە «پاڑ» قىلىپ يېقىلغان سەرەڭگە فىڭ تىڭگۈينىڭ دەققىتىنى تارتتى. ئۇ ئوزىنى توختۇتۇپ ئېلىپ قارىدى. لىپ ـ لىپ قىلىپ كويۇۋاتقان قارغاي يېلىمى ئوتنىڭ يورۇغىدا، شياۋئۇ بىلەن ۋىفۇ خۇددى تاشپاقىغا ئوخشاش تۇگۈلۈپ، لىڭشىرچاق ئاستىدا ياتقانلىقى، ئاغزلىرىنىڭ مىدىرلاپ تۇرغانلىقى كورۈندى.

قۇلاق سېلىپ تۇرغان فىڭتىڭگۈي غۇر ـ غۇر شامالدا ۋى فۇنىڭ:

«ئۇ ئىككويلەنىنى بىرئامال قىلىپ ئېزىقتۇرۇۋۇپتەيلى...»

«... ئەرتە ... يېرىم كېچىدىلا... يولغا چىقىپ كېتەيلى ...» دىگەن سوزلىرىنى ئاڭلاپ قالدى.

باشقا ئاۋاز يوقاپ كەتتى.

بىر نەچچە ئوت قۇيرۇق قۇروت كوزگە چېلىقتى، بۇ ژۇلتۇز ۋە ئاي بىلەن نۇر تالىشىدىغان قۇرۇتلار پەقەت مۇشۇ يەردىلا بۇلارنى پەقەت غەربىي ـ جەنۇبىي چېگرىنىڭ ئەتىياز كېچىلىرىدىلا ئۇچرىتقىلى بولىدۇ بۇ ـ ئاي ۋە ژۇلتۇزلار بىلەن نۇر تالىشىدىغان كېچىك جانۋار.

لاۋۇر گۇلى

جۇلنسىنىڭ ئاتىلىرى پۈتۈن بىر كۈن دېگىدەك لىيېگ لارنىڭ ئاتىلىرىنىڭ كەينىدىلا ماڭىدى. جۇلنسىن بەزىدە نەي چالاتتى، لىيېڭ كارۋانچىلار ناخشىسىنى ئوقۇيتتى، بەزىدە بۇلار قوشاق قېتىشاتتى، فڭ تىڭگۇي ئاخىرىدا بىر ئىكىكى ئېغىز كۆلكۇلۇك سوز قىستۇرۇپ قويىاتتى، بۇگۈن كورۇنۇشتە كېيىنكى كارۋان ئون ئالتىنچى ئاتىتىن باشلانغان دەك، لىيېڭ فڭ تىڭگۇيلارنىڭ كارۋىنىدىكى كىشىدەك كورۇنەتتى.

شياۋئۇبىلەن ۋېيفۇ «هايت!»، «چۇھ!» دېگەنلەردىن باشقا، كۈندۈزى زادىلا زۇۋان چىقارماي ماڭدى.

گۇگۇم ۋاختى بولدى.

ـــ فڭ تىڭگۇي ئاغا، ـــ دېدى ۋېيفۇ ئارقىسىغا ئورۇلۇپ، ـــ بۇگۈن ئاخشام كارۋان سارىيىغا چۈشەمسىلەر؟

ـــ سىلىچۇ؟ ـــ فڭ تىڭگۇي جاۋاپ قايتۇرۇش ئورنىغا

ئوزىدىن سورىدى.

ـــبۇگۈن ئاخشامۇ چۈشكۈن قىلمىز.

ـــبىزمۇ چۈشكۈن قىلمىز.

ـــنەدە چۈشكۈن قىلىسلەر؟

ـــسىلەرچۇ؟

ـــبىز ئاۋۇ يەردە. ـــئۇ، ئالدىدىكى تۈزلەڭلىكتىكى بىر لاۋۇر ئورمانلىغىنى كورسەتتى.

ـــبىزمۇ شۇيەردە.

ـــئوبدان گەپ. بىر يەرگە چۈشسەك كوجۇمرەك بولۇدۇ، ـــ ۋىغۇ ئاغزىدا بۇنداق دىسىمۇ، لېكىن كوڭلىدە «بىزنىڭ پىيىمىزگە چۈشكەن بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى.

ـــكوجۇم بولۇدۇ، لېكىن جاڭجاللاشمايلى.

ـــيوقسۇ، جاڭجاللىشامدىغان. ھەمسەپەر بولۇپ قالدۇق ئەمەسمۇ. ـــۋىغۇ مەنىلىك قىلىپ سوزلىدى.

ئالدى تەرەپتىن لاۋۇر گۈلىنىڭ ھىدى كېلىپ تۇراتتى. ئېقىش ئېچىلغان چىچەكلەر خۇددى ئايالالارنىڭ بېشىدىكى كومۇچ چازىسىغا ئوخشايتتى. ئۇلار ھېمىشە تېخى ئېچىلمىغان غۇنچىدەك تۇرسىمۇ، لېكىن ئاجايىپ ئوبدان پۇرايتتى. ئۇنىڭ پۇرىغى باشقا ھەرقانداق گۈللەردىنمۇ ئوبدان ئىدى. شەھەر سودىگەرلىرى لاۋۇر گۈلىنىڭ بېغىغا كېچىكىنە سىمنى باغلاپ، ئايالالارغا ساتاتتى، ئايالالار ئۇنى كىيىملىرىنىڭ ئالدى

ياقسىغا قىستۇرۇپ ئالاتتى. بۇ يەردە بولسا بۇ گۈللەرنى ئارـ زۇلاپ قىستۇرۇپ ئالىدىغان ئادەم يوق. چۈنكى بۇ گۈللەر بۇيەردە كوپ.

ۋېفۇ بىلەن شياۋئۇ ئادەتتىكىچە ھەممىدىن ئاۋال ئون بەشىنچى ئاتىسىڭ ژۇكىنى، ئانىدىن كېيىن باشقا ئاتىلارنىڭ ژۇكىنى چۈشۈردى.

قاراڭغۇ چۈشتى، سۇتتەك ئايدىڭ كېچە.

لى يىڭ ئۇلار بىلەن بىللە تۇرۇشتىن، ئۇلارغا غىزا قىلىپ بېرىشتىن يالتايدى.

لى يىڭ تۇنۇگۈن كېچىدىكىسىڭ ئەكسىنچە، بۈگۈن ئاخشام غىزاسىنى يەپ بولغاندىن كېيىن گۈلخان بېشىدا يېتىپلا ئۇخلاپ قالدى. چۈنكى ئىككى كېچىدىن بۇيان ناھايىتى ئاز ئۇخـ لىغان ئىدى. جۇلىنسىن ئۇنىڭغا ئەدىيالنى ئاستا يېپىپ قويدى. ئايدىڭدا ئۇنىڭ يۈزىگە كوزى چۈشتى، ئۇنىڭ كېلىشكەن قاشـ لىرى، ئۇزۇن كىرپىكلىرى يەلپۈنۈپ تۇراتتى، ئىككى جۇۋـ ىسىڭ سەل ـ پەل ئېچىلىپ تۇرۇشى خۇددى كۈلۈپ تۇرغانـ دەك تۇيۇلۇپ كىشىنى خىيالغا سالاتتى.

فڭ تىڭگۇي جۇلىنسىنىنى يېنىغا قىچقىرىپ ئېلىپ:

ـــۋېفۇ بۇگۈن تۇندە بىزنى تاشلاپ كەتمەكچى. كېچىدە سەگەكرەك يات. ئۇلار قوزغۇلۇش بىلەن تەڭ، بىزمۇ قوزغۇـ لىمىز. ـــدىدى.

جۇلنسىن ئاتىلىرىنىڭ تاقىلىرىنى تەكشۈرۈپ بولغاندىن كېيىن لاۋۇر دەرىخىغە چىقىپ، ئورمانلىقتىكى يولنى كوزدىن كوچۇرگەندىن كېيىن، خۇددى قەۋرىگە ئوخشاش تۇرغان ئىككى قارا سايىغا دىققەت بىلەن قاردى ۋە قىلغىلى ئىش تاپالمىغان كىشىدەك، بىرتۇتام لاۋۇرگۇلنى قايرىپ ئېلىپ، ئۇلارنى چېقىرتماقچا ئوتكۈزۈپ، خېلى ۋاختتىن كېيىن سەدەپتىن تىزغان مارجاندەك ئۈزۈن بىرگۈل چەمبىرىگى قىلىپ باغلاپ، لى يىگىنىڭ بېشىنى ئاستا كوتۇرۈپ، چەمبىرەكنى ئۇنىڭ بويىغا سېلىپ قويدى. كېيىن يەنە ئورمانلىققا بىرنەزەر سېلىپ ئالغاندىن كېيىن، ژۇكلەرنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، بىر كېرىلىپ قويۇپ، يېتىپ ئۇخلاپ قالدى.

دىگەندەك، ۋىقۇ بىلەن شياۋئۇ يېرىم كېچىدە ئورنىدىن تۇرۇشۇپ، ژۇكلەرنى ئۇن ـ تۇن چىقارماستىن ئاتلارغا ئارتتى. ۋىقۇ پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ لى يىگىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ يەلكىسىگە ئاستا ئۇردى:

ـــ ھەي، تۇر، ماكسىمز. بالدۇرراق ماكايلى. بۇگۈن...غا يېتىپ بارىمىز. ئۇ يەرگە بارغاندا پۇلۇكنى بېرىمىز، سېنى لامۇك بازىرىغا قايتۇرۇۋېتىپ، باشقا ئات تاپىمىز...

ـــ تېخى تاك ئاتمىدىغۇ!ـــ لى يىنىڭ كوزىنى ئۇۋۇلاپ، رەنجىپ ئورنىدىن تۇردى.

ـــ ئاستا! باشقىلار ئويغۇنۇپ كەتمىسۇن. ئۇلار ئۇخلاۋەـ

سۇن. بىز ئىلگىرىلەپ ماڭمىز. ژۇكلەرنى ئارتىپ تەييارلىنىپ بولدۇق. ــ ۋەي‌فۇ ئۇنىڭغا ئاستا سوزلىدى.

ــ جۇلىنسىن ئاكا! ــ لى يىڭ زىل ئاۋاز بىلەن قىچقىردى.

ــ ۋاقىرىما! ــ دىدى ۋەي‌فۇ دەرھال ئۇنىڭ ئاغزىنى تۇتۇۋېلىپ، ــ ئۇلار ھېرىپ كەتتى!

ــ جۇلىنسىن «ھە» دەپ قويۇپ، يېنىغا ئورۇلۇپ يەنە ئۇخلاۋەتتى. ھەقىقەتەن جۇلىنسىن بىلەن فڭ‌تىڭگۇي ئويغاق ئىدى. ۋەي‌فۇ بىلەن شياۋئۇنىڭ ئاتلارغا ژۇك ئارتقىنىنى ماراپ كورۇپ تۇرغان ئىدى.

ۋەي‌فۇ تېخى ئۇيقۇسى ئېچىلمىغان لى يىڭنى تارتىپ ئېلىپ ماڭدى، شياۋئۇ ئاتنىڭ بوينىدىكى قوڭغۇراقنى ئاستا تۇتۇۋېلىپ، ئاتلارنى ھايدىدى. ئاتلار ئۇستىدىكى شەبنەملەرنى سىلكىپ، ئېرىنچەكلىك بىلەن توۋاقلىرىنى سوراپ ماڭدى.

كارۋان ئاستىلاپ ئۇزاقلاشتى. شۇ چاغدا شياۋئۇ بىرىنچى ئاتنى ھەدەپ قامچىلاپ، بورە ژۇرۇشىگە سالدى. قالغان ئاتلارمۇ ژۇگۇرۇپ ماڭدى. ئاتلار ئۇركىگەن بولسا كېرەك دەپ ئويلىغان لى يىڭ:

ــ تىزگىنىنى تارتىڭ! ئات ئۇركۈپ كەتتى! ــ دەپ ۋاقىرىدى.

ــ بىردەم ئىتتىگرەك ماڭسۇن، ئىتتىك ماڭسا تەرلەيدۇ! ھا ــ ھا ــ ھا!..... ــ شياۋئۇ قاقاخلاپ كۈلۈپ كەتتى.

كارۋان بارغانسېرى ئىتتىك ماڭماقتا.

كارۋان ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، جۇلنىسىن بىلەن فك تىڭگۈيمۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ، ژۇكلەرنى ئارتىپ يولغا چىقتى. فك‌تىڭگۈي ئايدىڭدا ئون نەچچە ئاتنىڭ كارۋان يولىدىكى يېڭى ئىزلىرىنى پەرق قىلالايتتى. بۇلار شۇ يېڭى ئىزلارنى بېسىپ ئالغا باستى.

شياۋئۇ ئاتلارنى قوغلاپ ئوتتۇز نەچچە چاقىرىم تاغلىق يولنى باسقاندىن كېيىن مېڭىشنى سەل ئاستىلاتتى. ئۇ ئالدى تەرەپتە ئاچچا يولنى كورگەندىن‌كېيىن، دەرھال ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، ئاتلارنى يول بويىدا توختاتتى. ئاتلارنىڭ ئۈستىدىكى ئىككى ئەدىيال بىلەن ئون نەچچە تاغارنى ئېلىپ، ئۇلارنى ئاچچا يولنىڭ ئورمانلىققا كەتكەن چىغىر يولى‌ئاغزىغا يېيىپ، ئاندىن كېيىن ئاتلارنى شۇ «پاياناز»غا دەسسەپ ئوتكۈزۈپ، ئورمانلىقتىكى ئوتلاققا باشلاپ قويۇپ، ئۆزى قايتىپ ھېلىقى «پاياناز»نى ژىغىشتۇرۇپ ئالدى. ئۇنىڭ مەخسىدى ئاتلارنىڭ ۋە ئادەمنىڭ ئىزلىرىنى يوقۇتۇپ، ئارقىسىدىكى كارۋاننى ئازغاشتۇرۇش ئىدى.

كارۋان دەم ئېلىشقا توختىغاندا، لى يىڭ بىر دىنلا لاۋۇر گۇلنىڭ ھىدىنى سېزىپ، بويىندىكى گۇل چەمبىرىگىنى كوردى، ئۇ بۇنى كىمنىڭ ئېسىپ قويغانلىغىنى پەھمىلەيتتى. شۇڭا ئوز ـ ئوزىدىن ئىختىيارسىز كۇلۈۋەتتى ۋە: «جۇلنىسىن

ئاكام بىلەن فكۇتىكىگۈي ئاكام تېخىچە ئۇخلاپ ياتقان ئوخشايدۇ! ئۇلار بۇگۈن بىزبىلەن ھەمرا بولالمايدىغان بولدى. ھەي ئىستەي!»ـــدەپ ئويلاپ، كۆڭلى بىرئاز بارام بولدى. دەل شۇ چاغدا كارۋان بىردىنلا يولدىن چىقىپ، ئورمانلىققا كىرىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: شياۋئۇ قەستەنگە جۇلىنسىن ئاكام بىلەن فكۇتىكىگۈي ئاكامنى تاشلاپ ماڭغان بولسا كېرەك، دەپ پەھىملىدى، ئۆزى مىنگەن ئاتئورمانغا قەدەم تاشلىغاندا: «جۇلىنسىن ئاكاملار يېتىشىپ كەلمەي قالمايدۇ»ـــدەپ ئويلاپ، ئۈمىت باغلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال بويىنىدىكى گۈل چەمبىرىگىنى ئېلىپ، ئاتتا تۇرۇپلا ئۇنى ئاچچا يولنىڭ چىغىر ئاغزىدىكى دەرەخنىڭ شېخىغا ئېلىپ قويدى.

جۇلىنسىن بىلەن فكۇتىكىگۈي ئاچچا يولغاكەلگەندە تاكۇ سۈزۈلدى. شۇ چاغدا فكۇتىكىگۈي توختىدى، ئاتلارنىڭ ئىزىنى تاپالمىدى. يولنىڭ ھەرئىككىسىدىلا يېڭى ئىز يوق. بۇ قانداق گەپ، ئۇلار قايسى يولدىن ماڭغاندۇر؟ جۇلىنسىن ھەرئىككى يولدىن قوغلاپ ماڭايلى دېگەن تەكلىپنى بەردى، بۇنى فكۇتىكىگۈي ماقۇل كۆرمىدى. ئاخىرى ئىزلەش قارارىغا كېلىشتى. ئىككۆيلەن ئېڭىشىپ، يولدىن ئىزئىزلىدى. لېكىن كارۋان بىردىنلا ئۇچۇپ ئاسمانغا چىقىپ كەتكەندەك، يولدا بىرمۇ ئىز يوق! جۇلىنسىن بېشىنى كوتۇرۇپ:

ـــئاسمانغا چىقىپ كېتىشكەنسەنمۇ!ـــدەپ تىللىدى ۋە

شۇ ئاندا ئۇنىڭ بۇرنىغا بىر دىنلا لاۋۇر گۈلىنىڭ ھىدى كىردى. ئۇ، ئورمانلىقتىكى چىغىر يول ئاغزىدىكى دەرەخنىڭ شېخىدا ئىلىغلىق تۇرغان لاۋۇر گۈلى چەمبىرىگىنى كوردى. خوشال لىغىدىن «تاپتىم!» دەپ ۋاقىرىۋەتتى ۋە سەكرەپلاچەمبىرە كىنى ئالدى.

ـــفىڭتىڭگۇي ئاكا! چۈشەندىم!ـــدەپ ۋاقىرىدى جۇ لىنسىن ۋە فىڭتىڭگۇي بۇ كارامەتنى چۈشۈنۈپ بولغىچە، سەكرەپلا ئېتىغا مىنىپ، ئورمانلىقتىكى چىغىر يولغا قاراپ ماڭدى. فىڭتىڭگۇيمۇ ئاتقا مىنىپ، ئارقىسىدىن چاپتى.

جۇلىنسىن بىر قولىغا لاۋۇر گۈلى چەمبىرىگىنى ئېلىپ، بىرقولىدا بامبۇك تايىغى بىلەن ئاتنى ئۇرۇپ ماكىدى. ئاتلار ئورمانلىقتا كىشنەپ ژۇگۇرۇپ، بىردەمدىلا ئوتتۇز نەچچە چاقىرىم يولنى باستى. شۇچاغدا ھېلىقى تونۇش قوكۇراقلارنىڭ ئاۋازى ئاكلاندى، تونۇش قىزنىڭ قارىسىمۇ كورۈندى. جۇلىنسىنىڭ ئېتى لى يىڭنىڭ ئېتىغا يېتىشكەندە لى يىڭ خوشاللىغىدىن ۋاقىرىۋەتتى:

ـــۋاي يېتىشىپ كەلدىڭلىمۇ!

دەل شۇ چاغدا شياۋئۇ بىلەن ۋېيفۇ ئات ئۇستىدە ئارقىسىغا ئورۇلۇپ، چوچۇگىنىدىن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى. بۇ، ئۇلار ئۇچۇن كورۈلمىگەن پاجىەلىك مەغلۇبىيەت ئىدى.

ـــبۇرادەر، ـــدىدى ۋېيفۇ فىڭتىڭگۇيگە،ـــئەجەپ بۇ

يول بىلەن مېڭىپسىلەرغۇ؟

ـــسىلەر نىمىشقا ماڭدىڭلار؟ سىلەر ماڭالىغان يولدا بىزمۇ ماڭالايمىز.

ـــبىزسىھەر تۇرۇپ، ئېزىتقۇغا ئۇچراپتۇق!

ـــشۇنداقمۇ! سىلەر ئېزىتقۇغا ئۇچراپ ئېزىپ كەتكەن بولساڭلار، بىزنى شەيتان بۇ يولغا باشلاپ كەلگەن بولسا كېرەك.

ـــيەنە بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن چوڭ يولغا چىقىمىز. ماڭايلى!ـــ ۋىۋۇ روھى ھەجەتتىن ناھايىتى قىسىلغان ئىدى. ئۇ بۇ ئىككى كىشىنىڭ ئادەتتىكى كارۋانلارغا ئوخشىمايدىغانلىقىنى بارغانسېرى روشەن پەھىملەپ قالدى. لېكىن ئۇ: «بۇلار بىزنىڭ سىرىمىزنى بىلمەيدۇ» دەپ گۇمان بىلەن ئوزىگە تەسەللى بېرەتتى.

ـــكارۋان بېشى،ـــ فاڭتىڭگۇي ۋىۋۇدىن سورىدى،ـــ بۇگۈن...دە ئات سارىيىغا چۈشەمسىلەر؟

ـــھەئە، چۈشۈمىز.ـــ ۋىۋۇ ھوشنى يوقۇتۇپ قويغان كىشىدەك جاۋاپ بەردى.

ـــمەڭ!ـــ جۇلىنسىن گۈل چەمبىرىگىنى قارىلاپ ئېتىپ لى يېڭىنىڭ بوينىغا كەيدۇردى،ـــ بۇ سىزگە.

ـــرەخمەت!ـــ دېدى لى يېڭ ئارقىسىغا ئوروڭلۇپ جۇلىنسىنغا ۋە ئاق كوكۇللۇك ھالدا،ـــ بۇگۈن ئاخشام ئات سارىيىغا چۈ-

شۇمىز. ئات سارىيى... سىلەرچۇ؟ــــدەپ سورىدى.
ــــبىزمۇ ئات سارىيىغا چۈشۈمىز.

ئات سارىيى

بۇ يەرلەردىكى كارۋان يولىدا بىردىن بىر قاتناش قۇرالى ــــ ئات. ئازاتلىقتىن ئىلگىرى، خائىن جياڭكەيشى ھوكۇمىتىنىڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ ۋە سودىگەرلەرنىڭ بارلىق مال ــ مۈلكى، بايلىغىمۇ ئات ئىدى. ئۇلار شۇ ئاتلىرىنى ئىشلىتىپ، ئاتلىرى ــ بايلىغىنى كوپەيتەتتى. بۇ يەرلەردىكى سارايلارنىڭ كارۋان سارىيىسى دەپ ئاتالماستىن، ئات سارىيى دەپ ئاتىلىشىنىڭ سەۋىۋى بار. ئىلگىركى ۋاختلاردا ئەمەلدارلار ۋە سودىگەرلەرنىڭ ئوز ئاتلىرىنى ئوزلىرى ھايداپ، كارۋان يولىنىڭ سىرتىق توپلىرىنى يەيدىغانلىرى ناھايىتى ئاز ئىدى. ئۇلار كارۋانلارنى ياللاپ ئالاتتى. كارۋانىنىڭ ھەقىقى ئېگىلىرىنىڭ تولىسى شۇ ئۇچەيگە ئوخشاش تار، ئەگرى ــ توقاي تاغلىق يوللاردا كېچە ــ كۈندۈز قاتناپ تۇرماستىن، چېگرا بويلىرىدىكى شەھەر ياكى بازارلاردىكى خىشلىق ئويلەردە ياتاتتى. سارايۇەنلەر نەزىرىدە كارۋانلار مېھمان يولوچى ئەمەس، پەقەت ئاتلارنىڭ خىزمەتكارلىرى ھېسابلىناتتى، ئاتلار بولسا ھەقىقىي مېھمان ئىدى. شۇڭا «ئات سارىيى» دېگەن سوزئىچكى ئولكىلەردىكى كىشىلەرگە غەلىتى بىلىنمەيدۇ.

ئات ساردیی ئاچقان کىشىلەر ئوي سالمايدۇ. ئۇلار بىر ئات ژۇكى بىلەن پاتقاقدەك بىر دەرۋازا ياساپ قويسا، بىر جادۇ تەييارلاپ قويسا، ئېغىللارغا يوغان دەرەخلەرنى ئويۇپ ياسىغان ئوقۇرلارنى ھازىرلاپ، ئېقىنىنىڭ سۇيىنى بامبۇك نوسى بىلەن ئېغىللارغا باشلاپ قويسا، كارۋانلارغا سېتىپبېرىش ئۈچۈن ئاز – پاز قۇرۇق ئوت – بوغۇز تەييارلاپ قويسا، قىسقىسى ئات تۇرۇدىغان جاي ۋە ئوت – بوغۇز تەييارلاپ قويسىلا بولدى. كارۋانلارنىڭ ياتىدىغان يېرى ئاسان گەپ. ئەگەردە ئۇلار ئىگىز يەرنى خالىسا، سارايۇەن خوتۇن ئۇلارغا تورت تەرەپتىن شامال كېلىپ تۇرۇدىغان سوقما راۋاقىنى بېرىدۇ، ئۇ يەردە يانقانلارنىڭ يۈزىگە ئايمۇ چۈشۈپ تۇرۇدۇ. توۋەنرەك يەرنى خالىسا، ئايۇان ياكى ئاشخانىنىڭ زەي پەگاسىغا بىر ئاز پاخال سېلىپ بېرىدۇ. بۇ يەردە ژۇمۇلىسىگىزمۇ مەيلى.

ئاتلار كوك ئوتنى ئوبدان كورۇدۇ ھەم قۇرۇق ئېغىلدا تۇرۇشنى ياخشى كورۇدۇ. ئەپسۇسكى، ئېغىلدا تۇرسا، قۇرۇپ كەتكەن پاخاللارنى چاينىشقا توغرى كېلىدۇ. ئېغىلدا تۇرۇپ، كوك ئوت يىيەلىسە ناھايىتى ئوبدان بولاتتى، لېكىن ئۇلارنىڭ پىشانىسىغا شۇنداق پۇتۇلگەنكى، ئۇلارغا بۇنداق ئوبدان كۈنلەر ھېمىشە توغرى كېلىۋەمەيدۇ.

ۋى فۇ ئوك قولىدا شامنى تۇتۇپ، سول قولى بىلەن

شامالنى توساپ، ئېغىلغا كىردى. ئۇ ئوزىنىڭ قۇرۇق ئوت ۋە قوناق چاپاۋاتقان ئاتلىرىنى كوزدىن كۇچۇردى. ئاتلار بوغۇزنى خۇددى مولدۇر ئاردلاش يېغىۋاتقان يامغۇرنىڭ ئاۋازىغا ئوخشاش ئاۋاز چىقىرىپ چاينىماقتا. ۋى ئۇ ئاتلارنىڭ ھەر بىرسىنى بېشىدىن قويرۇغىچە، ئالدى ـ ئارقى ئاياقلىرىنىڭ توۋاقلىرىغىچە تەكشۈرۈپ چىقتى. شۇنداق قىلىپ ئوزىنىڭ ئون ئالتى ئېتىنى ناھايىتى سىنچىلاپ كوزدىن كوچۇردى. ئوزىنىڭ ئاتلىرى بىلەن بىر يەرگە باغلاغلىق تۇرغان تورت ئاتنىڭ ـ ـ فك تىڭگۇي بىلەن جۇلىنسىنىڭ ئاتلىرىنىڭ يېنىغا كەلدى. يېقىن كەلمەستىلا بو تورت ئات ئۇنى ياقتۇرمىغاندەك قىلىپ، خىخىراپ قويرۇقلىرىنى شىپاڭ شىتتى. ۋى ئۇ ئۇ ئاتلارنى ئاستا كوندۇرۇپ، ئوقۇرغا بىر ئاز بوغۇز سالغانىدىن كېيىن، ئاتلار پىتقىلاشتىن توختىدى. ۋى ئۇ شامنىڭ يورۇغىدا بىر جەدە ئاتنىڭ دۇمبىسىدىكى ئىگەر باسقان يېڭى ئىككى قىزىل يارىنى كوردى. ئۇ دىققەت بىلەن قارىدى، بو جەدە ئاتنىڭ دۇمبىسى ژۇك ئارتىلغان ئاروۋان ئاتلىرىنىڭ دۇمبىسىگە ئوخشايتتى. ئۇ يېقىن كېلىپ بو تورت ئاتنىڭ ھەممىسىنىڭ دۇمبىسىدىكى ئىزلار ئىگەرنىڭ ئىزى ئېكەنلىگىنى كورۇپ، چوچۇپ كەتتى، پۈت ـ قولى قېتىپ قالدى، تىلى كالۋۇلاشتى. ئۇ، بۇ تورت ئاتنى بىرىنچى ئۇچراتقان ۋاختىدىكى ئەھۋاللارنى كوز ئالدىغا كەلتۈردى ـ

ده، مىڭسىدە «ئاتلىق ئەسكەر» دىگەن كىشىنى چوچۇتۇدىغان سوز پەيدا بولدى. ئۇنىڭ قولى تىترەپ كەتتى، تۇۋرۇكلەر-نىڭ سايىسىمۇ شامنىڭ نۇرىنىڭ پۇلاڭلىشى بىلەن تەڭ پۇلاڭلىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى لاسسىدا بوشاپ كەتتى، قولىدىكى شام يەرگە چۈشۈپ ئوچۇپ قالدى. ئۇ ھېچنەرسىنى كورەلمىدى، ھالۇقۇپ ـ تىنەپ قالدى. ئېغىنىڭ سىرتىدا، پاكار تامنىڭ كەينىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرغان فاڭ تىڭگۇي ئۇنىڭ بۇ بارلىق ھەركەتلىرىنى كورۇپ تۇراتتى. يەنە، فاڭ تىڭگۇيـنىڭ ئاللىقاچان ئېغىلغا كىرىپ، ھون بىرىنچى ئاتقا ئارتىلغان ژۇكنىڭ ئىمە ئېكەنلىگىنى بىلىپ بولغانلىغى ۋى فۇنىڭ چۈشىگىمۇ كىرمىگەن ئىدى.

ـــ كىم بۇ؟ـــسارايۇەن خوتۇن بىر داس ئىسسىق سۇنى كوتۇرۇپ ئاشخانىدىن چىقىۋ پتىپ سورىدى. بۇ، كوزى ئىشتىنىك ئوتىنى ياشلىق تۇلخوتۇن ئىدى.

ـــمەن، ـــژۇرۇگى خۇددى ياغدا قورۇلغاندەك پىژىلداپ كېتىۋاتقان ۋى فۇ ھويلىدا بېشىنى توۋەن سېلىپ كېتىۋېتىپ جاۋاپ بەردى.

ـــ ھە، كارۋان بېشىمۇ! سىزگە پۇت ژۇغلى سۇ ئېلىپ چىقتىم. پۇتىڭىزنى ژۇيۇپ ئېلىڭ، ـــو، ئويناخلاپ ئويگە كىردى.

ـــ ياق، ژۇمۇساممۇ بولۇدۇ، رەخمەت، ـــۋى فۇ ئويگە

كىرىپ ژۇكلەرنىڭ ئۇستىدە پارامۇش ئولتۇردى.

ـــ مەيلىڭىز. ئۇنداق بولسا، ئاۋال غىزا يەڭ. غىزادىن كېيىن ژۇيارسىز.ـــدىدى سارايۇەن خوتۇن ئاۋازىنى پەسەيتىپ،ـــسىلەر ھەممەڭلەرغىزانى بىر يەردە ئولتۇرۇپ يەڭلەر. ھېلىقى ئىككى ژىگىت، يەنە بىر ياۋ خوتۇن بار. سىزگە بىر تەخسە قېزىنى ئايرىم پۇشۇرۇپ ئەكىرىپ بېرەي. بۇ نوۋەت ھاراق يوق. ئۇزۇن سەپەرگە كېتىۋاتقىنىڭلاردا ئىچمىسىڭىزمۇ بولۇدۇ. «ئەگەر بەك ئىچكىڭىز كەلگەن بولسا...»

ـــ ھەدە!ـــۋاقىرىدى كىچىك مېھمان لىي يىڭ ئاشخانىدا تۇرۇپ،ـــتۇخۇم پىشىپ كەتتى! ۋاي ھەدە!

ـــ ھە؟ـــسارايۇەن خوددى ئۇچقاندەك ژۇگورۇپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى.

ۋېيفۇ پىشانىسىنى تۇتۇپ ئولتۇرماقتا. ئۇ ئوزىنىڭ قانداق بىر ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى، بۇ ئىككى ژىگىتنىڭ قانداق كىشى ئىكەنلىگىنى بىلگەن ئىدى. لېكىن بۇلارنىڭ ئون ئالتى ئاتىنىڭ ژۇكىدىكى سىرلارنى بىلىشىگە ئىشەنمەيتتى.

«خەير. شۇ ئۇمرۇمگىچە مۇشۇنداق خەۋپلىك ئىشلارنى قىلىپ كەلدىم»ـــدەپ ئويلىدى ۋېي فۇ ـ «بۇ نوۋەت بېشىمغا كەلگىنى كورەرمەن. قورققان بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ!» ـ ئۇ بىر ئاز روھلۇنۇپ ئالدى. ئۇنىڭ يىگىرمە نەچچە ژىلدىن بۇيان قىلىپ كەلگەن تەۋەككۇلچىلىگىنىڭ تەجرىبىسى ئوزىنى

ئالدىغان ئىدى. ئۇ ھازىرقى دەۋرنىڭ قانداق بىر دەۋر ئىكەنلىگىدىن، ھازىر قانداق كىشىلەرگە يولۇققانلىغىدىن بىخەۋەر.

شياۋئۇ ئايۇاندىكى سەندەل يېنىدىن چىقىپ، توپ-توغرى ۋى فۇنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— نىمە بولدىڭىز؟

— شياۋئۇ!— دىدى ئۇ قۇلىغىغا پىچىرلاپ— چاتاق چىقىدىغاندەك تۇرۇدۇ. بۇ ئىككۇيلەن ھېلىقى...— ئۇ، ئېغىلدا كورگەن ئەھۋاللارنى سوزلىدى.

— مەيلى! ئەگەر چاتاق چىققىدەك بولسا، مانا بۇ بار!

— شياۋئۇ بېلىدىن ۋالىلداپ تۇرغان خەنجەرنى چىقاردى.

— سېلىپ قوي!— ۋى فۇ توۋەن ئاۋاز بىلەن سوزلىدى.

ئايۇاندىكى سەندەل يېنىدا فىڭ تىڭگۇي، جۇلىنسىن ۋە پەن ئانا ئولتۇراتتى، پەن ئانا بۇگۈن چۈشتە...گە باشقا بىر يول بىلەن يېتىپ كېلىپ، كەچقۇرۇن مۇشۇ سارايغا چۈشكەن ئىدى. ئۇ بۇ ئىككى ژىگىت بىلەن تونۇشمىغاندەك بولۇپ ئولتۇردى. ھازىر بۇ يەردە پەقەت مۇشۇ ئۈچ كىشىلا بارئىدى. فىڭ تىڭگۇي ئىشىككە يولۇنوپ، ئىشىكنىڭ يۇچۇغىدىن شياۋئۇ بىلەن ۋى فۇنىڭ ھەركىتىگە قاراپ، قۇلىغىنى تىكىپ پەن ئانىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ تۇراتتى. پەن ئانا بۇ يەردە گۇمانلىق ئادەم يوقلىغىنى، ۋى فۇنىڭ بۇ يەردە ئالاقىلىشىدىغان

ئادەمى يوقلىغىنى ئېيتتى. فك تىڭگۈي پەن ئانىنىڭ سوزلىرىنى مۇھاكىمە قىلىپ، ۋى فۇنىڭ چوچۇپ قالغانلىغىنى، ئوزلىرىنىڭ كىم ئېكەنلىگىنى ئۇلارنىڭ پايقاشقا باشلىغانلىغىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇگۈن ئاخشام ئۇلارنى پاش قىلىشنىڭ تەييارلىقلىرىغا كىرىشىش توغرىسىدا ئىش تەخسىم قىلىندى.

سارايۇەن بىر پاكار جوزىنى كوتۇرۇپ كىرىپ، گۈللۈك بەلۇغى بىلەن جوزىنى سۇرتتى. بۇگۈن ئاخشام سارايغا چۈشكەن كارۋانچىلارنىڭ ھەممىسىنى شۇ جوزىغا باشلاپ كەلدى. ئۇ ۋى فۇنى چوڭ كارۋان بېشى دەپ ئويلايتتى. شۇڭا ئۇنى تورگە، سەندەل يېنىغا تەكلىپ قىلدى. كېيىن ئويقۇدىن باش كوتەرمەيدىغان ئوغلىنى قىچقىردى:

ـــشياۋ ماۋ! غىزانى ئېلىپ كىر!

شياۋ ماۋ كورۇنۇشتە ئون ئالتى ياشلارغا كىرگەندەك كۆرۈنەتتى. ھازىر ئۇ، بۇلۇڭدا خورەك تارتىپ، ئاغزىدىن شال ئاختۇرۇپ ئوخلاپ ياتاتتى.

ـــ شياۋ ماۋـــسارايۇەن كايىدى ۋە يەردىن چوپتىن توقۇلغان بىر كىچىك بەلدۇكنى ئېلىپ، شياۋ ماۋغا ئاتتى،ـــ قوپ، غىزانى ئېلىپ كىر!

ـــ ۋايجان! ئانا مېنى كىم ئۇردى؟

بۇ ئەھۋالىنى كورگەن كارۋانلار قاقاخلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. لېكىن ۋىفۇ ئۇزايىنى بۇزماي، خۇددى فك تىڭگۈيـ

نىڭ پىشانىسىدىكى سەل-پەل بىلىنىپ تۇرغان ھەربىي شەپ-كىسىنىڭ ئىزىنى كورگەندەك، ئۇنىڭغا تىكىلىپ ئولتۇردى.

ـــ مەن ئۇردۇم. ـــ قوپ، غەزانى ئېلىپ كەل! ـــ سارايۇەن شياۋ ماۋنىڭ قۇلىغىدىن سوزغىنىچە ئايۇاندىن چىقاردى، ـــ تەييار تاپ!

بىر ئاز ئوتمەستىن، سارايۇەن بىلەن شياۋ ماۋ چىنە-قاچىلارنى ئېلىپ كىردى.

ـــ يەكلەر، ھاراق يوق، ـــ دىدى سارايۇەن ۋە ۋى قۇ-نىڭ قۇلىغىغا پىچىرلىدى، ـــ ئوزلىرى ھاراق ئىچەمدىلا؟

ـــ ئىچىمەن! ـــ ۋى قۇ ئۇنلۇك سوزلىدى، ھەمموىلەن ئىچىمىز!

ـــ ئەگەر ئوزلىرى خالىسىلا، ئازغىنە جۇنجۇن ھاربىغىم بار ئىدى.

ـــ ئەكەل، ھەممىمىز ئاز-پازدىن ئىچىمىز.

سارايۇەن ئىچكىرىكى ئويگە كىرىپ بىر قاچا جۇنجۇن ھاربىغى ئېلىپ چىقىپ، ۋى قۇنىڭ ئالدىغا قويدى.

شياۋ ماۋ ئەسنەپ بۇلۇڭغا بېرىپ ياتتى، بىر ئازدىن كېيىن قاتتىق ئۇخلاپ كەتتى.

ـــ خەپ! ـــ سارايۇەن ئوغلىغا خۇددى مۇشۇكتەك تىكىلىپ قاراپ قويدى.

ۋى قۇ قولىدىكى ھاراقنى ھەر بىر كىشىنىڭ قاچىسىغا قۇيۇپ، ئوزىنىڭكىنى كوتەردى:

ـــ هەممىزنىڭ ھاردۇغى ئۇچۇن، قېنى ئىچەيلى!

شياۋئۇ خوددى ئېچىرقاپ كەتكەندەك بىر ژۇتۇپلا ئىچىۋەتتى. باشقىلارمۇ ئالدىرىماستىن ئىچىپ تۇگىتتى. سارايۇەن يەنە ۋى فۇنىڭ ئالدىغا كەلدى:

ـــ ئەگەر خالىسىلا، يەنە بىرئاز ئاق ھارىغىم بار. بىر پىيالە چىقىدۇ، پۇلىنى...

ـــ پۇلى ماڭا ھېساپ، ـــۋى فۇ تەكگە شاراخلاپ تۇرغان يانچۇغىنى ئۇرۇپ قويدى.

ـــ خوپ.ـــسارايۇەن يەنە بىر چىنە ئاق ھاراق ئېلىپ كىردى.

كوپچىلىك يەنە ئىچىپ تۇگەتتى.

ـــ يەنە بىر ئاز جۇنجۇن بار. بۇچاققىچە ھېچكىمگە بەرمەگەنتىم. ئەگەر...

ـــ ئەچىقىۋە! پۇلى ماڭا ھېساپ. خوددى دورا بەرگەندەك بەرگىلى تۇردۇڭ. كۆپى بىلەن كوتۇرۇپ چىق!

ـــخوش. ئىلتىپاتلىرىدەك بولسۇن!ـــسارايۇەن بىر كۆپ ھاراقنى كوتۇرۇپ چىقتى ۋە تىلىنى چىقىرىپ، يەنە ئاشخانىغا قېزا پۇشۇرغىلى كىرىپ كەتتى.

ـــ بۇرادەر فاڭ تىڭگۇي، مېنى كوزۇگگە ئىلىدىغان بولساڭ، ئىچ!ـــددى ۋى فۇ.

سىزنى كوزۇمگە ئىلمىسام، ھەمسەپەر بولمايتتىم. قېنى،

ئەمسە، ــ فىك تىڭگۇي رۇمكسىنى ۋى فۇ بىلەن «جاق» قىلىپ سوقۇشتۇردى.

ــ ئاستاراق چىنە چېقىلمىسۇن! ــ دىدى ۋى فۇ.

ــ چىنە چېقىلىشتىن قورقمايمەن، ــ دىدى فك تىڭگۇي، ــ تۇزنىك چېچىلىشىدىن قورقمەن.

ــ ها ــ ها ــ ها! ــ ۋى فۇ غەيرى تەبىي كۇلۇپ قويدى. ئىككىيلەن يەنە بىر رۇمكا سوقۇشتۇردى.

ــ قېنى، ئىچىڭلار! ــ پەن ئانا رۇمكىسىنى ۋى فۇغا ئۇزاتتى. ــ بۇگۈن مەنمۇ سىلەردەك سېخىي ئادەمگە يولۇققانلىقىمغا خۇرسەنمەن. ئىچىڭ!

ۋى فۇ پەن ئانا بىلەن بىر رۇمكا ئىچتى. ئەھۋالنى بىر ئاز پايقىغان شياۋئۇنىك كوزى ئالغايلىشىپ كەتتى.

ــ بىزمۇ بىر رۇمكىدىن ئىچەيلى! ــ جۇلىنسىن پىنىدا تۇرغان لى يىك بىلەن بىرنى سوقۇشتۇردى. لى يىك زۇمكىنىك گىرۋىكىنى كالپۇكىغا تەككۈزۈپ، ئۇ، ھاراقنى ئىچىپ بولغىچە كۇلۇپ قاراپ تۇردى.

شياۋئۇ بىر پارچە گوشنى قىسىپ ئېلىپ:

ــ ھاراقنى قويۇپ، گوشتىنمۇ يەڭلەر، ــ دىدى.

ــ بۇ گوش ئەجەپمۇ قاتتىق ئىكەن، ياۋا چوشقىنىك گوشى ئوخشىمامدۇ! ــ جۇلىنسىن سوز ئارىلىدى.

ۋى فۇنىك ئوك قولىنىك ئوتتۇرا بارمىغى دىرىلدەپ كەتتى.

ـــ شياؤ ئۇ! ـــ دېدى فك تىكىلگۈي، ـــ تۇرقىڭىزغا قارـ
غاندا، ياۋا چوشقا ئوۋلايدىغاندەك كورۈنسىز!

ۋېيفۇ خۇددى بىر يېرىگە تىكەن سانچىپ **كەتكەندەك** زوقچۇپ كەتتى، يۈزى تاتاردى.

ـــ ياق، ياۋا چوشقا ئوۋلاپ باقمىغان! ـــ شياؤئۇ فك تىكىلگۈيگە كوزىنى ئالايتتى.

ـــ ئوۋ قىلغانسىز، ئۇنتۇپ قاپسىز. لامۇك بازىرىدا..... ـــ فك تىكىلگۈي ئۇنىڭغا سىرلىق تىكىلدى. ئوك تەرىپىدىكى لى يىڭغا قارىدى. شۇ ھالدا ئۇكوزىنى سىرلىق قىلىپ قارىدى.

ۋېيفۇنىڭ ئوك قولى ئىختىيارسىز رەۋىشتە يەنە ھاراق رومكىسىغا ئۇزۇتۇلدى.

ـــ ئەركەك بولساڭ، سوزۇكىنى ئوچۇق قىل، تولا ئەـ گىتمە! ـــ شياؤ ئۇ رۇمكىسىنى جوزىغا قويدى.

ـــ ئەگىتسەم، ئەگىتمىسەم ئوزەكىگە ئايىنغۇ! ـــ جۇلىنسىن چوكسىنى شياؤئۇغا شىلتىدى.

ـــ تەگەشمەكلەر، ـــ دېدى ۋېيفۇ، ـــ ئوزگىپىمزنى، تىجاـ رىتىمىز توغرىسىدىكى گەپنى قىلىشايلى!

ـــ بۇمۇ ئوبدان گەپ، كارۋان بېشى، ـــ دېدى فك تىكىلگۈي، ـــ تىجارەت توغرىسىدا پاراڭ قىلايلى: بىز مۇشۇ يەرـ دە توختايدىغان بولۇۋاتىمىز. تورت ئات پاختىمىزغا بىر ئۇلاق تۇز تىگىشىپ بەرسىگىز قانداق. شۇنىڭدا، ئارتۇق يول مېـ

كېيمۇ ژۇرمسەك، ... سىزگىمۇ زىيان بولمايدۇ.

ـــ تۇزغا تېگىشسەك؟ ـــ ۋى‌فۇ فك تىكگۈنىڭ كۆلۈمسىرەپ تۇرغان قىياپىتىنى كورۇپ سوزلىدى، ـــ ياخشى گەپ ئېكەن. ئەتە سەھەردە سىلەرگە بىر ئۇلاق تۇز بېرەيلى. بۇ ياخشى مەسلىھەت ئېكەن.

ـــ بولدى، سوزىمىز شۇ بولسۇن! ـــ دېدى فك‌تىكگۈي رۇمكىسىنى كوتۇرۇپ، ـــ قېنى، بىردىن ئىچەيلى، ـــ ئۇ ۋى‌فۇغا تولدۇرۇپ بىر رۇمكا ھاراق قۇيدى.

ۋى‌فۇ ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، رۇمكىنى كوتەردى، ئەمما كوگىلىدە: «دىققەت، موللاقلاپ كەتمە!» ـــ دەپ قويدى.

ـــ لېكىن بىر شەرتىم بار، ـــ دېدى فك‌تىكگۈي، ـــ ئۇن ئالتى ئاتتىكى تۇزنىڭ بىر ئۇلىغىنى ئوزۇم تاللۇۋالىمەن!

ـــ ئېختىيارىڭىز! ـــ ۋى‌فۇنىڭ رۇمكا كوتەرگەن قولى تىتىرەپ، ھاراق ئوچاقتىكى ئوتقا تېمىپ، پىڑ ـ پىڑ قىلىپ يېشىل يېلىن چىقاردى. ۋى‌فۇنىڭ زىۋانى تۇتۇلۇپ قالدى.

فك‌تىكگۈي جۇلىنسىنگە كوز ئىشارىتى قىلدى، جۇلىنسىن بىردىنلا ئورنىدىن تۇرۇپ تاشقىرىغا چىقتى. ۋى‌فۇ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن چىقىشقا ئۇرۇنغان ئىدى، ھېلىقى «تونۇشمايدىغان» پەن‌ئانا ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ، يەنە بىر رۇمكا ھاراق سۇندى:

ـــ يەنە بىر ئاز ئېچىڭ، كارۋان بېشى!

ـــ ئوزەكلەر تاللىۋالىغانلار ئۇنۇمايمەن! ـــ شياۋ ئۇ قاراقچى

لارنىڭ قارا تىلى بىلەن سوزلەپ ئورنىدىن قوپتى، ــ بۇرادەر بولساڭ، ئوزلىرىڭنى تونۇتۇش!

ــ قايسى ئۇلاقتىكىنى تاللايسىلەر؟ ــ ۋى‌ۋۇ پەن ئانغا تىكىلدى.

ــ ئون بىرىنچى ئاتتىكىنى! ــ فڭ‌تىڭگۇي ئوڭ قولى بىلەن كورسەتتى.

ــ مانا مۇشۇنى! ــ جۇلىنسىن ئىشىك ئالدىدا بىر ئۇلاق تۇزنى كوتەرگەن هالدا پەيدا بولدى. لېكىن بۇ ئادەتتىكىچە بولمىغان تۇز توپ توغرى بىر يۇز قىرىق‌جىڭ كېلەتتى. جۇلىنسىنىڭ كۇچى شياۋ ئۇنى چوچۇتۇۋەتتى.

لېكىن ۋى‌ۋۇ ئۇنىڭ كۇچىدىن ئەمەس، ئۇنىڭ ئوزسىرىنى پاش قىلىۋەتكەنلىگىدىن چوچۇپ كەتتى! فڭ‌تىڭگۇي رۇمكىنى قولىغا ئېلىپ يەرگە ئۇردى. ئاق هاراق ئوتقا چېچىراپ لاۋۇلدىلا كوكۇش يېلىن چىقاردى.

شياۋ ئۇنىڭ رەڭگى بوزاردى. ئۇ قوينىدىن خەنجەرنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، فڭ‌تىڭگۇينىڭ يۇزىگە سېلىشقا ئۇرۇنغان ئىدى، جۇلىنسىن ئىلگىرلەپ كېلىپ بىرنى تەپتىدە، شياۋ ئۇنىڭ قولىدىكى خەنجەر ئۇچۇپ چۈشتى.

ئەھۋالدىن چوچىغان ۋى‌ۋۇ تاشقىرىغا قېچىپ چىقىشقا ئۇرۇندى، لېكىن ئۇلگۈرەلمىدى. فڭ‌تىڭگۇي ئوقلانغان تاپانچىسىنى چىقاردى، پەن ئانا دەرهال ۋى‌ۋۇنىڭ بىلىگىدىن

تۇتتى. ئۇ شۇنىڭ بىلەن قىمرلىيالماي قالدى.

جۇلنىسن ئوشنىسىدىكى كالىلەك تۇزنى يەرگە تاشلىغان ئىدى ئۇيۇتۇلغان تۇز چېچىلدى، ئاق تۇز ئىچىدىن قاپ ـ قارا 2 كىچىك رادىو ماشىنىسى بىلەن يالتىراپ تۇرغان تورت دانە ئۇنسز تاپانچە چىقتى.

مۇشۇ جەريانى مىنۇتتا ھەممە ئادەم ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى:

ئۇخلاپ ياتقان شياۋ ماۋ چوچۇپ ئويغۇنۇپ كەتتى، قورقۇنىدىن كالپۇكلىرى كالتچىيىپ كەتتى.

تۇزنىڭ يەرگە تاشلانغانىدا چىققان ئاۋازى بىلەن تەڭ چىنە ـ قاچىلارنىڭ جىرىڭلاپ سۇنغان ئاۋازىمۇ ئاڭلاندى. سالرايۇەن خوتۇن بىر تەخسە قېزىنى كوتۇرۇپ، ئوڭ پۇتىنى بوسۇغا ئىچىگە دەسسىشى بىلەن چوچۇپ كېتىپ، كوتەرگەن تەخسىسى قولىدىن چۈشۈپ كەتتى.

ژېڭفۇ ھوشىدىن كېتىپ ئوچاق يېنىغا ژىقىلدى، بېشى جوزىغا يولۇنۇپ قالدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئوڭ قاپىغىدىكى پىچاق ئىزى تېخىمۇ قارىيىپ كورۇندى.

شياۋئۇنى جۇلنىسن ئاستىغا بېسىۋالدى. ئۇ خۇددى بوينىنى ئۇزارتىپ، كوزىنى چەكچەيتىپ تۇرغان تىجىمەلگە ئوخشايتتى.

لى يىڭ جۇلنىسىنىڭ سول بىلىگىگە مەككەم ئېسىلىپ تۇرىدى، ئۇ قورقۇپمۇ، تەنتىرەپمۇ قالمىدى. ھەيران بولغىنىدىن

نه پسنی توختۇ تىۋالدى...

فاڭ تىڭگۈي بىر قولنى بېلىگە تۇتۇپ خۇددى مىس هەيـ
كه لدەك، ۋىفۇ بىلەن شياۋئۇنىڭ ئەپتىگە تىكىلدى.

1954 - ژىل 20 - 22 مارت، جەنوبىي يۇننەن چېگرىسىدا.

بەيگە ھارپسدا

ئەتە چوڭ بەيگە بولۇدۇ. رايونلۇق خەلق كومىتېتى بۇ-
ژىلقى بەيگىنى چوڭ قىلىپ ئوتكۇزۇپ، بەيگىدە ئوزۇپ چىق-
قان ئوبدان ئاتلارنى، تايلارنى مۇكاپاتلاش، ئات باققۇچى،
تەربىيىلىگۈچى ۋەنەسىل تاللىغۇچىلارنى ئىلھاملاندۇرۇش
لازىم، دېگەن قارارنى چىقاردى.

بەيگە ــ ياشلار ئۇچۇن ژىلدا بىر قېتىم بولۇدىغان ناھايىتى
چوڭ بايرام. ئۇ، ئەتىيازنىڭ ئاخىرىسى، يازنىڭ باشلىرىدا،
يايلاق ئاۋاتلاشقان، گىيالار توڭدىن بېشىنى چىقىرىپ، غۇنە-
چىلاپ ــ چىچەكلەپ، يايلاقنى رەڭمۇ ــ رەڭ قىلىپ زىننەتلى-
گەن ۋاختلاردا ئوتكۇزۇلۇدۇ. بۇ چاغلاردا ژىگىتلەر، قىزلار
بەيگە كۇننىڭ يېتىپ كېلىشىنى تورت كوز بىلەن كۇتۇپ، كۇنە-
لەرنى بارماقلاپ ساناپ ئوتكۇزۇدۇ. ئۇلارنىڭ شۇ چاغلاردىكى
روھى ــ ھالىنى ئېيتقان غەزەللىرىدىن بىلىپ ئالغىلى بو-
لۇدۇ:

ئېيى كۇزەل يايلاق، مېھرىۋان گۇلزار،
بۇلتۇر يازدىن تارتىپلا بىز بۇ كۇنگە ئىنتىزار،

قىش گويا پۈتىمەس كوڭۈلۈك قىلدى بىزنى بىزار،
تونۇشلۇق كوڭۈلۈگدىن ئوتۈپ بولۇمىز دوست ۋە يېڭى يار...

لوڭا شۇتىدا ئولتۇراتتى، ئانسى ئۇنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ، ئاينىڭ يورۇغىدا قىزىنىڭ ئۇششاق ئورۇلگەن چاچلىرىنى تارايتتى. بەيگە ڭاختىغا يەنە توپ ـ توغرى بىر كېچە ڭاخت بولسىمۇ، لېكىن قىلدىغان ئىشلار ناھايىتى كوپ ئىدى. مەسىلەن: ئاتىنى تاڭ ئاشۇرۇش، نان ـ توقاش يېقىش ۋە شۇ ـ نىڭغا ئوخشاش نۇرغۇن ئىشلار قاراپ تۇرسىمۇ، باشىنى تاراش ئەشۇ نۇرغۇن ئىشلارنىڭ ئىچىدە ھەممىدىن كوپرەك قول تۇ ـ تۇدىغان بىر ئىش. لوڭانىڭ چېچى ئانچە كوپ ئەمەس، ئا ـ ران 66 ئورۇم؛ شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلارنى بىر ـ بىرلەپ تاراپ ئورۇش خېلى گەپ!

لوڭا ئەرتە بوينىغا ئېسىۋ ېلىمشقا تەييارلىغان تىزما مارجان ـ لىرىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ، كەڭ يايلاقىقا، خوشنا يېزىدىكى چىراقلارغا، ژىراقتا چوخچۇيۇپ تۇرغان قارلىق تاغلارغا قا ـ رىدى؛ ئاندىن كېيىن ئوستەڭ بويىدىكى دەرەخزارلىققا كوز سالدى، ئۇششاق دەرەخلەر چىچەكلەپ، ئەتراپقا ئوزلىرىنىڭ خوش پۇراقلىرىنى چاچماقتا. ئەرتە ھاۋا ئوچۇق بولۇدۇ؛ ئۇر ـ غۇن ئاتلار ئوستەڭ بويىغا كېلىپ سۇ ئىچىدۇ؛ ژىگىتلەر بىر ـ بىرىنىڭ چىرايلىق غلاپلىرىنى، مەزمۇت ئوتۇكلىرىنى تاماشا قىلسا، قىزلار بىر بىرىنىڭ ئاۋازلىرىنى، يېقىملىق ـ خوش ـ

خۇي چىرايلىرىنى تاماشا قىلىدۇ؛ بەيگە باشلانغاندا ئاتلىنىپ چىققان يۈزلىگەن ياش ـ قېرىلار مەيداندا ئوز ھۈنەرلىرىنى كورسۈتۈدۇ ۋە ئۇلار ئۇچقانـدەك ژۇگۇرۇپ كېتىۋاتقان ئات ئۇستىدە ئوت ـ چوپ ئاردىسىدىكى قىزىل بايراقچىلارنى ئېلىشىپ تۇرۇپ ئالىدۇ...خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان لوۋا، خۇددى قاۋۇل بىر ژىگىتنىـــئاپـپاق ئۇزۇن يەكـلىرىنى لەپىلدىتىپ، ئات ئۇستىدە ئوكـدىسىغا ساكـگىلاپ تۇرۇپ ئىككى قىزىل بايراقچىنى يەردىن ئالغان، شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن مەيدانـدىكى كىشىلەر ئۇنىڭغا باركا للا ئوقۇغان بىر ژىگىتنىـــمەمۇرى كەنت باشلىغى ئاۋادىنجۇنى كورگەندەك بولدى. لېكىن نىمە ئۈچۈنـدۇر، لوۋا بۇ كارامەتنى كورۈپ، باركا للا، دەپ ۋاقىرىمـدى. پەقەت ژۇرىگىنىڭ ھېلىقى ئاتنىڭ ژۇگۇرۈشىدىنمۇ تېز سوقۇۋاتقانلىغىنى سەزدى. لوۋا ئوزىنى تۇتۇۋالدى، ژۇرىـگىنىڭ سوقۇشىنى، ھاياجانلانغانلىغىنى يوشۇردى. ئۇ، ھېلىقى ژىگىت بىلەن ئوستەكڭ بويىدا تۇيۇقسىز ئۇچرۇشۇپ قالغانـدا، ئەترابىدا باشقا كىشى بولمىسىمۇ ئۇنىڭغا سالام بېرىشنى ئۇنۇتـقان ئىدى؛ ئۇنىڭ بىلەن بىر نەچچە قېتىم دوقۇرۇشۇپ قالغانـدىمۇ، خۇددى ئوستەكنىڭ قاينىمىغا چۈشۈپ كەتكەن بىر تال گۈل بىر دەمدە قاينامدا بىر نەچچە قېتىم ئايلىنىپ، ئاخىرى قاشتىن ژىراقلىشىپ، زادىلا قايتىپ كەلمىگەندەك، ئوتۇشۇپ كەتكەن ئىدى. لوۋا ئۇنىڭ بىلەن ئۇچراشقان، دوقۇرۇشۇپ

قالغانلىرىنى ھەسرەت بىلەن ئەسلىدى...ئۇ ، بېشىنى تارتىپ ئولتۇرۇپ ، ئاۋادىنجۇنىڭ كەنتىگە قاراپ: «ئاۋادىنجۇ! ئاۋادىنجۇ! تولا چوڭلۇق قىلما!»—دەپ ۋايساپ قويياتتى. لېكىن ئاۋادىنجۇنىڭمۇ بۇ كەنتكە قاراپ شۇنداق ۋايساپ قويۇشىنى نەدىن بىلسۇن!

—ۋايجان!—ئانسىنىڭ بېشىنى تاراۋېتىپ بىر تال چېچىنى ژۇلۇپ سېلىشى بىلەن لوۋا قۇرۇق خىيالدىن باش كۆتەردى.

—لوۋا، ئاغرىتىپ قويدۇممۇ نېمە؟—دەپ سوردى ئانىسى،—مەن چاچلىرىڭنى پاتراق ئورۇپ بولاي دەپ ئالدىرىغانسېرى، سەن مۇشۇنداق قىلىسەن. سەن ئەندى چوڭ بولدۇڭ، سەن چوڭايغانسېرى مەن ئالدىراپ قېلىۋاتىمەن.

—ئانا! چېچىمنى ئۆزەم تارايمەن دېسەم، ئۆزىڭىز...

—بىلەمسەن؟ ئەندى يەنە ئىلگىركىدەك ، ئۆزەڭنى تۇزۇمەي موزايغا ئوخشاش بولۇپ تالاغا چىقساڭ بولمايدۇ،كۈندىن-كۈنگە چوڭىيىۋاتىسەن. ساڭا نۇرغۇن كىشىنىڭ كۆزى چۈشۈدۇ، مەن ئاز-تولا ژۇيۇپ-تاراپ، تۈزەپ قويىمسام بولامدۇ؟

—ئەمىسە نىمشكە يەنە ۋايساۋېرىسىز؟

—ماقۇل، ۋايسىمسۇن!—سوز قېتىپ قويدى لوۋانىڭ دادىسى شۇتىنىڭ تېگىدە ئاتقا بوغۇز بېرىۋېتىپ.

ـــ ۋايسىمسا ئۇنى موماي دىگىلى بولامدۇ!

ـــ يەنە ئېغىزلىرى ئېچىلدىغۇ!ـــ ئانا شوتىنىڭ ئاستىغا قاـ راپ سوزلىدى،ـــ نىمىسگىمۇ ئالدىرايدىكەن. بوز ئاتلىرى ئوزلىرىگە ئوخشاش قېرىپ كەتتى، ھالـلىرىغا باقماي تېخى بەيگىگە سالىمەن دەيدىلا!

ـــ ئانا،ـــ دىدى لوۋا،ـــ بوز ئېتىمىزغا گـەپ سىغمايدۇ. بەلكىم، دادام ئەرتە كومۇچ مېدانىغا مۇمكۇن.

ـــ كومۇچ مېـدان تۇرماق، مىس مېـدالـمۇ نەدە تۇـ رۇپتۇ!ـــ ئانا سوزلەۋېتىپ، قىزىنىڭ چاچلىرىنى ئوردى. دەل شۇچاغدا قاشانىڭ سىرتىدا، ئوڭ قول خوشنىسىنىڭ ئوغلى ئافى ۋاقىرىدى:

ـــ سىنا تاغا! ئەرتە مېنىڭ كارامىتىمنى كورۈڭ!

ـــ بولۇدۇ! ئالـتۇن مېدال ئېلىشىڭ مۇمـكۇن.ـــ دىدى سىنا ئوقۇردىكى بوغۇزىنى ئارىلاشتۇرۇپ تۇرۇپ.

ـــ ھا ـ ھا ـ ھا!ـــ ئافى ئىككى قولىنى قاشاغا قويۇپ تۇـ رۇپ، سىنا بىلەن سوزلەشكەن بولۇپ، ئوزىنى لوۋاغا تونۇتـ ماقچى بولدى،ـــ مېنىڭمۇ ئالتۇن مېدال ئېلىشقا كوزۇم يېتىپ تۇرۇدۇ. بۇ يايلاقتا ماڭا تەڭ كېلىدىغان ئادەم نەدە...

ـــ ئوزەكىنى ماختىما!ـــ دىدى لوۋا،ـــ ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ، كەنت باشلىغىمىز ئاۋادىنجۇمۇ بار! ئۇ،...ـــ لوۋا ئۇنى ماخـ تاپ قويغانلىغىدىن خىجالەت بولۇپ، سوزىنى توختۇتۇۋالدى.

ـــ هه، ئۇ قانداقكەن؟ـــ ئافى سوز تەشمەكچى بولدى.

ـــ ئۇ... ـــ دىدى لوۋا، ـــ مۇغەمبەرلىك قىلماڭ! ئۇ، ئات-لىق پارتىزان بولغان.

ـــ ئاتلىق پارتىزان بولۇش باشقا گەپ، ئۇنىڭ ئېتى ئۈزۈگ-رۇك ئەمەس، ئۇ ـــ بىر سوكسوك!

ـــ نېمشكە باشقا گەپ بولۇدىكەن، ـــ لوۋا سوز بەر-مىدى، ـــ ئۇ مەشىق قىلغان! ئات ئوگەتكەن!

ـــ سىز قانداق بىلمىسىز؟ ـــ ئافى قاشادىن خۇددى ئات-تىن سەكرىگەندەك، ئىرغىپ ئوتۇپ كەلدى.

ـــ مېنىڭچە... ـــ دىدى لوۋا بىر ئاز دۇدۇقلاپ، ـــ ئۇ، ئې-تىنى ئوگەتسە بولۇدۇ...

ـــ ئۇ نەدە ژۇرۇپ ئوگەتسۇن، ـــ دىدى ئافى شۇتىنىڭ ئوتتۇرىسىغىچە چىقىپ كېلىپ، ـــ لوۋا، ئويلاپ بېقىڭ، ئۇ، كەنت باشلىغى، ئىشى كوپ. بىز بىلەن بەيگە قىلىشقا نەدە چولىسى تەگسۇن! ـــ ئافىنىڭ ئاۋازى بىردىنلا مۇلايىملىشىپ، غەيرى تەبىي بولۇپ چىقتى، ـــ ماڭمۇنەزەر سېلىپ قويۇڭ. بىز بولساق خوشنا، ئوزىڭىز بىلمىسىز، مېنىڭ شىنپىن نەسىللىك ئې-تىم يامان ئەمەس. بايىاتىن ئۇنىڭغا چاي ئىچۈردىم. ئۇنىڭ كۆچىنى ئەرتە كورۈڭ! سىزنىڭ نەزىرىڭىزنى يەردە قالدۇر-مايدۇ...

ـــ ماڭ نېرى! ـــ لوۋا پاراقمتە كۆلۈۋەتتى، ـــ سەن بىلەن

مېنىڭ نمه كارىم!

ـــ نمىشكه كارىڭىز يوق ئېكەن؟ـــ ئافى يەنه بىر بالداق ژۇقۇرىغا چىقتى.

ـــ ئەلۋەتته، كارىم يوق.ـــ لوۋا يەكگىل جاۋاپ قايتۇردى.

ـــ كارىڭىز بار!ـــ ئافى يەنه بىر بالداق چىقتى.

ـــ كارىم يوق!

كارىڭىز بار!ـــ ئافى لوۋانىڭ ئالدىغىلا كەلدى. ئۇنىڭ ئوچۇق تۇرغان موسكۇلىلۇق كوكرىكگى بىر كوتۇرۇلۇپ، بىر چۈشۈپ تۇراتتى.

ـــ كارىم يوق!ـــ لوۋا ۋاقىرىدى. بۇ ئۇشتۇمتۇت چىققان ئۇنلۇك ئاۋازدىن چوچىغان ئافى شۇتىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، لوۋانى كۇلدۇرىۋەتتى.

ـــ كارىڭىز بار. خوشنىڭ كارى بولماي بولامدۇ.ـــ دىدى ئانا مۇرەسسەلەشتۇرۇپ.

ـــ ئۇكام،ـــ دىدى ئوقۇرنى تاشلاپ ئافىنىڭ ئالدىغا كەلگەن سىنا،ـــ ژىغلىمىغانسەن؟ ئۇ، ئافىنىڭ بىلىگىنى سىلاپ قويدى.

ـــ ياق، سىنا تاغا!ـــ ئافى ئوپكىسىنى باسالماي ژۇگۇرىدى، قاشادىن سەكرەپ ئوتۇپ كەتتى...

ـــ لوۋانىڭ كۇلكىسى خېلى ۋاختتىن كېيىن توختىدى. لوۋا، شۇنداقمۇ گەپ قىلامدىغان؟ ئەنىدى سەن قاتارغا

قېتىلىپ قالدىڭ، گەپ ـ سوزۇڭنى جايىدا قىل!ـــ ئانا كايىدى.

ـــ لوۋاغا ئېقىل كىردى!ـــ سىنا خوتۇنغا نارازىلىق بىلـ دۈردى،ـــ ئېقىل كىرىپ قالغانلىغى ئۈچۈن، ئافىدەڭ ژىگىتكە گەپ بەرمىدى!

ـــ ۋالاخلىمىسۇن...ـــ ئانا سىنانى تىللىدى، كېيىن قىزىغا،

ـــ ئورۇپ بولاي دىدىم بىر تال قالدى.ـــ دىدى. دەل شۇ چاغدا بىر ئاتنىڭ ژىراقتىن چېپىپ كېلىۋاتقان ئاۋازى لوۋانى چوچۇتتى.ـــ ئانا، قارا!ـــ دىدى لوۋا ئورە قوپۇپ، ـ بىرسى كېلىۋاتىدۇ! رايونغا باردىغان چىغىر يولدىن بىر ئاتلىق چېپىپ كەلدى. يېقىنلاشتى. ئۇ ئاتلىق كادىر كىيىمى كەيگەن بىر كىشى ئىدى. ئۇ، كەنتتە توختىماستىن:

ـــ خالايىق، ئاڭلاڭلار! رايونلۇق خەلىق كومىتېتىنىڭ جىددىي ئوختۇرۇشى: ئەرتە بەيگە قىلمايدىغان بولدۇق!... ـ دەپ ۋاقىرىغىنىچە كېتىۋەردى.

ـــ نىمە؟ـــ لوۋا ۋاقىراپ شۇتىدىن چۈشۈپ، قاشانىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ، ھېلىقى كادىردىن سورىدى،ـــ نىمىشكە؟

ئەمما ھېلىقى كادىر بىر دەمدىلا لىنلان كەنتىنىڭ يولىغا چۈشۈپ، كوزدىن غايىپ بولدى، كەنتتە پەقەت ئۇنىڭ:

ـــ ... بەيگە قىلمايدىغان بولدۇق! قىلمايدىغان ...ـــ دىگەن سوزىلا قالدى.

ـــ نىمە گەپ؟ـــ كەنتتىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دىگـ

دەك هاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى.

ئېتىغا بۇغۇز يېرىۋاتقان ئافى بىرخالتا ئارپىنىڭ يېرىمـ
نى ئوقۇرغا توكۇپ تۇراتتى، ئۇ بەيگە قىلمايدىغان بولدۇق،
دىگەن سوزنى ئاڭلاپلا، خالتىنىڭ ئاغزىنى تۇتۇۋېلىپ خاپـ
لىقتا بىر تىنىپ ئالدى:

ـــ كارامىتىمنى كورسۇتۇمەن دەپ تۇرسام، چاتاق چىققىنـ
نى قارا. ئەستەغپرۇللا!

ـــ بۇ نىمە گەپتۇ؟ـــ سىنا كىپەككەملەنگەن ئوڭ قولىمنى
ئەينەكتەك بېشىنىڭ گەۋگىسى تەرەپتىكى ئازغىنە چېچىنى
سىلاپ، هاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدى.

ـــ لوۋا!ـــ دىدى ئانا قىزىنىڭ چاچ بوغچىنى تۇتقان
هالدا چۈشۈپ،ـــ بىر تاللا قالغان ئىدى، شۇنى ئورنۇ بتەي...

ـــ ياق، ئانا!ـــ لوۋا خودىدى نوختا كېيىشتىن قورققان
مۇزايدەك، ئانىسىدىن ژىراق قاچتى. ئۇ، بەيگىنىڭ ئۇشـ
تۇمتۇت ئوتكۇزۇلمەس بولۇپ قالغانلىغىنا ئىشەنمىدى. لېكىن
ئۇنىڭ سەۋىۋىنى بىلمىگەنلىگى ئۈچۈن، ئېتىغا مىنىپ بېرىپ،
ئاۋادىن سوراپ باقمىسى كەلدى.

كەنتتىكى كىشىلەرنىڭ هەممىسى هەيران بولۇشۇپ، سىنا
نىڭ قاشاسى تېشىدىكى يولغا كېلىپ، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كو
تەردى:

ـــ بۇ قىزىق گەپ بولدىغۇ، بەيگەـــ بىزنىڭ بۇ يەرنىڭ

قايىدسى. ژىلدا بىر نوۋەت...

— نىمشكە بەيگە قىلدۇرغىلى قويمايدىكەن؟

— بوپتۇ، ئۇخلاڭلار. بەيگە بولمسا، ئۇيقۇمزنى بولـ سىمۇ ئوبدانراق ئۇخلايلى...

— خەلق هوكۇمتى ئاممىنىڭ پىكرىنى ئاڭلىمايدىكەن؟

— هوكۇمەت بىزنىڭ ئورپ ـ ئادىتىمزنى ئوزگەرتمسە بولاتتى!

— ئىسىت، بىر ئاي ئاۋارە بولۇپ، ئېتىمىنى سەمىرتـ كىنىم...

— هەي...! چۇشۇنەلمىدىم جۇمۇ!

— ئاكىلار!— لوۋا بىر ئاز ئەيمىنىپ تۇرۇپ — ئاـ دەم ئېۋەتىپ كەنت باشلىغىدىن سوراپ باقمايمزمۇ؟

— كىم بارسۇن؟ قارارنى چىقىرىپ بوپتۇ، ئەندى سوريغانـ نىڭ نىمە پايدىسى!— سىنا قولىنى هاۋادا ئوينۇتۇپ سوزـ لىدى، — ئۇخلاڭلار، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلغانىنىڭ پايدىسى يوق. كىشىلەر ئاستا بىر ـ بىردىن قايتىشتى. سىنا شۇتا يېنىغا كېلىپ، قاشاغا يولۇنۇپ تۇرغان لوۋاغا:

— لوۋا! قايتىپ كىرىپ ئۇخلا! — دىدى.

— ... — لوۋا جاۋاپ قايتۇرمىدى. تۇن شامىلى ئۇنىڭ ئوردـ مە چاچلىرىنى ئۇچۇرتۇپ تۇراتتى...

— ئاۋارە بولما! — دەپ سىنا ئويگە كىرىپ كەتتى.

لوڭا قاشا يېنىدا يالغۇز خىيال سۈرۈپ تۇرۇپ قالدى: بەيگە قىلمىز دەپ، پۇتۇن يايلاقتىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئادەم بىر ئاي ئالدىراشتى؛ بۇ نوۋەتتىكى بەيگە ئوتكەن ژىل ـ لاردىكىگە ئوخشمايتتى؛ ئوتكەن ژىل يازدا ئادەم ۋە ئاتلار ئەندىلەتىن ھۇشىغا كەلگەن ئىدى، بۇ ژىل يازدا ئادەملەرگە ماغدىركىرىپ، ئاتلارمۇ سەمىرىپ قالغان. بۇلتۇرقىستا ئادەم ۋە ئاتلار زىيانغا ئۇچراپ، خەلق ھوكۇمىتىنىڭ رەھبەرلىگى بىلەن ئوت ـ بوغۇز تەييارلىغان ئىدى، ئاشلىغى پىتىشمىگەنلەرگە ھوـ كۇمەت ياردەم بەرگەن ئىدى، شۇڭا بۇ ژىل قىش كىشىلەرگە ئانچە ئۇزۇن ھەم سوۋۇق بىلىنمىدى. ئاۋامۇ خەلقىقە «بۇ ژىلقى بەيگە ئىشلەپچىقىرىش مۇۋەپپىقىيەتلىرىمىزنىڭ بەيگىسى بولۇدۇ» دىگەن ئىدىغۇ، نىمىشكە يەنە ئۇشتۇمتۇت ئوتكەزمەس بولۇپ قالغاندۇ؟ ھېلىقى جاكاچى كادىر نىمىشكە سوزنى ئۇخـ تۇرماستىنلا، ئېتىنى چېپىپ كېتىپ قالىدۇ؟ ئۇنىڭ رەڭگىـ روھىنىمۇ ئوبدانراق كورگىلى بولمىدا... لوۋا خىيال سۈرۈپ ئوز ـ ئوزىگە:

«مەن ئاۋادىن سوراپ كېلىمەن! بۇنى ئېنىق چۈشەنمەي بولمايدۇ!...» ـــ دىدى.

ئۇ، ئاتنىڭ يېنىغا كېلىپ، تامدىكى تەييار ئېگەرنى ئېلىپ، ئاستىلاپ توقىدى. ئات بەيگىگە چىقسام كېرەك، دەپ ئويلىـ دىمۇ، خوشاللىغىدىن كىشنەپ سېلىپ، بۇرنىغا لوۋادىن بىر

كاچات يەپ، چۇشكۇرىۋەتتى.

لوۋا ئاتنى يېتىلەپ چىقىپ، قاشانىڭ ئىشىگىنى ئاچقاندا، ئالدىدا تۇرغان بىر كىشىنى كورۇپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدى، كېيىن سىنجىلاپ قارىسا، ئۇ ئافى ئىكەن.

— نەگە بارىسىز؟ — دەپ سوردى ئافى ھەسرەپ تۇرۇپ.

— كارىڭ نېمە!

— لوۋا، راستىڭىزنى ئېيتىڭ، ماڭا كويەمسىز...؟

— ياق!

— ئويلاپ بېقىڭ، بىزقىدىناز خوشنا. كېچىگىمىزدىن بىللە ئوسكەنلىگىمىز ئېسىڭىزدىمۇ؟ ئون ياش ۋاختىمداسىز كېلىنچەك بولۇپ، مەن ژىگىت بولۇپ ئويناپتتۇققۇ!

— ھازىرسەن ئوزگۇرۇپ كەتتىڭ، ئافى!

— مەنما؟ ياق، ئوزگەرمىدىم ...

— سەن ئوزەڭنىلا بىلىدىغان كىشى بولۇپ قالدىڭ!

— ياق، مەن سىزنى ياخشى كورۈمەن!

— ياخشى كورۈدىغانلىغىڭنى بىلەلمىدىم!

— بىلەلمىدىم؟ — ئافى ھەيران بولۇپ سوزلىدى، — ھەر كۈنى قاشانىڭ نېرىسىدا تۇرۇپ ناخشا ئېيتىمەن، سىزگە ھەر كۈنى پاراڭ قىلىپ بېرىمەن، سىزنى سېغىنىمەن، بىردەم كورمەي قالسام، بىمارام بولۇپ كېتىمەن. شۇلاردىنمۇ بىلمەمسىز؟

— ياق، زادىلا بىلەلمىدىم. ئەگەر مېنى بىلسۇن دىسەڭ، يولومنى توسما، ئىشىم بار!

— سىز!... سىز ئاۋانىڭ پېنىغا بارامسىز؟

— ھەئە! — دىدى لوۋا، — ئافى، مەن ئۇنىڭدىن بەيگىنى ئوتكۈزىمىزمۇ، يوقمۇ، دەپ سوريغىلى باردىمەن.

— يالغان ئېيتىۋاتىسىز. ئۇنىڭ بىلەن خۇسۇسىي پاراڭ قىلغىلى بارىسىز.

— يالغان ئەمەس! — لوۋا ئۇنى ئىشتەردى، — نېرى تۇر، يول بەر!

— ياق، بارمايسىز!

ئافى ھاياجانلىنىپ لوۋانىڭ ئېتىنىڭ چۈلۈۋىرىنى تارتىپ تۇرۇۋالغاندا، ژىراقتىن ئاتنىڭ تاقىلداپ كېلىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلاندى. شۇنىڭ بىلەن ئافى چۈلۈۋرنى قويۇۋەتتى.

ئات «تاق — تاق، تاق — تاق...» قىلىپ ئاستا كېلىۋاتاتتى، بىر ئەر كىشىنىڭ لەيزان ئېيتقان غەزىلىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى، بۇ غەزەل ئاۋازى جىمجىت تۇندە پەرۋاز قىلىپ، كىشىنىڭ ژۇرىگىگە مۇكۈلۈق تەسىر قىلاتتى:

ئېيي بۇلۇت، بۇلۇت!

ئاستا ئوتسەن، قارلىق تاغ يېنىدىن،

ئېيي بۇلۇت!

ئۇمىت ئۈزەلمەيسەن؛ لېكىن ئۇنىڭدىن؛

قارلىق تاغ ھوسنىگە خۇشتار بولساڭ،
نىمشكە قورقۇسەن ئۇنىڭ قەددىدىن!

لوۋا بۇ ئاۋازدىن ۋە ناخشىنىڭ مەنىسىدىن ئۇنى كىم ئېيتىۋاتقانلىغىنى بىلىپ ئالالايتتى. ئۇ، خوشال بولدى ۋە ئافىغا:

— كەنت باشلىغى كېلىۋاتدۇ!— دىدى.

— سىزنى ئىزدەپ كەلگەندۇ!

— ياق، رايوندىن ئويگە قايتىشتا بىزنىڭ كەنتتىن ئوتۇدۇ...

قول چىرىغىنىڭ نۇرى لوۋانىڭ دېرىزىسىگە چۈشۈپ، ئۇيان - بۇيان يوتكەلدى...

— كەنت باشلىغى!— دەپ ئۇنىلۇك ۋاقىرىدى ئافى،— نىشانىنى تاپالماي قالدىڭىز! مانا مايەرگە يورۇتۇڭ!

— كىم بۇ؟— ئاۋاز ئېتىنى ئىلدامىتىپ يېتىپ كېلىپ، ئافىنى تونۇدى:

— ئافى، تېخى ئۇخلاۋىدىڭمۇ؟ ۋاي، لوۋامۇ بۇ يەردىكەنغۇ. ئەرتە بەيگىگە چۈشەمسىز؟ كېچىچە تەييارلىق كورۇمەن دەپ، ئاتنى ھاردۇرۇپ قويىسىڭىز، ئەرتە ژۇگۇرالماي قالمىسۇن.

— ئەرتە بەيگە بولامدۇ؟ لوۋا ۋاقىرىۋەتتى،— شۇ توغرىدا سىزنىڭ يېنىڭىزغا بىرەشقا يولغا چىقىۋاتاتتىم!

— بۇ نىمگەپ؟

— بۇ نىمگەپ؟ — ئافى ئاۋانىڭ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىنى، — سىلەر، كادىرلار ئوزەكلەر بىلگەنچە قارارچىقارساڭلار بولامدۇ، سىزنىڭ خەۋىرىڭىز يوقمۇ؟

— ياق!

لوۋا بايانتىن بىر كىشىنىڭ ئات ژۇگۇرتۇپ جاكا قىلىپ كەتكەنلىگىنى ئاۋاغا سوزلەپ بەردى.

— يوق گەپ! — دىدى ئاۋا ۋەقەنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، — ھازىر مېنىڭ مەجلىسنى تۈگۈتۈپ كېلىشىم. رايون باشلىغى ئەرتە بولۇدىغان بەيگىنى دەپ بىر كۈنلۈك ئۇيقىسىدىنمۇ قالدى. ھوكۈمەت بۇ نوۋەتتىكى بەيگە مۇناسىۋىتى بىلەن ئات بېقىش، ئات تەربىيىلەش ۋە ئات يېتىشتۇرۇش ... ئىشلىرىنى تەشۋىق قىلماقچى. نىمشكە ئوتكەزمەيدىكەن؟ ھوكۈمەت ئامما بىلەن مەسلىھەتلەشمەيلا ئۇنداق قارار چىقارمايدۇ. بۇ ھەر قاچان بۇزغۇنچىلارنىڭ ئىشى!

— بۇزغۇنچى؟ — سىنا چوڭ چاپىنىنى يېپىنچاقلاشقىمۇ ئېتىۋار بەرمەستىن، ئىككى ئۇزۇن پېڭىنى قانات‌تەك لەپىلدىتىپ، ئويدىن ژۇگۇرۇپ چىقىپ، ئاۋانىڭ ئالدىغا كەلدى، — ھوكۈمەت زادى قانداق قارار قىلدى، بەيگە بولامدۇ، يوقمۇ؟

— ھوكۈمەتنىڭ قارارى خەلقنىڭ ئادىتى بويىچە بولدى.

— ئۇنداق بولسا...

— مانا كورۈڭ! ئاۋا يانچۇغىدىن بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ سىناغە تۇزاتتى، — مانا، هوكۇمەتنىڭ ئۇختۇرۇشى...

سىنا ئاۋا قول چىرىغىنىڭ يورۇغى بىلەن ئۇختۇرۇشنى ئوقۇغاندىن كېيىن:

— توغرا! رايون باشلىغىنىڭ ئىمزاسى بار ئېكەن! — دەپ قەغەزنى ئاۋاغا بېرىپ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، كەنتكە قاراپ ۋاقىرىدى:

— خالايىق! بەيگە بولۇدىغان بوپتۇ! بايانتىن بۇزغۇنچىلار پىتنە تاراتقان ئېكەن! ھەممەگىلەر قوپۇڭلار، ئاتلىرىڭلارنى تويدۇرۇپ، ئەرتە بەيگىگە تەييارلىنىڭلار!

— ياق، سىنا ئاكا! — دىدى ئاۋا ۋە قولىنى كارناي قىلىپ ۋاقىرىدى، — قېرىندىاشلار! ئاتلىرىڭلارنى توقۇڭلار، بۇزغۇنچىنى قوغلايمىز! — ئۇ يەنە لوۋاغا قارىدى، — لوۋا، ئېتىڭنى مىنىڭ، چېپىڭ! — ئۇ لوۋاغا خۇددى ئاتلىق پارتىزانلار ئېچىدە كوماندىر ئوتدېلىنىيە بولغان ۋاختىدا جەڭ چىلەرگە بۇيرۇق قىلغاندەك، بۇيرۇق قىلدى.

لوۋا بوز ئېتىغا مىندى.

ئاۋانىڭ «ئۇررا!» دەپ ۋاقىرىشى بىلەن ئېتى خۇددى ئوقتەك ئېتىلىپ ماڭدى. لوۋانىڭ ئېتىمۇ قاشادىن سەكرەپ ئوتوپ، ئارقىسىدىن چاپتى. ئۇنىڭ: «ھەممەگىلەر قوغلاڭلار! بۇزغۇنچىنى تۇتۇمىز!» دەپ ۋاقىرىغان ئاۋازى ژىراقتىن

ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ـــ هوي لوۋا!ـــ ئانا تۇغمىلىرىنى ئىتىۋېتىپ ۋاقىردى،ـــ يەنە بىر ئوروم چېچىڭ ئورۇكسىز قالدى!

ـــ ئافى!ـــ دېدى سىنا تۇرغان جايىدىن تەۋرىمەي تۇرغان ئافىغا قاراپ،ـــ ئېتىكىنى مىنىپ چىقىپ قوغلىماي نىمە قىلىپ تۇرۇسەن!

ـــ هازىر، هازىر ماڭىمەن!ـــ ئافى خوشالىدىدا قاشادىن سەكرەپ ئوتۇپ كەتتى. ئۇ: مەن قوغلىمايمەن! ئەگەر ئېتىم بۇگۈن هېرىپ قالسا، ئەرتە ئالتۇن مېدال ئالالمايمەن، نېتىجىدە لوۋا مېنى ياراتماي قويۇدۇ... دەپ ئويلايتتى.

كەنتتىكى ژىگىتلەرنىڭ هەممىسى ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ، سىنانىڭ ئالدىدىن ئوتكىلى تۇردى.

ـــ تۇتماي قويماڭلار! بالىلىرىم!ـــ دەپ ۋاقىرايتتى سىنا.

ـــ سىنا ئاغا! سىز نىمىشكە ماڭمايسىز؟

ـــ ئېتىمنى قىزىم مىنىپ كەتتى!ـــ سىنا بەس ـ بەس بىلەن ئات چاپتۇرۇپ كېتىۋاتقان كىشىلەرگە قاراپ قالدى. شۇ چاغدا يول تۇتەك دەرياسىغا ئايلانغان ئىدى. سىنا گەۋدىسىدىكى ئازغىنە چېچىنى سىلاپ تۇرۇپ ئوز ـ ئوزىگە سوزلىدى: «هەقىقىي بەيگە دېگەن مانا مۇشۇ!»

★ ★ ★

ئاۋا بىلەن لوۋا ۋە بىر مۇنچە ئاتلىقلار لىنىلان كەنتىگە كېلىپ، ھەممە ئادەمنى ئويغۇتۇپ «بەيگە بولمايدىغان بولدى» دېگەن سوزنىڭ پىتنە ئېكەنلىگىنى ئۇختۇردى. لىنلان كەنتىدىكى كىشىلەر بوسوزنى ئاڭلاپ، ئاتلىرىنى توقۇپ، ئاۋا بىلەن بىللە گالى كەنتىگە قاراپ قوغلاپ ماڭدى. بۇلار گالى كەنتىگە يېتىپ كەلگەندە، بۇ يەردىكى ياشلار ئالدىرىغىنىدىن ئاتلىرىغا ياۋاداق مىنىشىپ، ئاۋالار بىلەن بىرلىكتە لەنكا كولىگە قاراپ ماڭدى. بۇلار كولىنى ئايلىنىپ، كول بويىدىكى ھەر بىر كەنتكە پىتنىنى ئۇختۇردى، شۇنىڭ بىلەن بارلىق يېزىلارنىڭ ياشلىرى قوزغالدى... بارا ـ بارا ئاۋا بىلەن لوۋانىڭ ئارقىسىدا ھېساپسىز ئاتلىقلار ئەترىدى بارلىققا كەلدى. ھېلىقى مۇناپىقنىڭ ئېيتقى ھەقىقىتەن ئۇچار بولسا كېرەك، 10 نەچچە كەنتتىن ئوتكىچىمۇ ئۇنىڭ قارىسى كورۈنمىدى...

★ ★ ★

تىكۇچى لىچى بۇندىن 8 ژىل ئىلگىرى بۇ يايلاققا كۆچۈپ كەلگەن ئىدى. ئۇ ئوزى بىلەن بىللە بىر ماشىنا ئېلىپ كەلگەن ئىدى. تىبەت كىشىلىرى بۇ ماشىنا بىلەن كارامەت قىلغاندەك ئاز ۋاختىتلا بىرەر قۇركېسىم تىكىۋاتقان لىچىنى كۆرۈپ، ئۇنى ھورمەت قىلىدىغان بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇ، تورت خىل مىللەتنىڭ تىلىنى بىلەتتى. ئۇنىڭ تىككۇچىلىك دۇكىنى

يايلاقتا پەقەت يەككە ـ يىگانە بولغاشقا، ئوقتى ناھايىتى ئېـ قىپ، كوپ پۇل تاپقان ئىدى. ئازاتلىقتىن كېيىن رايونـلۇق خەلق ھوكۇمىتى تىككۈچىلىك كوئوپېراتىۋى تەشكىل قىلىپ، ئون ئىككى ماشىنىنى ئىشقا سالدى. شۇنىڭ بىلەن تىككۈچىلىك ماشىنىسى كارامەت نەرسە بولۇپ تۇرىۋەردى. شۇندىن باشـ لاپ لىچىنىڭ ئوقتىمۇ ۋە يايلاقتىكى ئابرۇيىمۇ چۈشۈپ كەتـ تى. چۈنكى ئۇنىڭ ھۇنەرگە ئانچە ئۇستا ئەمەسلىگى ھەممىگە مەلۇم بولۇپ قالدى. ھازىر تىبەت قىزلىرىنىڭ ھەممىسى دېگـ دەك ماشىنىدا كىيىم تىكەلەيدىغان بولدى. شۇڭا كىشىلەر ئىش ھەققىنى كوئوپېراتىۋتىن بىر ھەسسە قىممەت ئالىدىغان لىچىنىڭ ئالدىغا ئىش كوتۇرۇپ بارماس بولۇپ قالغان ئىدى. بۇندىن ئۇچ كۈن ئىلگىرى بىر كونترابانت گەزمالچى سودىگەر ئۇنىڭ ئويىگە كېلىپ چۈشتى. بۇلار خېلى بۇرۇندىن تارتىپلا بىرىشـ كىلىش قىلىشاتتى. سودىگەر لىچىگە: بىر قۇر كادىر كىيىمى تىكىپ، ئۇنى ئوزەڭ كېيىپ، بەيگە ھارپىسىدا ژۇگۇرۇڭ ئاتـ قا مىنىپ، «بەيگە بولمايدىغان بولدى!» دەپ سوز تاراتساڭ، ئىككى مىللىون دوللار پۇل بېرىمەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كىيىم ئوزەڭگە قالدۇ، شۇنداق قىلساق، «رايونلۇق خەلق ھوكۇـ مىتى بەيگە بولۇدىغان كۈنى رەسۋا بولۇدۇ، خەلق بىلەن خەلق ھوكۇمىتى توقۇنۇشۇدۇ، پۇقرالار ھوكۇمەتكە نارازى بولۇدۇ، ھوكۇمەت ۋەقەنى بىلەلمەي، خەلقنە جاۋاپ بېرەلمەيدۇ، قىسـ

قىسى، ئۇلار (رايونلۇق خەلق ھوكۇمىتى) نىڭ بېشى قېيىپ كەتسۇن، دېگەن ئىدى. لىچى بۇنى ئاسان سودا ئېكەن‌دەپ، سودىگەرنىڭ سوزىگە ماقۇل بولغان ئىدى. ئۇ، بىرىنچىدىن، كىيىمنى تىكىش ئۈز ھۈنىرىم، بىر ئاخشامدىلا تەييار قىلىمەن، ئىككىنچىدىن، ژۇگۇرۇك ئات بىلەن چىقسام، پۇتۇن يايلاق‌نى بىر كېچىدىلا كېزىپ چىقىمەن، ئۈچىنچىدىن، ھەر خىل تىللارنى بىلىمەن، ئاي قاراڭغۇسىدا كىم مېنىڭ تىككۈچى ئېكەنلىگىمنى پەرق قىلالىسۇن، ئىككى مىليون دوللار پۇل ئازگەپمۇ، 3 ئاي ئىشلىسەممۇ ئىككى مىليون دوللار تاپالمايمەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئوقتىمنى كوئوپېراتىۋ تارتىپ كەتتى، دەپ ئويلىدى.

لىچى ئۈز پلانى بويىچە مېڭىپ، ئاخىرقى كەنتىكە يەتكەندە، تاڭ ئېتىشقا، ئىككى مىليون دوللار پۇل قولغا كىرىشكە ئاز قالغان ئىدى. ئۇ، بىر ئۇستەكۈدىن ئېتىنى سەكرىتىپ ئوتۇپ، بىر ئورمانلىققا كىرىپ، كىيىملىرىنى يەڭگۈشلەش خىيالىغا كېلىپ تۇرغاندا، ئارقا تەرىپىدىن كىشىلەرنىڭ سالغان چۇقانلىرى، ئات تۇياقلىرىنىڭ دۇپۇرلىگەن ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ: ئىش بولمىدى، دەپ تىتىرەپ كەتتى ۋە ئوتىگى بىلەن ئېتىنى بولىشغا بەقىندىرىپ، بىر دوڭگە قاراپ چاپتى. ئۇئەسلىدە دوكۈنى ئايلىنىپ، ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنى ئېزىقتۇرىۋەتمەكچى ئىدى.

— ئۇرا!...

— چېپىكلار!

— ھۇ ـ ش ـ ش...!

— تۇتۇكلار!

— قاچۇرۇڭە تمەكلەر!

چۇقان، ھۇشقۇيتۇش ئاۋازلىرى ئەترابنى بىر ئالدى.

ئاتلار خۇددى بوراندەك چېپىشىپ كەلمەكتە، بۇ ئىچى غەزەپ ئوتى بىلەن تولغان ژىگىتلەر، قۇرساقلىرى بۇغۇز بىلەن، چاي بىلەن تولدۇرۇلغان ئاتلار بەس ـ بەس بىلەن چېپىشماقتا... بۇلار قاچقۇننىڭ قارىسىنى كورگەندە، قامچىلار ھاۋادا تېخىمۇ غۇيۇلداشقا باشلىدى.

— تارقىلىڭلار، قورشايمىز!— ئاۋا خۇددى ئوز ۋاختىدا جياڭكەيشى باندىتلىرى بىلەن ئۇرۇشقاندا بۇيرۇق چۇشۇرگەندەك بۇيرۇق قىلدى.

ئاتلىقلار تارقىلىپ، خۇددى يا ئېلىپ چىققان تاشقىن سۇدەك، بىردەمدىلا يايلاقنى قاپلاپ كەتتى. ئارقىسىغا قارىغان لىچىنىڭ قولى قېتىپ قالدى، ئاستىدىكى ئاتمۇ ئۇركۈپ كىشنەپ ـ سەكرەپ لىچىنى ژىقتىۋەتتى، لېكىن لىچىنىڭ ئوتىگى ئوزەكگىگە ئىلىنىپ قالدى. ئۇ ئاتنىڭ يايلى بىلەن ئېيىلىنى مەككەم تۇتۇۋالدى. ھازىر ئۇ قورقمىدىن ئىككى مىليون پۇلنىمۇ ئۇنۇتۇپ، تەغدىرىنى مۇشۇ ئۇركىگەن

ئات بىلەن قېتىپ قالغان ئىككى قولىغا تاپشۇردى...

لوۋانىڭ ئېتىنىڭ ئالدى پۇتى تۆيۇقسىزلا مۇدۇرلۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىكى ئات بېشىدىن سەكرەپ ئوتۇپ كەتتى. بۇنى كورگەن ئاۋا دەرھال لوۋانىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنىڭ بوز ئېتىنى بىر تارتىپلا قوپۇرىۋەتتى.

— قېرى ئېتىكىزنىڭ ئىشى بولمىدى، كېلىڭ، ئىككىمىز بىر ئاتقا مىنگىشەيلى.—دىدى ئاۋا.

— بولۇدۇ!—لوۋا سوزلەۋېتىپلا ئاۋانىڭ ئارقىسىغا مىنگەشتى... بوز ئات ھەممىنىڭ كەينىدىن ئاقساپ ماڭدى.

ئاتلىقلار تىككۈچىنىڭ ھېلىقى ئۇركۈپ كەتكەن ئېتىنى قورشاپ ئالغاندا، يايلاقنىڭ ژۇقۇرى تەرىپىدىكى قارلىق تاغدىن كۆن كوتۇرۇلۇپ چىققان ئىدى، تىككۈچى لىچىنىڭ رەڭگى-روىيدا قان دىدارى قالمىغان ئىدى. ئۇ مۇشۇ يۇز-دىن ئارتۇق قامچا ئالدىدا ئوز خوجايىنىنى ئىقرار قىلدى.

شەك يوقكى، ھېلىقى ئىككى مىللىون دوللار دەسمايە بىلەن ھېسابسىز پايدا ئېلىشقا تەۋەككەل قىلغان «سودىگەر»مۇ قولىغا چۈشتى.

بەيگە ئادەتتىكىچە ئوتكۈزۈلدى. يېشىل كىمخاپقا ئوخشىغان يايلاقتا قىزىل بايراقلار لەپىلدىمەكتە، خوشال ئاۋازلار ياڭرىماقتا. ئاقى ئات ئۈستىدە مەغرۇرلۇق بىلەن ھۆنرىنى كورسەتمەكمە. ئاقى ئاۋانىڭ ئېتى ھېرىپ قالدى، ئەندى

بەيگدە ئوزەم ئۇتۇپ چىقىدىغان بولدۇم، مەيداندا مەن بىلەن مۇسابىقىلىشىدىغان ئادەم يوق، دەپ ئويلايتتى. ئافى كىشىلەرنىڭ چاۋاك ئاۋازلىرى ۋە باركا-للىرى ئىچىدە ئۇزۇن تۇۋار يەگلىرىنى يۇلاڭلىتىپ، يەردىن ئالغان ئون نەچچە قىزىل بايراقچىنى ئىگىز كوتۇرۇپ، كىشىلەر ئالدىدا ئېيتىنى ھايداپ كورەڭلىمەكتە.

شۇ چاغدا ئاۋا بىلەن لوۋا تاماشا كورگۈچىلەر قاتاردا ئولتۇرغان ئىدى. لوۋا باشقىلارغا قوشۇلۇپ كۇلۇشۇپ ۋاقىرىدى:

— يارايسەن ئافى!

— لوۋا!— دىدى ئاۋا تېچسىزلىنىپ،— مەن قايتىمەن. ھېرىپ كەتتىم...

— ياق، ئاۋا! ياڭللا ئاۋا، ئولتۇرىڭا، ئەنزى يادىمغا كەلدى. بېشىمدا يەنە بىرتال چېچىم ئورۇكسىز قالغان ئىدى. شۇنى ئورۇشۇپ بېرىڭا!

— ماقۇل،— ئاۋا دەرھال ئوزىنىڭ قالپىغىدىن بىر تال قىزىل مەشئەت ژىپنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئۇنىڭ ھېلىقى ئورۇكسىز قالغان چېچىنى ئەپلەپ ئورۇپ، باغلاپ قويدى.

نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ باشلىرىنى ئارىلاپ كوز سېلىپ ئولتۇرغان لوۋانىڭ ئانسى ئاۋانىڭ قىزىنىڭ چېچىنى ئورۇپ قويغانلىقىنى كورۇپ مۇرىسى بىلەن سىناغا ئىشارەت قىلدى،

بۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككۈيلەن ئەھۋالنى كورۇپ، پىسكلاپ كۈـ لۈشۈپ قويدى.

لوۋانىڭ ئاۋا بىلەن بىللە ئولتۇرغانلىغىنى كورگەن ئافمۇ بىر ئۇلۇق ـ كىچىك تىنىپ:

ـــ نېتىجىدە يەنە مېنى ياراتمايدىكەن! ـــدەپ، ئاتـتىن چۈشۈپ كەتتى.

ھەممىنىڭ ئىززەت ـ ھورمـتىگە ئېـگە بولغان پىشقەدەم رايون باشلىغى ئۇزۇپ چىققانلارنىڭ ئىسىملىگىنى ئوقىدى.

1 ـ مۇكاپاتقا ئېگە بولغۇچىلار ئىككى كىشى: ئاۋادىنجۇ! ئاۋادىنجۇ! ـــ ئۇمۇلايىم ئاۋازى بىلەن تەكـرار ـ تەكرار ئوقـدى، ـــ لوۋا! لوۋا! ھەر بىرسىگە بىردىن ئالتۇن مېدال! ئاتـلىرىغا بىردىن ئېگەر!

مەيداندا گۈلدۈراس ئالقـىش كوتۇرۇلـدى. ئاۋا بىلەن لوۋانىڭ بەيگىگە قاتناشمىغانلىغـىنى ھەممە كىشى بىلىـمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مۇكاپاتقا ئېگە بولغانلىغىغا قىلـچە ھەيـران بولمىدى؛ ھەتتا ئافمۇ تەستىقلاپ ئىككى قولىنى كوتۇرۇشكە مەجبۇر بولدى.

1954 - ژىلى 10- ئاۋغۇست كۆكمەن.

ئوۋچى قىزى

I

ژىراق بىر پايناپ جايدىكى تاغ باغرىدا، قېرى ئوۋچى پىنسو ۋە ئۇنىڭ قىزى رۇيلى ياشايتتى. ئۇلار بۇ يەردە كىشىلەرنى ئاز ئۇچرۇتۇش بىلەن زېرىكىپ قالمايتتى. ئۇلارنىڭ ئويىدە ئورۇقمۇ ئەمەس، سىمىزمۇ ئەمەس بىر ئات ۋە بىرناھا-يىتى ئالمان ئوۋ ئىشتى بار ئىدى.

يازنىڭ يېڭى باشلانغان ۋاختى. ئورغۇن كاككۇكلار ئۇ-لارنىڭ كىگىز ئويىنىڭ ئەترابىدىكى قېيىن ئورمانلىغى ئىچىدە سايرىماقتا، لېكىن كاككۇكلارنىڭ ئوزۇنى كورگىلى بولمايتى-تى، خۇددى گۇل-چىچەكلەر سايرىشىۋاتقاندەك تۇراتتى. ئورمانلىق بويىدىكى تىنىق كولىگە چۈشۈپ تۇرغان قارلىق تاغنىڭ سايىسى كىشىنىڭ كوزىگە خۇددى بۇ تاغ كولىدە ئەمەس، ئاسماندا تۇرغاندەك كورۈنەتتى. كولدە ئورغۇن ياۋا ئوردەكلەر غاقىلداپ بىر-بىرىنى قوغلاشماقتا. ئورغۇن قاغا-قۇزغۇنلار ئوۋچىغا مېھمان بولۇپ، ئاق ئوي ئەترابىغا كېلىپ

ئۇنى ـ بۇنى ئىزدەپ تېپىپ يەيتتى.

پىنسو يەككە ـ يىگانە قىزىنى ئوز قولى بىلەن ئارزۇلاپ چوڭ قىلدى. بۇنى چوڭ قىلىش پىنسو ئۇچۇن ئەركەك غاز ئوز بالىلىرىنى چوڭ قىلغاندىنمۇ تەس بولدى. ئۇ، ئوۋغا چىقسا، قىزىنى ھېمىشە ئېتىنىڭ ئارقىسىغا مىندۇرۇپ ئالاتتى. ئازات لىقتىن كېيىنكى بىر نەچچە ژىلدىن بۇيان بۇ قاقاس ساي تېچلىنىپ قالدى. چۇنكى بۇ يەردە ئوۋ قىلىدىغان جىياڭ كەيشى باندىتلىرى يوقالغان ئىدى. ئۇلار ئوز ۋاختىدا نەدە ئوۋ قىلسۇن! ئۇلار ئوۋچىلار چۇشۇرگەن نەرسىلەرنى بۇلاپ ئېلىپ، ئوزەم چۇشۇرگەن دەۋالاتتى. رۇيلى ئەنە شۇ تېچ سايدا خۇددى بىر قىزىل گۇلدەك بولۇپ ئوستى. براق ئۇنى كورگىلى كېلىدىغان كىشىلەر ھەتتا يوق دىگۈدەك ئىدى. بۇمۇ پىنسونى قايغۇغا چۇشۇرۇدىغان مەسىلىلەرنىڭ بىرسى بولۇپ قالدى. قايسى تەرەپتىن ئويلىمىسۇن، قىزغا بىرلايىق تېپىش جىددىي ئىشلاردىن بولۇپ قالدى.

بىر كۇنى دادا، قىز ئىككويلەن مۇنداق بىر ۋەقەگە ئۇچرىدى:

كۇن شەرقتىن ئەندىلەتىن ئوزىنىڭ نۇرىنى چېچىپ چىقىۋاتاتتى. رۇيلى دادىسى پىنسو بىلەن ئورمانلىقتا ئېيىقنىڭ ئىزىنى ئەگىشىپ ماڭماقتا. نەم توپىدا ئېيىقنىڭ يوغان ـ يوغان ئىزلىرى قالغان ئىدى. پىنسو مىلتىقنى تۇتۇپ ئومىلەپ

ماڭماقتا. رۇيلى بىر تۇپ قېيىنغا يولۇنۇپ ئوتكۇر، مۇھەببەتـ چان كوزى بىلەن ئالدى تەرەپكە نەزەر سالماقتا. ئۇ بىردىنلا بىر كولچەك يېنىدا كىچىك بالىغا ئوخشاش ئىكـكى كىچىك ئېيىقنىڭ خۇددى ئۇرۇشقاندەك چېلىشىپ، كولچەكنىڭ سۇـ يىگە مىلىنىپ تۇرغانلىغىنى كوردى.

ـــقاراڭ دادا، ـــدىدى رۇيلى پىنسونىڭ يەلـكىسىگە ئۇرۇپ.

ـــ كوردۇم!

ـــ ئىككىمىز تەڭلا ئاتايلى!

ـــ يەنە بىر ئاز يېقىنلىشايلى...

پىنسو بىلەن رۇيلى پۇتىنىڭ ئۇچىدا مېڭىپ، بىر نەچچە قەدەم ئالدىغا يوتكۇلۇپ، ھېلىقى قارا باسقان بىر جۇپ كىچىك ئېيىقنى قارىغا ئالدى.

ـــ بىر، ئىككى، ئات! ـــدىدى پىنسو پەس ئاۋاز بىلەن.

«پاڭ!» ـــ ئىككى مىلتىق ئوخشاشلا ئېتىلدى، ھېلىقى بىر جۇپ ئېيىقمۇ ئاۋاز بىلەن تەڭلا ژىقىلدى... ئوۋ ئىشتى پىنسوـ نىڭ يېنىدا خوشاللىق بىلەن بېشىنى كوتۇرۇپ، تىلىنى چـ قىرىپ ئوينا قىلدى.

ـــھا ـ ھا ـ ھا! ... ـــ رۇيلىنىڭ كۇلكە ئاۋازى ئورمانـنى بىر ئالدى. ئۇ، خۇددى ئاق قۇشقاچتەك سەكرەپ كولچەك بويىغا كەلدى...

«ۋاي!...» پىنسو چوچۇپ، بىردىنلا ۋاقىرىۋەتتى. بىر قېرى چىشى ئېيىق ئالدى قولىنى پىنسونىڭ يەلكىسىگە ئارتىپ ۋالغان ئىدى، ئېيىقنىڭ ئاغزىدىن بەدبوي بىر ھىد چىقىپ تۇراتتى. پىنسو كونا ئوۋچىلىق تەجرىبىسى بىلەن ئوزىنى توختۇتۇپ ئېلىپ، شاقىدا ئورۇلۇپ، ئېيىقنىڭ بوينىنى بېشى بىلەن تىرەپ تۇرۇۋالدى. لېكىن قانداقلا بولمىسۇن، ئېيىق كۆچلۈك ئىدى، ئۇ پىنسونى خۇددى بىر قورام تاشتەك بېسىپ ۋالدى...ئوۋ ئىشتى قانداق قىلىشنى بىلەلمىگەندەك، يانداتۇرۇپ قاۋىساتتا.

بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان رۇيلى ئارقىسىغا قاراپ، دادىسىنىڭ ئېيىق بىلەن تۇتۇشۇپ قالغانلىغىنى كوردىدە، «ۋاي دادا!» دەپ ۋاقىراپلا پىچىغىنى قولىغا ئېلىپ ژۇگۇرۇش ئالدىدا تۇراتتى. شۇ ھالەتتە بىر ئەر كىشى ئۇنى چاقىرىپ توختۇتۇۋالدى:

ـــ قىزچاق! بارماڭ!

رۇيلى ئارقىسىغا قارىدى، ئۇنىڭ ئارقىسىدا بىر ياش كىشى ئۇچ ئاچماق شاخ چىقارغان بىر دەرەخقە يولۇنۇپ، پىنسو بىلەن ئېيىقنى قارىغا ئېلىپ تۇرغانلىغىنى كوردى. رۇيلى ژۇگۇرۇپ بېرىپ، ژىگىتنىڭ ملتىغىنى تۇتۇۋالدى:

ـــ ئاتماڭ! دادامغا تېگمە كېتىدۇ!

ـــ سىڭلىم، قورقماڭ. قارىغا تەگدۇرەلەيمەن. يالغۇز ئېيىقنىلا چىنەيمەن...ـــدەپ، ژىگىت رۇيلىنى نېرى ئىشتىتەردى.

رۇيلى ئۇنىڭغا ئىشەنمەي ، ئاغزىنى ئاچقىنىچە قاراپ قالـ دى . ئۇنىڭغا ئىشىنىشى ھەم مۇمكۇن ئەمەس ئىدى ، قانـداق قىلىشنى بىلەلمىدى .

«پاك!» ـــ ملتىق ئېتىلدى . ئېيىق پىنسو بـىلەن بىللىلا ژىقىلدى...رۇيلى كوزىنى ئىتىۋالدى . ئۇ ، تىترەپ ، دەلدۇـ گۇنۇپ دادىسى تەرەپكە ئېتىلدى...

ژىگىت ئاۋال پىنسونىڭ يېنىغا كەلـدى . پىنسو قان ۋە ژۇڭغا مىلەنگەن قولى بىلەن قېيىن دەرەخنى قۇچاغلاپ ئورـ نىدىن تۇردى .

ـــ دادا!ـــ دىدى ئۇنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلگەن رۇيلى ،ـــ بىرەر يېرىڭىز زەخمەيىدىمۇ؟

پىنسو قىزى بىلەن كارى بولـماستىن ، ئالدىدا تۇرغان بۇ ئاجايىپ ژىگىتكە ھەيران بولغان ھالدا قارىـدى . بۇ ژىگىت خۇددى ئايالالارغا ئوخشاش ئۇزۇن چاچ قويغان ، چاچـلىرى چۈگۈلۈپ كەتكەن ئىدى . يۈزى تىبەتـلىكلەرنىڭكىدىن سەل ئاقىراق ، قاشلىرى ئايالالارنىڭكىگە ئوخـشاش نازۇك ئىـدى ، ئالدىغا چىقىپ كەتكەن ، كەڭ مەيـدىسىگە بويۇنغا ئاسـىدىغان رەڭدار جامەرۇايىت ئۇنچىلىرىنى ـــ ئايالالارنىڭ نەرسىلىرىنى ئېسىۋالغان ، بېلىگىمۇ بىر جۈپ ئايالالارنـىڭ قىزىل كـىگىز ئوتۇگى بىلەن بىر دانە غىرجەكنى ئېسىۋالغان ، لېكىن ئۇزى بالاڭ ئايال ئىدى...

ـــ سىز كىم؟ـــ دەپ سورىدى پىنسو.

ـــ مەن گەلەي① بولۇمەن.

بۇ ئاجايىپ ئىسىمنى ئاڭلىغان رۇيلى كۈلكىسى تاسلا قالدى.

ـــ نىمە ئىش قىلىدىغان ئادەمسىز؟ـــ پىنسو يەنە سورىدى.

ـــ ھەي، تاغا، سوزلەپ كەلسەم گەپ تولا!ـــ گەلەي يۇزىگە چۈشۈۋالغان چاچلىرىنى ئارقىسىغا تاشلىۋېتىپ سوزلىدى،ـــ بۇندىن بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى ئاجۇ② ئىدىم. ھازىر ...ئاجۇلۇقمۇ قىلالمايدىغان بولدۇم. قېدىنسىزىم تۇتاق كېسىلى بىلەن ئولۇپ كەتتى ...مەن ئۇنىڭ بىلەن جىزۇسەندە مازانى تاۋاپ قىلىپ قايتىپ كېلىۋاتقان ئىدىم. ئۇ يولدا ئولۇپ قالدى... تېخى ئولۇمىنى ئۇزاتمىدىم...

ـــ نەدە قالدى؟ـــ پىنسو سورىدى.

ـــ ئاشۇدەريانىڭ بويىدا...

ـــ ۋاۇ! رۇيلى! ئاۋال كورۇپ كېلەيلى!ـــ پىنسو رۇيلىنى تارتتى،ـــ ئېيتقىنى بىردەم تۇرۇپ كوتۇرۇپ كېتەرمىز...

گەلەي بۇ ئىككويلەننى باشلاپ، بىر مۇنچە قېيىن دەرەخلىرىنى ئارىلاپ، دەريا بويىغا يېتىپ كەلدى، دەريا بويىدا بىر ئات گەلەينى كورۇپ كىشنەشكە باشلىدى.

① «ئالدىرىماڭ» دېگەن سوز.

② ناخشىچى، ئەلنەغمىچى.

ـــ بۇ، مېنىڭ سۇرئېتىم. مانا كورۇكلەر... ـــ دېدى گەلەي. ئۇ پىنسو بىلەن رۇيلىنى ئېتىنىڭ يېنىغا باشلاپ كەلدى. ئاتنىڭ يېنىدا بىر ياش ئايال ياتاتتى... ـــ بۇ مېنىڭ خوتۇنۇم ـــ ناۋا!

رۇيلى دادىسىنىڭ قولىنى تۇتۇپ، ئاستا جەسەدنىڭ يېنىغا كەلدى... بۇ جەسەدنىڭ ماكلاي چېچى شامالدا لەزان يەلپۇنۇپ، ئۇنىڭ پىشانىسىدىن ياشلىق، مۇلايىملىق ئالامىتىنى كورسۇتۇپ تۇراتتى، پىشانىسىدا قىلچە قورۇق كورۇنمەيتتى. لېكىن چىرايى ئادەمنىڭ قورقمىسى كەلگىدەك ئاقارغان، كوزلىرى ژۇمۇلغان، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئاستىنقى قاپاقلىرىنى يېپىپ ئالغان، كوزىنىڭ قورۇغىدا بىر ئەگمەش سىزىق پەيدا بولغان ئىدى. چىرايىلىق ھەم تولۇق مەكزىدىكى يېقىملىق زىننق سەل ـ پەل كورۇنۇپ تۇراتتى. كورگەن كىشى ئايالنى ھايات ۋاختىدا غەزەلگە ۋە ئۇسۇلغىمۇ ئۇستا بولسا كېرەك دەپ ئويلايتتى، ئۇنىڭ ئويماقتەك ئاغزى مەككەم ژۇمۇغلۇق ئىدى، جوجىيىدىن بىر پېرى ئاغرىغان كىشىدەك بىر قىياپەت بىلىنىپ تۇراتتى، بۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئۇنىڭ ناھايىتى ئازاپلانغانلىغىنى ھىس قىلاتتى؛ سۇنئىي ژىپەكتىن تىكىلگەن قىزىل پەشمىتى ئۇنىڭ تېنىنىى ئوراپ تۇرۇدۇ، پېنىدا بولسا بىرداپ تاشلاغلىق... رۇيلى ئىختىيارسىز تىترەپ كەتتى، ئۇنىڭ ئالقىنىدىن تەر چىقتى...

ـــ ئەلھۇكمۇلىللا! ـــ پىنسو دۇرۇت ئوقۇدى، ـــ ھەي بىچا ـ

ره ، گۈلدەك ئېچىلىدىغان ۋاختىدا غازاڭ بوپسەن...جايىڭ جەننەتتە بولغاي! ئاللاسىنىڭ ئۇ دۇنيالىقىنى بەرسۇن...

رۇيلى گەلەيگە يەر ئاستىدىن قارىدى. گەلەينىڭ كوزىدە ياش يوق ئىدى، ئۇ، تەرىنى زوردىن-زورغا تۈرۈپ، ھەسسە-رەتلەنگەن كىشىدەك قىياپەتكە كىرىۋالغان ئىدى. رۇيلى ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ كوزىنى بىر ئالايتىپ ئالدىدە، جەسەتكە قاراپ كوڭلى بۇزۇلۇپ، پىنسونىڭ بىلىگىگە ئېسىلىپ ژىغلاپ كەتتى.

پىنسو جەسەدنىڭ بېشىنى، گەلەي ئايغىنى كوتەردى، رۇيلى ئوتتۇرىدا تۈرۈپ دۇمبىسىنى تۈتۈپ، ئۇن-تۇنسز ھالدا دەريانى بويلاپ ماڭدى. رۇيلى جەسەتكە قاراشقا پېتىنالمىدى، لېكىن بۇ ياشتا ئوزى بىلەن تەڭ بولغان بىچارىغا ئوبدان قارىۋالغۇسى كەلدى. ئۇنىڭ كوزىدىن ئاققان ياش كوزىنى خىرىلەشتۈرۈپ قويدى. ئۇ: «بۇنىڭغا نىمە چارە بار، تۇتقاق كېسەل بىلەن ئولۇپتۇ. ئېھتىمال بۇباغرى تاش ژىگىت ياخشى قارىمىغان بولسا كېرەك. ئەپتىدىنمۇ چىقىپ تۇرۇدۇ»— دەپ ئويلىدى.

پىنسو دۇرۇت ئوقۇپ تۈرۈپ، جەسەدنىڭ بېشىنى سۇغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن جەسەت ھېچقانداق رەسمىيەتسىزلا دەريا‌غا ئۇزۇتۇلدى. قارلىق تاغدىن چۈشكەن سوۋۇق سۇ ئاستىلاپ جەسەدنى چوكۈرۈپ كەتتى. بىر ئازدىن كېيىن

دەريانىڭ سۇيى يەنە خۇددى ھېچقانداق ۋەقە تۇغۇلمىغاندەك تېچلىنىپ كەتتى... لېكىن جەسەدنىڭ كىشى قورقىدەك تاتىرىپ كەتكەن يۈزى بىلەن ھەسرەت بىلگىسى چىقىپ تۇرغان كالپۇكلىرى رۇيلىنىڭ كوز ئالدىدىن كەتمىدى.

ـــ ھەي ژىگىت!ـــ دىدى پىنسو ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، يەلكسىنى تۇتۇپ،ـــ قانداق، ئەندى قانداق قىلماقچىسىز؟...

ـــ تېخى بىر نەرسە ئويلىغىنىم يوق، تاغا...

ـــ ئوۋغا ئامراقمۇسىز؟ ئەگەر...

ـــ ئوۋقىلىشنى بىلمەن، قارىغا چىنەلەيمەن، باتاكدىكى ۋاختىمدا ئوۋچىلىق قىلاتتىم.

ـــ ئەگەر خالىسىڭىز بىز بىلەن بىللە بولۇڭ، مەنمۇ رۇيلى بىلەن ئىككى جان. ئوزىمىز سېرىق ياغ يىگەن يەردە، سىزگە قۇرۇق چاي بەرمەسمىز...

رۇيلى پىنسونىڭ يېڭىنى سىلكىدى.

ـــ مەن...مەن...ـــ گەلەي دەققەت بىلەن پىنسوغا قاراپ ئالغاندىن كېيىن، يەنە رۇيلىگە قاراپ سوزلىدى،ـــ دىلىڭىزلەرگە ياقماي قالارمەنمىكىن دەپ قورقىمەن...

ـــ دىلغا ياقمايدىغان ھېچنىمە يوق، مەن شۇنداق كوكۇل چەك ئادەم. ياش ئادەمنىڭ سەرگەردان بولۇپ ژۇرۇشنى خالىمايمەن، خەلق ھوكۇمىتى غەمخۇرلۇق قىلىدۇ، شۇنداق بولسىمۇ ياش ئادەم ئوز كۇچى بىلەن جان بېقىشى لازىم.

هوكۈمەت قىلىدىغان ئىشلار ئاز ئەمەس. بۇرۇن ئوۋچىلىق قىلىغان كىشى ئوز جېنىنى باقالمايتتى. هازىر بولسا تاغ ئىچىگە، دالىلارغا ئوزىمىز بارىمىز. هوكۈمەت چۈشۈرگەن تېرىلغۇ ئۈچۈن پۇل قىلىپ بېرىدۇ. قاراڭ، مۇشۇ كوزىيەتمەيدىغان ئورمانلىق بىزگە قارايدۇ. بۈيەردىكى ئېيىق، بۇغا، تۈلكە، ژىلپىزلەرنىڭ هەممىسى چاقچان ۋە قارىغا تەگدۇرەلەيدىغان ئوۋچىلارنىڭ! ــ پىنسو بېشىغا ئارتىۋالغان تۈلكە تېرىسىنى قولىغا ئېلىپ، قولى بىلەن كومۇچتەك ئاپپاق تۈرغان چوققىنى كورسەتتى، ــ مەن رايونغا بېرىپ مەلۇم قىلىپ قويايمۇ.

ــ رايونغا مەلۇم قىلىپ قويايمۇ؟ ــ گەلەينىڭ پىشانىسى قورۇلدى، ــ تاغا، سوزنى باشتا ئېيتىۋالايلى، سىز رايونغا بېرىپ مەلۇم قىلىسىڭىز، مەن بۈيەردە تۇرالمايمەن. رايون مەنسەپكە ماكانسىز ئادەمنىڭ بۈيەردە تۇرۇشىغا ئۇنۇمايدۇ.

ــ بىز... ــ دىدى رۇيلى سوز ئارىلاپ، ــ رايونغا مەلۇم قىلمىساق بولمايدۇ!

ــ مەلۇم قىلىشنى قىلىش كېرەك، ــ دىدى گەلەي غەيرى تەبىي هالدا، ــ ئەمما ئاۋال بىر نەچچە كۈن مېنىڭ سىلەرگە ئەسقاتقىنىم ــ ئەسقاتمايدىغانلىقىمنى كورۈپ بېقىپ، ئاندىن مەلۇم قىلىساڭلار ئېكەن.

ــ شۇنداق قىلىساقمۇ بولۇدۇ. ــ دىدى پىنسو، ــ بوپتۇ، بىر نەچچە كۈننى ئوتكۈزۈپ مەلۇم قىلايلى، سىز بىزنىڭ ئويگە

كوتۇپ قالغانـدىن كېيىن ، رايون بىلسمۇ، بەلكىم بىر نەرسە دېمەس.

رۇيلى يەنە چاندۇرماستىن پىنسونـڭ پىـڭدىن تۇتۇپ سىلكىدى. پىنسو بولسا: سەن نېمـىنى بىلەتـتىڭ، شۇنداق بولدى مەرگەنلىك ئېنىمىزغا ئەكسۇالساق بولمايدىكەن، دېگەنـدەك قىلىپ، رۇيلىگە گولۇيۇپ قويدى.

ـــ رەھمەت ئاتدارچىلىقىمىزغا!ـــدېدى گەلەي پىنسوغا تازىم قىلىپ، ئاندىن كېيىن كۇلۇمسىرەپ رۇيلىگە قارىدى.

رۇيلى ئوزىنى گەلەينىڭ كۇلۇمسىرەپ تۇرغان كوزىـدىن قاچۇرۇپ، ژىراقتا قاراپ تۇرۇۋالـدى. ئۇ، ھازىر پىنسوغا ئوخشاش خوشال ئەمەس. ئۇ، ھېلاراقتا خوتونى ئولگەن بىر كىشىنىڭ بىرەمدىلا كۇلۇپ يەنە بىر قىزغا قارىشىنى ھارغالـدىدە، بۇنى كوڭلىگە پۇكۇپ قويدى.

شۇندىن باشلاپ پىنسونىڭ ئاددىي ئائىلىسىگە يەنە بىر ياش ئادەم قوشۇلدى، پاينا پقا جايلاشقان چاروچىلىق ھەم ئوۋچىلىق رايونلىرىدا بۇنداق ئائىلە تەركىپلىرى ھەيران قالـغۇدەك بىر ئىش ئەمەس ئىدى.

II

بەش كۇن ئوتتۇپ كەتتى. پىنسو رايونغا مەلۇم قىلمىدى. كىگىز ئويدە رۇيلى چاي دەملىمەكتە. پىنسو بېشىنى ئوۋ

مىلتىغىغا قويۇپ، كىگىز ئوينىڭ تۆگىلۈگىدىن چىقىپ كېتىۋاتقان ئىسقا قاراپ ئولتۇرماقتا.

گەلەي ئوينىڭ تېشىدا، دەريا بويىدا ئېيىقنىڭ تېرىسىنى سويماقتا. بۇ، تاڭ سۈزۈلگەن چاغدا قولغا چۈشۈرۈلگەن بىر چوڭ ئېيىق ئىدى. گەلەي ئېيىقنىڭ تېرىسىنى سويۇۋېتىپ، مەشھۇر «لىخاسسا قىزى» دىگەن غەزەلنى ئاۋازىنىڭ بېرىچە توۋلىماقتا.

— رۇيلى! — دىدى پىنسو، — گەلەي خېلى باتۇر ژىگىت كورۇنۇدۇ. بۇگۈن ئۇ بولمىغان بولسا، ئېيىقنى قاچۇرۇپ قوياتتۇق...

— شۇنداق دادا، ئۇ، ئۇستا مەرگەن ئىكەن.

— سېنىڭمۇ ئۇنى ماختايدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم. مەن كۆڭلۈمدە، — پىنسوخوشال هالدا قىزغىنبىر قاراپ ئالدى، — ئەگەر ...ئەگەر ئۇنى كيوغۇل قىلىۋالسام...

— دادا! نىمە دەۋاتىسىز؟ — رۇيلى چاينەكنى دوققىدا قىلىپ قويدى، — ئۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىگىنى بىلەمسىز؟ ئۇ، ئىشەنچىلىك ئادەممۇ؟

— دادا ئىغىلاچچىغلاپ بەرمە! — پىنسو نىڭ جەھلى قاتتى، — ئۇنىڭ بۈيەردە تۇرغىنىغا بەش كۈن بولۇپ قالدى، بەش كۈن!

— بەش كۈن؟ بەش كۈن بولغان بىلەنمۇ سېسىق پۇراق بەرمەيدىغانلىرى بولۇدۇ! يا رايونغا بېرىپ مەلۇم قىلىپ قويمىدىڭىز!

ـــ بالىلىغىنى قىلما. رايونغا مەلۇم قىلساق، چاتاق كوپۈ-
يۈدۇ. كادرلار تېگى ـ تەكتى نامەلۇم ئېكەن دەپ، تۇرغۇزماي
قويۇشى مۇمكۈن. مېنىڭچە، ئۇ، بىزنىڭ ئويدە بىر ئاز ۋاخت
تۇرسۇن. سەن ئۇنىڭ بىلەن چىقىشىپ ، ئۇ بىزگە...بىزگە
كېيو...غۇل بولغاندا، ئاندىن رايون باشلىغىغا مەلۇم قىلىپ قو-
يۇمەن. ئۇچاغدا رايون باشلىغىمۇ گەپ ـ سوز قىلمايدۇ.

ـــ ياق. ماڭا كېيوۋ كېرەك ئەمەس، مەن تېخى، بېيجىنگە
بېرىپ ئوقۇيمەن دەۋاتىمەن، رايون باشلىغى ئاللىقاچان ما-
قۇل كەلگەن، سىزنى يالغۇز قالارمىكىن دەپ تۇرۇۋاتىمەن.

ـــ ئوقۇشۇڭغا قارشى ئەمەسمەن ، رۇيلى، سەن بويۇڭغا
يېتىپ قالدىڭ، تالالىق بولۇشۇڭ لازىم...

ـــ دادا!ـــ دەپ ۋاقىرىدى رۇيلى،ـــ ئۇنداق ۋاپاسىز،
باغرى قاتتىق ئادەمنى كوزۈم كورمىسۇن!

ـــ رۇيلى، سەن چۈشەنمەپسەن. ئۇ، كېلىش بىلەنلا ساڭا
ئوبدان مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ. بۇنى مەن بىلىۋاتىمەن.

ـــ ياق! ئۇ، ئۇزىنىڭ ناۋاسىغا ۋاپا قىلمىدى!

ـــ ھەي! ناۋا دېگەن ناۋا، سەن دېگەن سەن، ئۇ، ئەل-
ۋەتتە، ساڭا ئۇنداق مۇئامىلە قىلمايدۇ!

ـــ ياق! ئوتۇك ئالساڭ، چاغلاپ باق، دېگەن گەپ بار...

ـــ رۇيلى ئورنىدىن تۇرۇپ سوزلىدى،ـــ بولدى، گېپىم شۇدادا!

ـــ ھە، توغرا، ئوتۇكنىڭ گېپىنى قىلساڭ يادىمغا چۈشتى.

بۇگۈن بازارغا بېرىپ، ئېيىقنىڭ تورت ئالقىنىنى سات. ئوبدانراق پۇل بولسا، گەلەيگە بىر كون ئوتۇك ئال. تاغدا ئۆڭ قىلىپ ژۇرۇدىغان ئادەم يالاڭ ئاياق ژۇرسە بولمايدۇ...

ـــ ماقۇل!ـــدادىسىغا دۇمبىسىنى ئورۇپ تۇرۇۋالدى.

ـــ گەلەي!ـــپىنسو تاشقىرىغا قاراپ قىچقىردى.

ـــ ھە!ـــگەلەي جاۋاپ بىلەن تەڭ ژۇگۇرۇپ كەلدى.

ـــ چاي ئىچۇ بلىڭ.

ـــ بولۇدۇ.ـــگەلەي كىگىز ئويىگە كىرىپ، پىنسونىڭ يېنىدا ئولتۇردى،ـــتاغا، سويۇپ بولدۇم، ئالقانلىرىنىمۇ كېيىسىپ ئالدىم.

ئوبدان قېپسىز. رۇيىلى چېينىنى ئېچىپ بولۇپ، بازارغا ئەپېرىپ ساتسۇن...

ـــ چاي ئىچىڭ!ـــرۇيىلى گەلەيگە چاي قۇيدى.

ـــ كايماڭ. مەن يات ئادەم بولمىغاندىن كېيىن...ـــگەلەي كەمتەرلىك بىلەن چوچەكتىكى چاينى قولىغا ئالدى...

ـــ دادا،ـــدىدى رۇيىلى ئورنىدىن تۇرۇپ،ـــمەن ماڭدىم.

ـــ چېيىڭنى ئىچۇ بلىپ ماڭمامسەن؟

ـــ ياق. بازاردا ئىچىمەن.ـــرۇيىلى ئويدىن چىقتى.

ـــ رۇيىلى،ـــدىدى پىنسو ئارقىسىدىن چىقىپ، توۋەن ئاۋاز بىلەن.ـــرايون باشلىغىغا سوزلەپ ژۇرمە. بىر ئاز ۋاختىغوتكەندىن كېيىن ئېيتارمىز...

ـــ ئۇختۇم. ـــ رۇيلى ئېتىغا مىنىپ، ئاتقا قامچاسالدى، ـــ ئۇختۇم!

پىنسو قىزنىڭ بازارغا ئېۋەتكەنلىگىگە بىر ئاز پۇشايمان قىلدى: «گەلەينىڭ بۇيەردە تۇرۇپ قالغانلىغىنى رايون باشلىغىغا ئېيتماي قويمايدۇ. بوپتۇ، ئېيتسا ئېيتىۋەسۇن، رايون باشلىغى ئوزى بىر نەرسە دەر، ئۇ، رۇيلىنى بېيجىنگە ئوقۇشقا ئېۋەتمەكچى بولغاندىن كېيىن، مەندەك بىر چالنى بۇ ئورمانلىقتا يالغۇز قىلىپ قويماس، ھەر قاچان گەلەيىنى مېنىڭ يېنىمدا قالدۇرماي قويمايدۇ...»

رۇيلى ئوز ـ ئوزىگە: «رايون باشلىغىغا ئېيتسام؟ ـــ قاراپ تۇر، ئېيتمىغىنىمنى كور! ئۇنچىلىك ئىشنى چۇشەنمەسەم بولامدۇ!» ـــ دەپ، ئېتىنى قامچىلاپ ئۇچتى.

III

رۇيلى قايتىپ كەلگەندە كۇن ئولتۇرغان ئىدى.

ـــ رۇيلى، قايتىپ كەلدىڭمۇ! ـــ دىدى كىگىز ئويىنىڭ تېشىدا قىزنىڭ كۇتۇپ تۇرغان پىنسو، ـــ مانا، مەخمەل ئوتۇك ئەپسىنا؟ كىمدىن پۇل قەرز ئالدىڭ؟ ـــ بوۋاي رۇيلىنىڭ بەلۇغىغا ئېسىلىق تۇرغان مەخمەل ئوتۇكنى كوردى.

ـــ ھېچكىمدىن قەرز ئالمىدىم! ـــ ئۇ، ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، پىشىل گىرۋەكلىرى يالتىراپ تۇرغان قارا مەخمەل ئو-

تۇكنى قولىغا ئالدى، ــ مەنمۇ ئويلىمىغان ئىدىم. قىزىق بولدى! سىز ماڭا بىر كىشىلىك كون ئوتۇك ئال دىگەن ئىدىڭىز. باـ زارغا بارسام، ئېيىقنىڭ تورت ئالقىنىنىڭ بازىرى چىقىپ قالدى. مەنمۇ چوڭ گەپ قىلىپ، بىر ئالقانىنى 10مىڭ دوللار دىدىم. ئاجايىپ بىر خېرىدار ئالدىمغا كەلدى، ئۇ، باشقا جايىدىن يېڭى كەلگەن خەنسۇ ئېكەن، ئاڭلىسام، مەدەن تەكشۈرگىلى كەلگەنلەردىن ئېكەن، ئۇ «10مىڭ دوللار بولسا بەك ئەرزان ئېكەن سىڭلىم، سىزگە بىردانە ئالقانغا 20مىڭ دوللار بېرەي، ياق، 25مىڭ دوللار بېرەي. تورتىلىسىنى ئېلىپ، بېيجىنگە ئېۋەتمەن...» ــ دىدى. مەن ئىشەنمىدىم. ئۇ 100 مىڭ دولـ لارنى تۇتقۇزۇپ قويدى. شۇنداق قىلىپ، تورت ئالقانىنى 100مىڭ دوللارغا سېتىپ، ئۆزەم ئېلىپ بارغان 100مىڭ دولـ لارنى قوشۇپ بۇ مەخمەل ئوتۇكنى ئالدىم...

«ئەقىلىڭدىن ئورگىلەي!» ــ دەپ ئويلىدى بوۋاي كۆڭلىدە، ــ «گەلەينىڭ قامىتى بۇنى ئېرىتىۋەتكەن ئوخشايدۇ!»

ــ دادا! ــ دىدى رۇيلى پىنسو بىلەن ئويغە كىرىپ، تورت ئەتراپقا قارىغاندىن كېيىن، ــ گەلەي، قېنى؟

ــ يوق.

ــ راست يوقما؟

ــ راست. دەريادا بېلىق تۇتقىلى كەتتى.

ھەقىقەتتە گەلەي ئاستا قايتىپ كەلگەن ئىدى. ئىشتەمۇ

بۇ تونۇش ئادەمگە قاۋىماستىن قويرۇغىنى شىپاكلىتىپ تۇراتى. گەلەي كىگىز ئويگە پېقىن كېلىپ توختىدى، ئاستا ئولتۇرۇپ، ئىشتىنى قۇچاغلاپ، قۇلىغىنى كىگىز ئويگە تىكتى.

ـــ دادا! ـــ رۇيلىنىڭ ئاۋازى چىقتى، ـــ مەن گەلەينى رايون باشلىغىغا ئېيتتىم.

ـــ ئېيتتىم؟ مەن ساڭا بىر نەچچە كۈن ئوتكەندىن كېيىن ئېيتايلى دېمىدىمۇ، ھەر قاچان رايون باشلىغى بۇنىڭ تۇرۇشىغا رۇخسەت قىلمايدۇ.

ـــ رايون باشلىغى خېلىلا خاپا بولدى. ئۇ يەنە: پىنسىيە خېلى بىر نەرسىنى چۈشۈنۈدىغان ئادەم، بىزنىڭ بۇ چېگرىمىز مۇرەككەپ، ئادەم كوپ، يات ئادەم كەلسە نىمىشكە مەلۇم قىلمايدۇ، ـــ دەيدۇ.

ـــ مەن مەلۇم قىلاي دەۋاتاتتىم...

ـــ نىمىشكە بەش كۈندىن بېرى مەلۇم قىلمايسىز!

ـــ رايون باشلىغى گەلەي تۇرىدىغۇسۇن دېدىمۇ؟

ـــ رايون باشلىغى ئەرتە كەلمەكچى، شۇ چاغدا بىر گەپ بولۇدۇ.

ـــ رايون باشلىغى كېلەمدىكەن؟

ـــ كېلىدۇ. مېھمان قىلىشقا بىر نەرسە تەييارلىساق بولۇدۇ.

ـــ گەلەي كىمىكىنىڭ پەيلىنى...

ـــ يەنە گەلەي دەيسىزغۇ، مېنى بويىسىگىز بولمامدۇ!

رایون باشلیغی مېنىڭ بېرىشمنى غەيرى كىشى بىلمىسۇن دەيدۇ.

ئوينىڭ سىرتىدا ئولتۇرغان گەلەي ئىختيارسىزلا ئىشتىڭ قۇرسىغىنى مۇجۇپ سالدى، ئىشت غىڭشۈەتتى. بۇنى ئويدىكىلەر ئاڭلىمىغان بولسا كېرەك. ئويدە يەنە سوز داۋام قىلدى:

— نېمشكە؟ گەلەي يات ئادەم ئەمەسقۇ؟ — دېدى پىنسو،

— مەن تېخى ئۇنى كيوغۇل قىلىۋالمەن دەۋاتىمەن.

— ئۇنىڭ يات ئەمەسلىگىنى نەدىن بىلىسىز؟

— مەن ئۇنى يات دېمەيمەن.

— ئۇچۇ؟

— ئۇمۇ مېنى يات كورمەيدۇ.

— سىز ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ دېگىزمۇ ياكى ژۇرۇگىگە؟

— ... — پىنسو جىم بولۇپ قالدى...

گەلەينىڭ ژۇرىگى سوقۇشقا باشلىدى. ئۇ، يانىدىكى سايغا سېرىلىپ چۈشۈپ، ئوگدىسىغا يېتىپ، ژۇلتۇزلارغا قاراپ خىيالغا كەتتى:

«بۇ يەردە يەنە بىر نەچچە كۈن تۇرۇشقا كوزۇم يەتمەيدۇ، كەتمەي بولمىدى! نېمشكە بۇ خەتىنىڭ ئارىسىغا چوكۈپ كېتىش شۇنچە قىيىندۇ؟ ئاجۇغا كيوغۇل بولدۇم، ئاجۇنىڭ چىرايلىق قىزىغا ئاشىق بولدۇم، شىرىن سوز ۋە ئۇستۇلۇق بىلەن ناۋانىڭ كوڭلىنى ئوتۇۋالدىم. ئۇ، ئوز رازىلىغى بىلەن

ئاتا ـ ئانىسىنى تاشلاپ، مېنىڭ ئارقامغا كىردى . لېكىن مەن ئۇنىڭغا ئوزۇمنىڭ قىلىدىغان ئىشلىرىنى ئېيتىپ، ئۇنىمۇ شۇ ئىشقا قاتناشقىن دېسەم، ئۇ بىر دەمدىلا ئوزگۈرۈپ، مېنى خۇددى ژىرتقۇچتەك كورۈپ، خەنجىرىنى بېشىمغا ئۇردى ، ئەگەر شۇ چاغدا قۇرسىغىغا كۆچاپ تەپمىگەن بولسام مېنىڭ ئىشىم ئالـ لىقاچان تۈگەيتتى. ئەندى بۇ بوۋاي مېنىڭ مەرگەنلىگىمگە ئاشىق بولۇپ، مېنى ئويىدە تۇرغۇزۇپ قالدى، بۇنىڭ قىزىمۇ ناۋاغا ئوخشاش، بەلكى ناۋادىنمۇ ئارتۇق چىرايلىق ئېكەن... چارۋىچىلار بىلەن ئوۋچىلار ھەرىيەرگە كوچۇپ ژۇرسىمۇ، لېكىن بۇلارنىڭ كوڭلى ھوكۈمەت بىلەن بىر ئېـكەن... مېنىڭ كەلـ گىنىمگە بەش كۈن بولماي، رايون باشلىغى بىلىپ ئېلىپ، مېنى ئىزلەپ كېلىدىغان بوپتۇ. مېنىڭ نەدىن كەلگەنلىگىمنى بىلىپ قالغان بولسا كېرەك... كەلسە ـ كەلسۇن! كورۈشۈپ باقايلى ! مەن سەنلەرنى ئوق بىلەن كۆتۈمەن!»

گەلەي ئورنىدىن تۇرۇپ، چاندۇرماستىن «لىخاسسا قىزى»نى ئوقۇپ، كىگىز ئويگە كىردى...

ـــ گەلەي، قاراڭ،ـــ دىدى پىنسو ئۇنىڭ ئويگە كىرىشى بىلەن مۇلا يىملىق بىلەن،ـــ رۇيلى سىزگە بىر مەخمەل ئوتۇك ئېلىپ كېپتۇ...

گەلەي ئوتۇكنى قولىغا ئېلىپ، يەر ئاستىدىن رۇيلىگە قارىدى. شۇ چاغدا رۇيلىمۇ ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. گەلەي

كىگىز ئوينىمىڭ بىر بۇلۇڭىدا تۇرغان ھېلىقى قىزىل ئايالچە كىگىز ئوتۇكنى ئېلىپ، رۇيلىگە ئۇزاتتى:

ـــ بۇ ئانچە ياخشى ئەمەس، لېكىن پوسۇنى جايىدا. لىخاسسدا تىكىگەن. ئەسلىدە ناۋا ئۇسۇل ئوينىغانىدا كېيەتتى. ئۇنىڭغا نېسىپ بولماي قالدى. ئۇ ۋاپات بولدى... سىزگە بېرەي!

ـــ ماڭا؟ـــ رۇيلى ئۇنلۇك سوزلىدى، ـــ ماڭا كېرەك ئەمەس!

ـــ خىجىل بولۇۋاتىدۇ. ـــ دىدى پىنسو ۋە كۈلۈپ تۇرۇپ ئوتۇكنى قولىغا ئېلىپ، رۇيلىنىڭ ئالدىغا قويىدى، ـــ سىنىڭ ئۈچۈن مەن ئېلىپ قويماي.

ئۈچۈيلەن گەپ ـ سوزسىز ئولتۇرۇپ ـ چاي ئىچىپ بولغاندىن كېيىن يېتىشتى. ئۇخلاشتىن ئىلگىرى رۇيلى بىر داڭقان كىيىك سىكىرلىرىنى ئوتقا قويۇپ قويدى.

كىگىز ئوينىمىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئوتنى چوردەپ چوشەكلەر سېلىندى، چوشەكلەرنىڭ ئاستىغا قارىغاي شاخلىرى، شاخ ئۈستىگە تېرە سېلىندى. پىنسو تورده ياتتى، رۇيلى بېشىنى پىنسونىڭ بېشى تەرەپكە قىلىپ، دادىسى بىلەن قارىمۇ ـ قارشى ياتتى. گەلەي بولسا ئوتنىڭ نېرى تەرىپىدە ياتتى.

رۇيلى پېتىش بىلەنلا ئۇخلىدى. ئۇنىڭ يۈزى ئوت تەرەپكە قارشى ئىدى. گەلەي دەققەتچىلىك بىسىپ، زادىلا ئۇخلىيالماي، رۇيلىگە قاراپ قويۇپ ياتتى. ئوت ۋاللىداپ

كويمەكتە. ئۇ، رۇيلىنىڭ سەل ـ پەل مىدىرلاپ تۇرغان بۇرـ نىنى، قىزىل جىنەستىگە ئوخشاش كالپۇكلىرىنى، ژۇمۇغلۇق تۇرسىمۇ، لېكىن مەغرۇر كۆلۈمسىرەپ تۇرغان كوزلىرىنى، ئەدىبالىنىڭ تېشىغا چىقىپ تۇرغان، غازىنىڭ بوينىدەك يۇمشاق بىلەكلىرىنى ئوچۇق كورۇپ ياتاتتى. ئۇنىڭ كوزى شۇ بىلەككە چۈشۈش بىلەن، بىردىنلا بويىنى ئاستىغا ئېلىپ ياتقان ناۋانىڭ بىلەكلىرى ئېسىگە كەلدى... لېكىن ھازىر بولسا ئېگەرنى بېشىغا قويۇپ ياتماقتا.

«ھەي، ھازىر ئۇلارنى ئويلاپ نىمە قىلارمەن!» گەلەي ئوز ـ ئوزىچە سوزلەپ، يەنە خىيال سۈردى، «تاڭ ئېتىشقا يەنە خېلى ۋاخت بار. بۇلارنىڭ ئەدىۋىنى بەرمەي بولمايدۇ!» ـــ ئۇنىڭ كوزى شىرىن پۇراق چىقىرىۋاتقان داكىغا چۈشتى.

چىچەن ئوۋچى بوۋاينىڭ قولىغى ناھايىتى ئوتكۇر ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ كوزى ئادەمنىڭ روھىنى كورۈشكە ئاجىزلىق قىلاتتى، ئۇنىڭ ياۋاشلىغى كوزىنى خىرەلەشتۈرۈۋەتكەن ئىدى.

ـــ گەلەي، ـــ دىدى ئۇ مۇلايىملىق بىلەن، ـــ تېخى ئۇخلىمىدىڭمۇ؟ يەرىيەكگۈشلىگەشكە يات سىنىۋاتامسىزيا؟... ئاستا كونۇپ قالىسىز...

ـــ شۇنداق تاغا! ـــ دىدى گەلەي ئۇيقۇسىرىغان ھالدا جاۋاپ بېرىپ، ئۇ قويىنىدىن بىر قەغەز بولاقنى ئالدى...

IV

كوكلده بر ئەندىشه تۇرغان رۇيلى تاڭ ئاتماستىلا ئويغاندى. ئۇ قىزىقسىنغان هالدا هېلىقى قىزىل مەخمەل ئوتۇكىنى كىيىپ، ئوتنى چوخچولاپ قويۇپ، بىر ئاز ئوتتۇن سېلىپ قويدى، ئاخشام دۇملەپ قويغان كىيىك سىكىرىغا قاراپ، ئۇنىڭغا يەنه بىر ئاز سۇ قويۇپ قويدى، ئوتتۇن سېلىنغان ئوت يەنمۇ ژالىلداپ. ئويىنى يوپ-يورۇق قىلىۋەتتى. پىنسو بېشىنى ئەدىيالنىڭ ئىچىگه تىقىپ خورەك تارتىپ ئۇخلىماقتا. رۇيلى ئالدى تەرەپكه قارىدى: گەلەي يوق! يالغۇز ئوزىلا ئەمەس، بېشىغا قويغان ئىگەر ۋە مىلتىقىمۇ يوق. رۇيلى ئويدىن چىقىپ قارىدى، ئۇنىڭ هېلىقى سۇرئىتىمۇ يوق. «ئۇ كېتىپ قاپتۇ! نىمشكه گەپ-سوز قىلماي كەتكەندۇ؟ ئۇ...زادى قانداق ئادەمدۇ؟» رۇيلى ئوزىنىڭ بوز ئېتىغا ياۋاداقلامىنىپ، ئوزىنىڭ ئوۋ ئىشتىنى قېچىرىدى. ئۇ ئىشتىمۇ ئېگىسىنىڭ گەلەيىنى ئىزدىشىنى بىلىپ، قويرۇغىنى شىپاكلىتىپ، شەھەرگه ماكىدىغان چىغىر يولغا قاراپ ژۇگۇردى، چۇنكى ئۇ بايارلىقتا گەلەيىنىڭ شۇ يولغا ماكىغانلىقىنى كورگەن ئىدى، رۇيلى ئوتۇگى بىلەن ئېتىنى بېقىنداپ ماكىدى، ئاتمۇ تىلىنى ساكىگلىتىپ ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان ئىشتىنىڭ ئارقىسىدىن چاپتى...

پىنسو ئويغۇنۇپ قارسا، قىزى بىلەن گەلەي يوق. ئۇنىڭ

ئۇستىگە قىزىنىڭ قىزىل مەخمەل ئوتتۇكنى كىيىپ كەتكەنلىـ
گىنى بىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئوز ئىچىدە كۇلدى:

ـــ ھەي ئوتتۇك! سەن ئىككى ياشنىڭ تونۇشتۇرغۇچىسى
بوپسەندە!

رۇيلى كۇن چىقمىچە گەلەيگە يېتىشەلمىدى. ئۇ، ھەدەپ
ئىشت بىلەن ئاتنى ھايدىماقتا...

بىر تارئېقىنغا يېتىپ كەلگەندە ئىشت ئورمانلىق ئىچىگە كىرـ
دى. رۇيلىمۇ ئاتتىن سەكرەپ چۇشۇپ ئورمانلىق ئىچىگە
كىرىشىگە، دوكدە مىلتىقىنى بىرتۇپ دەرەخنىڭ ئاچمىغى
ئوتتۇرىسىغا قۇرۇپ، ئالدىدىكى چىغىر يولنى قارىلاپ ئولتۇرـ
غان گەلەينى كورۇپ قالدى. رۇيلى گەلەينىڭ ئۇستامەرگەن
ئېكەنلىگىنى بىلەتتى. رۇيلى ئۇنىڭ قارىغا ئېلىپ ئولتۇرغان
تەرىپىگە قارىدى: ژىراقتا ئىككى ئاتلىق تىبەت كىشىسى كېلىـ
ۋاتاتتى. ئۇلار ئازاتلىق ئارمىيە شەپكىسىنى كىيىۋالغان ئىدى.
بۇنى كورۇپ، «ئاھ!» دەپ ۋاقىرىغان رۇيلى ئاغزىغا شامال
ئۇرۇلۇشى بىلەن، ئۇن چىقىرالماي قالدى. ئۇ، «رايون باشـ
لىغى كەلگەن بولسا كېرەك!»، دەپ ئويلاپ، دەرھال دوكگە
چىقىپ ۋاقىرىدى:

ـــ گەلەي!

گەلەي دەرھال مىلتىقىنى تارتىپ ئېلىپ، ئارقىسىدا تۇرـ
غان رۇيلىنى كوردى. ئۇ، مىلتىقىنىڭ كارنىيىدىن توتۇۋالغان

رۇيلىگە زۇۋان چىقىرالماستىن تىكىلىپ قاراپ قالدى.

— رۇيلى، سىز نېمە دەپ كەلدىڭىز... مېنىڭ ئۇلاردا ئوچۇم بار... سىز بىلەن مەن بىر ئويلۇكتۇ!

— ياق! ئۇلاردا ئوچۇق بولغىنى مەندە ئوچۇق بولغانغا ئوخشاش. سەن بىلەن ئالۋاستى بىر ئويلۇك! مىلتىقنى تاشلا!

— نېمە؟ — گەلەيدىكى چىرايى خۇنۇكلەشتى. پىشانىسىدا قاتتىلىق ئالامەتسىنى بېرىپ تۇرۇۋىدىغان قورۇقلار پەيدا بولدى. ئاغزى كالىچايدى. ئۇ پالاق — پۇلۇق قىلىپ، رۇيلىنى دوكتۇرنىڭ ئىشتىرىپ چۇشۇرۇۋەتتى. رۇيلى «ۋايجان» دەپ موللاقىلاپ چۇشتى، ئورنىدىن تۇرالماي قالدى. ئۇنىڭ كوز ئالدىدا ئانا ۋانىڭ كىشىنىڭ قورقۇسى كەلگىدەك جەسىدى، چىرايى پەيدا بولدى. ئۇ «مەنمۇ شۇنداق بولۇپ قالارمەنمۇ؟» دەپ ئويلىدى... ئوۋچى ئىشتىمۇ قانداق قىلىشنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدى.

رۇيلىنىڭ بىردەم قوپالماي قالغانلىقىدىن پايدىلانغان گەلەي، ژۇرەكلىرى سوقۇقان هالدا، مىلتىغىنى ئېلىپ يېقىن كېلىپ قالغان ئالتىقلارنى قارىغا ئالدى...

«ۋاڭ!» — گەلەي بىر پاي ئوق چىقاردى. لېكىن ژۇرنىگى قاتتىق سالغانلىق ئۈچۈن تەگدۇرەلمىدى. ئىككىنچى پاي ئوقنى ئېتىشقا تەييارلىنىپ تۇراتتى، بىردىنلا ئارقا بىلىگە سوغۇق بىر نەرسىنىڭ كىرگەنلىگىنى هىس قىلدى، قولىدىكى

مىلتىق يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ئوزىمۇ خۇددى پۈتۈن ئەزايى قورۇلغاندەك تۇگۈلۈپ يەرگە ژىقىلدى...

رايون باشلىغى ئوز خىزمەتچىسى بىلەن ئېتىنى ژۇگۇرتۇپ يېتىپ كەلدى. رۇيلى خەنجەرنىڭ غىلىپىنى تۇتقان هالدا، ئارقا بىلىگە خەنجەر قادالغان بىر كىشىنىڭ يېنىدا تۇراتتى، خەنجەر يېگەن كىشى بولسا مىلتىقنى قوچاغلاپ قان ئىچىدە دۇمۇلايتتى، رايون باشلىغى هەمىنى چۈشۈنۈپ، ئېتىدىن سەكرەپ چۈشتى:

ـــ رۇيلى، گەلەي دېگەن مۇشۇمۇ؟

رۇيلى بېشىنى لىڭشىتىپ، شۇ دېگەن ئىشارەتنى قىلدى.

ـــ هە!ـــرايون باشلىغى ۋاقىرىۋەتتى،ـــبۇنىڭ ئىسمى گەلەي ئەمەس، چوسى!

ـــ هە!ـــگەلەي جان تالىشىپ تۇرۇپ، بېشىنى كوتۇرۇپ، رايون باشلىغىغا چوچىقان ۋە دەھشەتلىك كوزىنى تىكتى. كېيىن ماغدىرسىزلاندى، ئاغرىقتا چىدىماي قاتتىق ژۇمۇلاندى. بىلەدىكى خەنجەر بارغانسېرى ژۇرۇگىگە سانجىلىپ باردى. ئۇنىڭ هېلىقى خوتۇن كىشىلەرنىڭكىگە ئوخشاش چاچلىرى پاخالغا مىلىنىپ كەتتى، يۈزى كوتەك ـ چوماقلارغا سۈرۈلدى...

«هىئ...هىئ...!»ـــرۇيلى بىردىنلا يۈزىنى تۇتۇپ ژىغلاشقا باشلىدى.

ـــ رۇيلى، نىمىگە ژىغلايسىز؟ـــرايون باشلىغى ئۇنى بەزلىدى.

رۇيلى توختۇ بلىپ، يەنە ژىغلاشقا باشلىدى.

ـــ رۇيلى، نىمىشكە ژىغلايسىز؟ بۇنى ياخشى كورەتـ تىڭىزمۇيا؟

ـــ ياق!ـــرۇيلى ژىغلاپ تۇرۇپ سوزلىدى،ـــمەن نۇرغۇن ياۋانەرسلەرنى ئولتۇردۇم. لېكىن ئادەم ئولتۇرۇپ باقمىغانتىم. بۇ قېتىم ئادەم ئولتۇرۇپ قويدۇم، ياماڭ قىلدىم!

ـــ رۇيلى!ـــدىدى رايون باشلىغى ھېلىقى نەپەسـتىن توختىغان گەلەينى تېپىپ،ـــقاراڭ،بۇنىڭ نەرى ئادەمگە ئوخشىسۇن؟

رۇيلى ئېسىگە كېلىپ ياشلىرىنى سۇرتۇپ، غەزەپ بىلەن گەلەيگە قارىدى، كېيىن ئاستىلاپ بېشى چۇشۇپ كەتتى، ئۇ، شۇچاغدا پۇتىدىكى قىزىل ئوتۇكنى كورىدىدە، كوز ئالدىدا ناۋانىڭ ئازاپ چەككەن كالپۇكلىرى پەيدا بولىدى... «بۇ مۇناپىق بۇ ئوتۇكنى يەنە بىر قارا باسقان قىزغا بېرىۋەتكىلى تاس قاپتۇ!»ـــئۇ، خىيال سۇرۇپ تۇرۇپ، بىردىنلا بېشىنى كوتۇرۇپ، گەلەينىڭ بىلدىكى خەنجەرنى سۇغۇرۇپ ئالدى. گەلەي «ئېھ» قىلىپ جان ئۇزدى. رۇيلى خەنجىرىدىكى قانىنى گەلەينىڭ ئۇستىگە سۇرتتى.

رايون باشلىغى بىلەن خىزمەتچى چوسىنىڭ يېنىدىن ئالاـقىلىشىتا ئىشلىتىدىغان بىر تېرە قورچاقنى، بىر نەچچە بولاق ئوغا ۋە بىر ناگانىنى ئاختۇرۇپ تاپتى.

ـــ ژۇرۇك، رايون باشلىغى. دادام يولىڭىزغا قاراپ تۇرۇدۇ!
رۇيلى ئېتىغا منىپ رايون باشلىغى بىلەن بىللە ئوز ئويىگە قاراپ ماڭدى.

پىنسو پىشقان كىيىك سىڭىرىنى بىر ياغاچ تاۋاقىقا ئۇسۇپ، ئۇنىڭغا بىر ئاز قارامۇش سېپىپ قويۇپ، ئويدىن چىقىپ، ئىككى قولىنى بىلىگە ئىلىپ تۇرۇپ، ئوز ـ ئوزىچە خوشال سوزلىدى: « بۇ ئىككى بالا چىقمىشپ قالىدى رايون باشلىغى گەلەينى تۇرغۇزۇپ قالسا ياخشى بولاتتى!»

ئۇ، ژىراقتىن كېلىۋاتقان ئۇچ ئاتلىقنى كورۇپ، خوشال ئالدىغا يۈرۈپ:

ـــ رايون باشلىغى، هارمىغايلا! سالام!ـــ ددى.

ـــ سالام، سالام!ـــ ددى رايون باشلىغى ئېتىدىن چۈشۈۋېتىپ، پىنسو بۇلارنىڭ كەيپىنىڭ بۇزۇقلىقىنى، يەنە بىر ئاتتىكى كىشى گەلەي ئەمەس، رايون باشلىغىنىڭ خىزمەتچىسى ئېكەنلىگىنى كورۇپ، قېتىپلا تۇرۇپ قالدى. كېيىن قىزىنىڭ گەلەينىڭ سۇرئېتىنى يېتىلەپ كېلىۋاتقىنىنى كورۇپ سورىدى:

ـــ گەلەي قېنى؟ سىلەر بىللە چىقىپ كەتمىگەنمۇ؟

ـــ مەن بىلەن بىللە چىقمىدى!

ـــ بىللە چىقمىدى؟...ـــ پىنسو هاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى.
رۇيلى تالادا تۇرۇپلا پىنسوغا بۇگۈن سەھەردە بولغان

ۋەقەنى سوزلەپ بەردى. پىنسو قىزىنىڭ سوزىنى ئاڭلاپ بو-لۇشغا، بىلىدىكى ئىككى قولى ئوز-ئوزىدىن چۈشۈپ كەتتى، قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

— پىنسو، ساھىپخان بولغان ئادەم مېھمانىنى تالادا تۇرغۇ-زۇپ قويسا بولامدىكەن، ئويگە تەكلىپ قىلمايسىزغۇ!— دىدى رايون باشلىغى بىر ئاز توختاپ.

— ۋاي، ئىلتىپات قىلسىلا!— دىدى پىنسو دەرھال رايون باشلىغىنى تەكلىپ قىلىپ،— ئوزلىرىگە بىر ئاز كىيىك سىكىرى پۇشۇرۇپ قويدۇم.

— شۇنداقمۇ!— رايون باشلىغى ئويگە كىردى،— كىيىك سىكىرى بار دەڭ، بۇ ئوبدان بوپتۇ.

ھەممۇيلەن ئولتۇردى. ئۇ ئىشتىمۇ قۇيرۇغىنى ئوينۇتۇپ رايون باشلىغىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى. قايىدە بويىچە، ساھىپخان مېھمانىنى تەكلىپ قىلاتتى. ئاندىن كېيىن مېھمان چوكىنى قولىغا ئالاتتى. ھازىر ساھىپخانىنىڭ ھەر ئىككىسى قاتتىق ئويغا چۈمۈپ، مېھمانىنى تەكلىپ قىلىشنى ئۇنۇتقان ئىدى. رايون باشلىغى چوكا بىلەن بىر پارچە سىكىرنى قىسىپ ئېلىپ، ئاۋال ئىشتقا بەردى. ئىشت «كاپ» قىلىپ ژۇتىۋەتتى...

— بۇ نېمە ۋەقە؟— پىنسو ئىشتقا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

ئىشت بىر دىنلا ئالدى پۇتلىرى بىلەن يەرنى تاتىلاپ، بارغانسىرى جىددىلىشىپ، قاچا-قۇچىغا بىر مۇنچە توپا چاچرىتىۋەتتى.

هەممە گەپ – سوزسىز ئولتۇراقتا. پىنسو چوچۇگىنىدىن هەتتا دېمىنمۇ ئالالمىدى، رۇيلى هالڭ-تاڭ بولۇپ ئولتۇرۇدۇ. پەقەت رايون باشلىغى بىلەن خىزمەتچى هەيران بولماستىن خاتىرجەم ئولتۇراتتى.

ئۇۋچى ئىشت ئىككى قېتىم قان قۇسۇپلا يەرگە ژىقىلدى.

— رۇيلى! ئۇلار مۇدھىشمىكەن، بىز مۇدھىشمىكە نمىز؟— رايون باشلىغى سورىدى.

رۇيلى ئوزىنىڭ ئۇششاق چاچلىرىنى تۇتقىنىچە جاۋاپسىز تۇرۇپ قالدى..

يۇز – كوزىدىن تەر ئېقىپ تۇرغان پىنسو تىتىرىگەن هالدا بوزىنىڭ ئامراق ئىشتىنى قۇچاغلاپ، خىجىللىقتا توۋەن ئاۋاز بىلەن سوزلىدى:

— توغرا...مەن غەپلەتتە ژۇرۇپتىمەن!..

1954 – ژىلى ژىلى 23 – ئاۋغۇست، پۇنىەن ئولىكىسى كۆڭىمن ئارشىگىدا يېزىلدى.

1954 – ژىلى دېكابىر بېيجىڭدە تۇزۇتۇلدى.

كتاپ نومېرى: 200 (4) 960

ئوۋچى قىزى

ئاۋتورى : يەڭ خۇا

تەرجىمە قىلغۇچى: توختى باقى

تەرجىمىنىڭ مۇھەررىرى: د.تۇرەخمەتوۋ

كوررېكتورى: ق: خۇجايوۋ

مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەرىپىدىن ئەسىر قىلىندى.

ئادرېس: بېيجىڭ گوزىجەڭ 54 ـ قورا.

بېيجىڭ شەھەرلىك ئىقتىسات ۋە ئەدەبىيات باشقارمىسىنىڭ

رۇخسەت قەغىزى نومېرى: «ن- 047»

مەركىزىي مىللەتلەر مەتبەئەسىدە بېسىلدى.

شىنخۇا كىتاپ ماگازىنى تەرىپىدىن تارقىتىلدى.

1957 - ژىلى 1 ئاپرېلدا بېيجىڭدە بىرىنچى قېتىم ئەسىر قىلىندى.

1975 - ژىلى 1 ئاپرېلدا بېيجىڭدە بىرىنچى قېتىم بېسىلدى.

تىراژى : 1-9500، باھاسى: 17 پۇڭ.

書號：960(4)200
猎人的姑娘
（維吾尔文）
白　桦著
托乎提巴克翻譯
托熱合买托夫校訂
卡·赫加优夫校对
民族出版社出版
地址：北京國子監特54號
北京市書刊出版業營業許可證出字第047號
中央民族印刷廠印刷
新華書店發行

1957年4月北京第一版
1957年4月北京第一次印刷
787粍×1092粍1/32　印張4$\frac{1}{8}$
印數：1—9,500册　定價：一角七分
統一書號：M10049·維32